

DOĞU AFRİKA JEOPOLİTİĞİ VE TÜRKiYE'NİN SOMALİ POLİTİKASI

MEHMET ÖZKAN

SETA

DOĞU AFRİKA JEOPOLİTİĞİ
VE TÜRKiYE'NİN SOMALİ
POLİTİKASI

COPYRIGHT © 2014

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları 40
I. Baskı: 2014
ISBN:

Editör: Sadık Şanlı
Tasarım: M. Fuat Er
Uygulama: Ümare Yazar
Baskı: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel:+90 312.551 21 00 | Faks :+90 312.551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C. Office

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No 19 Cairo MISIR
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

DOĞU AFRİKA JEOPOLİTİĞİ VE TÜRKiYE'NİN SOMALİ POLİTİKASI

Mehmet Özkan

SETA

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادیة والاجتماعیة

GİRİŞ	11
BİRİNCİ BÖLÜM “SOMALİ SORUNU” NEDİR?	17
İKİNCİ BÖLÜM AFRİKA SİYASETİ, DOĞU AFRİKA JEOPOLİTİĞİ VE SOMALİ	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ULUSLARARASI TOPLUM VE SOMALİ	55
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE’NİN AFRİKA POLİTİKASINDA SOMALİ’NİN YERİ	69
BEŞİNCİ BÖLÜM TÜRKİYE’NİN SOMALİ POLİTİKASI	83
ALTINCI BÖLÜM DEĞERLENDİRME: TÜRKİYE SOMALİ’DE NE KADAR BAŞARILI?	109
YEDİNCİ BÖLÜM SONUÇ: TÜRKİYE’NİN AFRİKA VE SOMALİ POLİTİKASININ GELECEĞİ	119

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ | 11

“SOMALİ SORUNU” NEDİR? | 17

Sorunun Geçmişi | 18

Bağımsızlık ve Muhammed Siad Barre Dönemi (1960-1991) | 18

İç Savaş ve Birleşmiş Milletler Müdahalesi (1991-1995) | 20

Somali Sorunu ve El-Şebab | 24

Aktörler | 26

Kabileler | 26

Radikal Örgütler | 27

Merkezi Hükûmet | 27

Somaliland | 28

Puntland | 30

Sorunlar | 32

Devlet Sorunu | 32

İç Barış ve Güvenlik | 33

Korsanlık | 33

AFRİKA SİYASETİ, DOĞU AFRİKA JEOPOLİTİĞİ VE SOMALİ | 37

Afrika Siyaseti Nasıl Okunmalı? | 38

Dünya ve Afrika | 40

Afrika Ne Kadar Aktör? | 42

Doğu Afrika Jeopolitiği ve Somali | 43

Terörizm, 11 Eylül ve Küresel-Bölgesel Dengeler | 45

Etiyopya-Kenya Ekseni ve Somali Sorunu | 46

Etiyopya | 47

Kenya | 50

Sonuç | 52

ULUSLARARASI TOPLUM VE SOMALİ | 55

Devletler | 56

İngiltere | 56

Fransa | 57

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) | 57

Çin | 60

Uluslararası Örgütler | 62

Birleşmiş Milletler (BM) | 62

Avrupa Birliği (AB) | 64

Afrika Birliği (AfB) | 65

Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (Inter-Governmental
Authority on Development – IGAD) | 65

TÜRKİYE’NİN AFRIKA POLİTİKASINDA SOMALİ’NİN YERİ | 69

Osmanlı Mirası ve Afrika Algısı | 70

İnsanî Yardım | 72

Ticari ve Kurumsal İşbirliği | 75

Afrika’nın Türkiye’ye Yaklaşımı | 77

Somali ve Türkiye’nin Afrika Politikasında “Yeni” Döneme Doğru | 79

Türkiye’yi Kıtada Farklı Kılan Nedir? | 81

TÜRKİYE’NİN SOMALİ POLİTİKASI | 83

Acil İnsani Yardım | 84

Kalkınma Yardımı | 85

Devlet İnşası | 86

İç Barışa Katkı: Barış Görüşmeleri | 87

Uluslararası Destek Sağlama Çabası | 89

Sosyal Destek ve Toplumsal Yeniden Yapılandırma | 91

Güvenlik | 92

Somali’de Faaliyet Gösteren Kuruluşlar | 95

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) | 96

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) | 98

Kızılay | 100

Sağlık Bakanlığı | 101

Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı | 102

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) | 104

Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK) | 104

Sivil Toplum Kuruluşları | 105

DEĞERLENDİRME: TÜRKİYE SOMALİ'DE NE KADAR BAŞARILI? | 109

SONUÇ: TÜRKİYE'NİN AFRIKA VE SOMALİ POLİTİKASININ GELECEĞİ | 119

İlişkilerin Genel Çerçevesi | 119

Sorun Alanları | 120

Çözüm Önerileri | 121

Öngörüler | 124

KAYNAKÇA | 129

GİRİŞ

1998 yılından beri Türkiye'nin Afrika açılımı ve yankıları Türk dış politikası açısından son derece önemli olmakla beraber, 2011'in Ağustos ayından bu yana derinleşerek artan Türkiye'nin Somali politikası gerek muhtemel sonuçları gerekse önemi itibarıyla titizlikle incelenmesi gereken bir konudur. Ankara'nın Somali politikası artık Afrika politikası için bir test niteliğine bürünmüştür. Bu test, hem sonuçları ve yankıları itibarıyla Türkiye'nin muhtemel Afrika politikasını önümüzdeki süreçte şekillendirecek hem de Afrika devletleri ve diğer ülkelerin Türkiye'ye yönelik bakış açısını belirleyecektir. Türkiye sürdürdüğü Afrika politikasını derinleştirmek istemesine rağmen bu derinliğin derecesi ve hızı büyük oranda kıtadan gelen destek ve işbirliğine bağlıdır. Afrika ülkelerinden bu konuda gelecek istek ve irade ise büyük oranda Türkiye'nin kıta nezdinde ne kadar güvenilir ve saygıdeğer bir aktör olarak kabul edilip edilmediğiyle doğru orantılıdır. Bu anlamda Somali politikasındaki başarı ya da başarısızlık, kıtadaki ülkelerin Türkiye'ye bakışını büyük oranda şekillendirecektir. İşte bu yüzden Türkiye'nin Somali politikası bir test niteliğindedir.

Belki de Türkiye'de birçoğunun farkına varmadığı bu gerçek dolayısıyla da ki, yaklaşık üç yıldır süren bu politikanın bir değerlendirilmesi ve bütün boyutlarıyla analiz edilmesi artık bir zorunluluktur. 2011'den beri biriken tecrübenin Türkiye'nin karar alıcıları ve uygulayıcı kurumlar açısından ne anlama geldiğinin ele alınması, önümüzdeki süreçteki politikaların daha iyi bir şekilde organize edilmesi ve uygulanmasının önünü açacaktır. Ayrıca yapılan hatalar-

dan dersler alınması da Türkiye'nin Somali politikasını daha da derinleştirecek ve genişletecektir.

Türkiye'nin Somali politikası birçok açıdan Türkiye için bir tür ilkleri barındırmaktadır. Türkiye ilk defa bilmediği bir coğrafyada devlet inşası denilebilecek şekilde bir politika uygulamaya başladı.¹ 19 Ağustos 2011'de Başbakan Erdoğan ve heyeti Somali'ye gittiğinde birçokları için bu bir ilkti. Türkiye Somali'yi 1993 yılında Birleşmiş Milletler Barış Gücü komutanlığını yapan Çevik Bir dolayısıyla kısa süreliğine tanımış, fakat bu misyonun başarısızlığı dolayısıyla bu iz kalıcı olmamıştı. Dolayısıyla neredeyse bütün dünyanın 1991'den beri kendi haline bıraktığı ve çözemediği soruna Türkiye'nin doğrudan el atması ve ana aktör olarak öne çıkması birçok kişi tarafından bir sürpriz olarak değerlendirilmiş, bazıları ise baştan Türkiye'nin de zamanla bu işten yorulacağını ve bırakacağını düşünmüştü. Fakat üç yıl sonra Türkiye'nin Somali'deki faaliyetleri ve devlet inşası konusundaki çalışmaları, ivme kaybetmenin aksine daha da derinleşerek devam etmektedir. Bu durum ister istemez bazı aktörler nezdinde rahatsızlık yaratmıştır. El-Şebab örgütünün Türkiye büyükelçiliğine saldırması ve bir polisin şehit edilmesi ancak bu çerçevede okunabilir.

Türkiye açısından bir diğer ilk ise sivil toplum kuruluşlarının ve devlet kurumlarının birlikte bir ülkeyi yeniden inşa sürecine girmesidir. Bu durum belli oranda bir koordinasyon zorunluluğunu getirmiştir ve bu tecrübe de Türk dış politikasında bir ilktir. İlk defa devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları ortak çalışmalar yapmış, tecrübe ve birikimlerini paylaşmıştır. Her ne kadar daha önce diğer bazı Afrika ülkelerinde bazı devlet kurumları ile kimi sivil toplum kuruluşları ortak çalışmalar yapmış olsalar da, Somali bir tür "beraber çalışma kültürü"nü derinleştirdiği bir örnek oldu. Bu durum hem yer yer rekabete hem de farklı çalışma tarzları dolayısıyla da çeşitli zorluklara yol açmıştır. Fakat her ne olursa olsun, bu durum Türkiye açısından yeni bir tecrübedir ve ileride ortaya çıkacak muhtemel sonuçları itibarıyla son derece önemlidir.

Türk dış politikası açısından bir diğer ilk ise Somali meselesinin Türkiye'de sivil toplum kuruluşları, devlet, iktidar ve muhalefeti bir araya getiren nadir dış politika konularından birisi olmasıdır. 2011 Ağustos ayında ana muhalefet lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun bir heyetle Somali'yi ziyaret etmesi² hem toplum nezdin-

1. Mansur Akgün, "Somali'de yeni bir devlet inşa ediyoruz", *Star*, 22 Aralık 2012; Kani Torun, "Somali'yi baştan inşa ediyoruz", *Bugün*, 7 Kasım 2012.

2. "Kılıçdaroğlu Somali'ye gitti", *Hürriyet*, 31 Ağustos 2011.

de Somali politikasının derinliğini ve desteğini işaret ederken hem de muhalefet dâhil herkesin bu politikayı desteklemesine bir örnektir. Somali'ye yönelik sosyal destek o kadar fazladır ki, ana muhalefet lideri bile normalde Türk dış politikasında çok önemli bir yer işgal etmesi beklenmeyen bir ülkeyi ziyaret etmek zorunda kalmıştır. Bu anlamda Somali politikası Türkiye'nin iç barışının dış politika üzerinden en iyi yansıması olarak görülmelidir. Üç yıllık sürece bakılınca ne muhalefet partilerinden ne de toplumun farklı katmanlarından Türkiye'nin Somali politikasına yönelik ciddi bir eleştiri gelmiştir. Türk polisinin şehit olduğu Türkiye'nin Somali Büyükelçiliğine yapılan saldırı sonrası bile muhalif bir politikanın dillendirilmemesi, aslında Somali politikası konusunda Türkiye'deki sosyal ve siyasal mutabakata işaret etmektedir.

Türkiye açısından bir diğer mesele ise, Somali politikasının başlamasının üzerinden üç yıl gibi bir süre geçmesine rağmen hâlâ akademik, entelektüel ve araştırma merkezlerinin ilgisini çekmemiş olmasıdır. Uluslararası Kriz Grubu dâhil birçok yabancı kuruluş ve araştırma merkezinin konu ile ilgili olarak toplantı düzenleyip raporlar yayınlıyorken³, Türkiye'de yapılan çalışmaların çoğu genel Somali tarihini özetlemek ya da Somali üzerine genel bilgiler vermekten öteye geçmemektedir.⁴ Normalde Türk dış politikasının yoğunlaştığı alanlara yönelik özel bir ilgi gösteren Türk akademik camiasından ilginin gelmemesi ise ayrı bir inceleme konusudur.⁵ Bu durum belki de Somali politikasının yeteri kadar tartışılmamasına yol açtığı gibi, Türkiye'deki siyaset yapıcılara yol gösterecek şekilde bir katkı yapılmasına da imkân vermemektedir.

Türkiye'nin Somali'ye yönelik politikasını üç yıldır geliştirerek derinleştiren ve yine ilklerden sayılabilecek başka bir gelişme Ankara'nın Somali'nin iç siyasal istikrar ve güvenliğini sağlamaya yönelik katkısı ve bu çerçevede arabuluculuk yapmasıdır. 13 Nisan 2013 günü Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud ve Somaliland Cumhurbaşkanı Ahmed Silanyo'yu Ankara'da bir araya getiren Türkiye, Afrika boynuzuna yönelik ciddi bir politika geliştirme konusunda inisiyatif kurmaya çalışmaktadır. Normalde iletişim içinde bile olmayan bu iki devlet başkanının Ankara'nın inisiyatifiyle bir araya gelerek aşağıda detaylı bir şekilde ince-

3. Örneğin bkz., Pinar Tank, "Turkey's New Humanitarian Approach in Somalia", *The Norwegian Peacebuilding Resource Centre (NOREF) Policy Brief*, Aralık 2013; International Crisis Group, "Assessing Turkey's Role in Somalia", *Africa Briefing*, no: 92 (8 Ekim 2012).

4. Bkz., Tuğba Evrim Maden, "Somali'de Bitmeyen Siyasi Kriz", *ORSAM Rapor*, no 163, Temmuz 2013.

5. Bu konudaki nadir bir çalışma olarak bkz. Pinar Akpınar, "Turkey's Peacebuilding in Somalia: The Limits of Humanitarian Diplomacy", *Turkish Studies*, c. 14, no. 4 (2013), s. 735-757.

lediğimiz Ankara Deklarasyonu'nu imzalaması ve birbirlerine yönelik provokatif bir dil kullanmamaya söz vermesi, Türkiye'nin bu çabalarının başarılı olmaya başladığının işareti olarak yorumlanmalıdır.

Genel olarak bakılınca, Başbakan Erdoğan 2011 Ağustos'unda iki uçak dolusu insanla Somali'ye gittiğinde, ülke içindeki ve dışındaki algı bunun bir tür kısa süreli insani yardımdan öteye geçemeyeceğiydi. Batılı devletler, Ankara zamanla Somali meselesinin derinliğinin farkına varacak derken, Türkiye'deki muhalefet dâhil birçok insan, insani yardımı iç politika malzemesi yapmaya çalışmıştı. Fakat üç yıl sonra bakılınca Türkiye'nin Somali politikasının sadece bir insani yardım politikası olmaktan çıktığı ve siyasal boyutlarıyla beraber bölgeyi yeniden yapılandırma yolunda geliştiği söylenebilir.

Türk dış politikasında dikkatlerden kaçırılmaması gereken temel nokta, Somali ile beraber Türkiye-Afrika ilişkilerinde yepyeni bir dönemin başladığıdır. Bu dönem şimdiye kadar oluşturulan güç temerküzünün Afrika'da sorun çözmek için etkin bir şekilde kullanılması zorunluluğunu getirmesi yanında, bir nevi Türkiye'nin Afrikadaki gerçek etkisinin ölçülmesi için de temel bir veri olacağı gerçektir. Bu açıdan bakılınca, Türkiye'nin Afrika'daki ilk gerçek sınavı Somali olacaktır. Başbakan Erdoğan'ın Somali'deki açlık ve siyasal sorunlara çözüm bulma konusunu BM'ye taşıması, Somali'nin yeniden yapılandırılması için düzenlenen İstanbul Toplantıları ve en son imza atılan Ankara Deklarasyonu, Türkiye'nin Somali'ye kalıcı çözüm bulma konusunda kararlı olduğunu göstermektedir.

2011 Ağustos ayında Başbakan Erdoğan'ın bölgede yaşanan açlık ve kuraklık sorunlarına dikkat çekmek için Somali'ye yaptığı seyahatin Türkiye'nin Afrika politikasında yeni bir dönemin açılmasına yol açtığı yukarıda vurgulanmıştı. Bu yeni dönem, ticari ve siyasal ilişkileri geliştirme gibi klasik bakış açısının ötesinde, Türkiye için bir devlet inşası ve yeniden yapılandırılması sorumluluğunu da getirmiştir. Son iki yıldır Türkiye Somali'de birçok faaliyette bulunmaktadır. TİKA, AFAD, Diyanet ve Kızılay gibi birçok kamu kuruluşu yanında, İHH, Cansuyu, Hüdayi Vakfı, Beşir Derneği, Kimse Yok Mu ve Deniz Feneri dâhil birçok sivil toplum kuruluşu da faaliyetler göstermektedir. Peki, bu faaliyetlerde gözetilen belirli bir politik sonuç ya da geniş bir siyasi vizyon veya politika var mıdır? Türkiye, Somali Sorunu'nu bölgesel ve küresel ölçekte geniş bir çerçeveye oturtup siyaset üretme konusunda ne kadar başarılıdır? Ya da Somali'de bir tür kalıcı ve sürdürülebilir bir barış için nasıl bir politika izlenilmeli ve nelere dikkat edilmelidir?

Somali meselesi bugün itibarıyla Türkiye'nin iç politikasının bir parçası olmasına rağmen hâlâ yukarıdaki sorulara sağlıklı cevaplar verilebilmiş değildir.

Maalesef Somali konusunda Türkiye’de analiz düzeyinde bir bilgi birikimi olmadığı gibi, bu konuda siyaset üretmek zorunda kalan birçok devlet ve sivil toplum kuruluşları da bir nevi önlerini görememekte ve gününbirlik politikalar üretmek zorunda kalmaktadırlar. Bu çalışmanın amacı; hem Türkiye’de Somali konusunun daha iyi anlaşılması için referans niteliğinde bir çalışma ortaya koymak, hem de Türkiye’nin şu ana kadar uyguladığı politikaların ciddi bir değerlendirmesini yapıp gelecek için önerilerde bulunmaktır.

Bu çerçevede bu çalışma, şu ana kadar konu ile ilgili üretilen genel literatür ve tartışmaları değerlendirmesi yanında, hem alanda yapılan mülakatlardan hem de konu ilgi çeşitli kurumların katıldığı çalıştay sonuçlarından beslenmiştir. Elinizdeki bu çalışma, Türkiye’nin kurum ve kuruluşlarının Somali’deki faaliyetlerine yönelik bir bakış açısı vermeyi amaçlasa da, asıl amaç “Somali’ye nasıl bakılmalı?” sorusuna bölgesel ve küresel ölçekten bir analiz sunmaktır. Türkiye’nin üç yıllık Somali tecrübesi sonrasında bu tür paradigmatik bakışa sahip yol gösterici çalışmaların artık bir zorunluluk olduğu gerçeğini göz önüne alan bu çalışma da, bu konuda öncü ve mütevazı bir katkı sağlarsa amacına ulaşmış olacaktır.

“SOMALİ SORUNU” NEDİR?

Son yirmi yıldır hem Afrika hem de uluslararası toplum için “Somali Sorunu” diye özetlenebilecek bir sorundan bahsetmek mümkündür. “Somali Sorunu”, temel olarak sömürgecilik mirasından modern devlete geçiş ve devlet mekanizmasını kurma çabasında olan bir küçük ülkenin sosyal ve siyasal anlamda birlik ve bütünlüğünün çökmesidir. Ekonomik ve siyasal sorunlarının yanında fazla bölünmüşlük bu sorunun kaynağını teşkil etmektedir; ayrıca radikal sağ eğilimli örgütlerin de meseleye eklenmesi sonrası sorun daha da derinleşmektedir. Bölgedeki devletlerin bir sistem kurmaktan ziyade kendi etki alanını genişletmek amacıyla Somali’yi kullanmaları ve uluslararası toplumun da sorunun özünden ziyade sonuçlarıyla ilgilenen yaklaşımı, hem “Somali Sorunu”nun daha da derinleşmesine ve hem de daha karmaşık hale gelmesine sebep olmuştur. Bu bölümde Somali’yle alakalı bazı temel bilgiler yanında sorunun detayları aktörler ve temel sorunlar bağlamında incelenecektir.

Doğu Afrika’da bulunan Somali, 9 milyon nüfusa sahiptir ve başkenti Moga-dişu’dur. 1960’da ülke, İngiliz ve İtalyan sömürgesinden kurtulup bağımsızlığına kavuşmuştur. Siad Barre isimindeki diktatörünü 1991’de indirdikten beri Somali’de iç savaş sürmektedir. Yaklaşık 20 senedir düzgün işleyen bir hükûmeti olmayan Somali’de, 2000 yılında beri Birleşmiş Milletlerin gözetimi altında kurulan geçici hükûmetler şimdiye kadar ciddi bir başarı elde edememiştir.⁶ Halen farklı

6. I. M. Lewis, *A Modern History of the Somali: Nation and State in the Horn of Africa*, (Ohio University Press, Ohio, 4. Baskı, 2003).

bölgelerin, farklı gruplar tarafından bağımsız bir şekilde yönetildiği Somali'de, 2012'de yürürlüğe giren yeni anayasa bu durumu gözeterek ülkeyi artık bir federal devlet olarak tanımlamıştır.

Açlık ve bulaşıcı hastalıklar Somali'de en yaygın ve en büyük sorunları oluşturmaktadır. Ayrıca halkın yüzde 70'i temiz içme suyundan mahrumdur. Doğum oranı yüzde 6,1 olan ülkede, çocuk ölümü sayısı oldukça yüksektir: Doğan her 1000 çocuktan 108'i bir yaşına girmeden, 180'i ise beş yaşına girmeden hayatını kaybetmektedir.⁷

Birleşmiş Milletler verilerine göre son 50 yılda insanlığın gördüğü en büyük kıtlık Temmuz 2011 ila Şubat 2012 arası Somali, Kenya, Etiyopya ve Güney Sudan'da yaşandı ve yaklaşık 12 milyon insan bu durumdan etkilendi. Fakat diğer ülkelerden farklı olarak Somali'de, kıtlığın sancıları daha ağır hissedildi. Ülkede siyasi ve idari işlerin karışık olması nedeniyle farklı gruplaşmalar hüküm sürdüğü için, yardım kuruluşlarının Somali'ye rahatça girip yardım yapabilmesi çok mümkün olmadı. Radikal örgütler, yardım kuruluşlarının yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırmasını ya da ülkenin çeşitli bölgelerine giriş yapmalarını engelledi. Diğer yandan, karada terör denizde de eskisi kadar olmasa da korsanlar Somali'de büyük sorunlardan birini teşkil etmektedir. 2011 verilerine göre Somalili korsanlar 231 saldırıda bulunarak toplam 450 kişiyi esir almışlardır.

SORUNUN GEÇMİŞİ

Yukarıda belirtildiği gibi Somali, 1991'den bu yana iç savaş, kuraklık, fakirlik ve açlık gibi sorunlar ile mücadele etmektedir. Farklı gruplar tarafından bölgeler şeklinde yönetilmekte olan Somali'de, bu gruplar üçe ayrılabilir: Somaliland, Puntland, Güney ve Orta Somali. Başarısız Devlet (*Failed State*) kategorisinde değerlendirilen Somali'de sağlık, eğitim ve diğer alanlarda hiçbir altyapı çalışması bulunmamaktadır; dolayısıyla, zaten işlev gören bir devlet ya da hükümetten söz edilemediğinden halk da hizmetten mahrumdur.

Bağımsızlık ve Muhammed Siad Barre Dönemi (1960-1991)

Somali'de 1990'lı yılların başından başlayıp bugün hâlâ devam eden sorunları anlamak için öncelikle Sömürge Dönemi sonrası oluşan sosyal ve siyasal konjonktüre bakmak gerekir. 1884 yılında İngiltere Kuzey Somali'yi ele geçirdi. Üç yıl sonrasında ise İtalya Güney Somali'nin bir bölümünü işgal etti. İşgaller 1960 yılına

7. Nina J. Fitzgerald, *Somalia: Issues, History, and Bibliography*, (Nova Publishers, New York: 2002).

kadar sürdü ve İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan Afrika'daki “dekolonizasyon” sürecinde Somali Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandı.

Somali'nin ilk cumhurbaşkanı Aden Abdullah, 1967'ye kadar görevini sürdürdü. 1967-1969 arasında Abdürreşid Ali Şermarke cumhurbaşkanlığı görevinde bulundu. 1969 yılında Muhammed Siad Barre yaptığı askeri darbeyle yönetimi kendi kontrolü altına aldı ve A. Ali Şermarke öldürüldü. Diktatör Muhammed Siad Barre iktidara geldiğinde parlamentoyu dağıttı. Anayasayı yürürlükten kaldırdı. Kendi yetkilerini sınırsız hale getirdi. Sosyalist görüş çerçevesinde ülkeyi yönetmeye başladı; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden de destek görüyordu. Ülkede sosyalist bir yapı oluşturmayı hedefledi. Çeşitli kurumlar ve bankaları devletleştirdi. Arap alfabesinden Latin alfabesine geçildi.⁸

**Kabilelerin kendi aralarında yaptığı bu mücadele aslında 20 yıldan fazladır siyasi iktidarın kurulamamasının en temel sebebi-
dir. Bu mücadelede devlet kurumları işlemez hale geldi ve ülke
içinde anarşi ortamı doğdu.**

Öte yandan, koloni devletlerin çizdiği sınırlar Somali ile Etiyopya arasında sorun oluşturuyordu. Ogaden bölgesi Etiyopya ile Somali arasında sınır bölgesiydi. Ogaden halkı Somalililerden oluşuyordu. Fakat bu bölge Etiyopya'ya bırakılmıştı. Muhammed Siad Barre, Ogaden'daki Somalililerin ayrılıkçı hareketlerine destek verdi. 1977-78 yılında Somali ve Etiyopya arasında savaş çıktı. SSCB ve Küba'nın savaş sırasında Etiyopya'yı desteklemesi, Somali açısından beklenmeyen bir durumdu.⁹ Bu gelişmeden sonra Somali bu savaştan zararlı çıkan taraf oldu. Savaş sonrasında Muhammed Siad Barre, “Soğuk Savaş”ın diğer tarafı olan Amerika Birleşik Devletleri ile yakın ilişkiler kurmaya başladı. Ülkedeki sosyalist yapı değişti. Batı yanlısı politikalar uygulanmaya başladı. ABD, Aden Körfezi'nden dolayı stratejik öneme sahip olan Somali'ye askeri ve ekonomik yardımlarda bulundu.

Somali'de diktatör Muhammed Siad Barre'ye karşı ilk günden beri bir muhalefet vardı. Bu muhalefet hareketleri zaman zaman etkili olsalar da başarıya ulaşamıyorlardı. Barre'nin zulmünden dolayı birçok Somalili diğer ülkelere kaç-

8. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mohammed Ibrahim Shire, *Somali President Mohammed Siad Barre, His Life and Legacy*, (Cirfe Publications, Londra: 2011).

9. Bkz. Mohammed Ibrahim Shire, *Somali President Mohammed Siad Barre*.

mak zorunda kaldı. Ogaden Savaşı'ndan sonra ülkede açlık sorunu ortaya çıktı. Muhaliflere karşı baskı arttı. 1990 yılına gelindiğinde ülkedeki muhalefet iyice şiddetlendi. Muhalif örgütler Muhammed Siad Barre'ye karşı birleşti. Birleşik Somali Kongresi'ni (UCS) kurdular. 1990 yılında ülkede iç savaş çıktı. 1991 yılı Ocak ayında Siad Barre ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Oluşan iç karışıklıklardan dolayı kuzeydeki Somaliland bölgesi bağımsızlığını ilan etti, ancak uluslararası arenada destek görmedi.

İç Savaş ve Birleşmiş Milletler Müdahalesi (1991-1995)

Halk isyanlarından sonra devrilen diktatörlerin ardından kısa süreli iktidar boşluğunu hemen hemen tüm ülkelerde görmek mümkündür. Fakat Somali'de böyle olmadı. Siad Barre'nin devrilmesi sonrasında ülke iktidar boşluğunu kolay kolay dolduramadı.

Siad Barre iktidarı ele geçirdiğinde ülkedeki kabile sistemini bitireceği sözünü vermişti. Fakat zaman geçtikçe bunun tersine bir politika uyguladı. Ülkedeki bazı kabileleri destekleyerek kendi meşruiyetini devam ettirdi ve kabileler arasında çatışmaları körükledi. Siad Barre iktidardan düşürülünce, muhalif grubun liderleri anlaşamadı ve kendi aralarında mücadele etmeye başladı.

Kabilelerin kendi aralarında yaptığı bu mücadele aslında 20 yıldan fazladır siyasi iktidarın kurulamamasının en temel sebebidir. Bu mücadelede devlet kurumları işlemez hale geldi ve ülke içinde anarşi ortamı doğdu. Kabile liderleri "savaş lordlarına" dönüştü. 1991 yılında Mogadişu'da yapılan konferansta Muhammed Farah Aideed, Birleşik Somali Kongresi (USC) tarafından başkan olarak seçildi. Eylül ayında Siad Barre'ye bağlı militanlar ağır bir saldırı başlattı. Bu saldırı ülkeye büyük zarar verdi. Tarım alanları tahrip oldu. Kıtık sorunu başladı. Açlık ülkenin en büyük sorunu oldu. Sadece 1992 yılında 300 bin insanın açlık ve çeşitli hastalıklardan öldüğü tahmin edilmektedir.

Siad Barre'nin düşmesi ülkeyi savaş alanına döndürmüştü. Kabileler arasındaki savaş ülkeyi içinden çıkılmaz bir hale getirmişti; kuraklığın artması ise Somali'deki durumu felaket boyutuna taşıdı. Birleşmiş Milletler bu duruma müdahale etmeye karar verdi. Yapılan ilk iş Somali'ye silah ambargosu koymak oldu. Uluslararası arenaya Somali'deki iç savaşı tırmandırıcı davranışlardan kaçınması çağrısı yaptı. Somali'deki kabilelere de barış çağrısı yaptı. Bu çağrı beklenildiği gibi çok etkili olmadı. İç savaş devam etti. Bunun üzerine BM Mogadişu'ya bir heyet gönderdi. Heyet, ülkenin ileri gelen iki aşiret lideri Aideed ve Mehdi Muhammed ile görüştü. BM'nin Somali'ye güvenlik personeli yerleştirmesi konusunda anlaşmaya vardı.

BM'den çıkan karar doğrultusunda Somali'ye UNUSOM (Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu) Barış Gücü gönderildi. Barış Gücü'nün amacı, Somali'ye gelen yardımların güvenli şekilde dağıtımını sağlamaktı. Fakat BM Barış Gücü yeterli olmadı. Bunun üzerine ABD önderliğinde UNITAF (Birleşmiş Milletler Görev Gücü) kuruldu. UNITAF'ın amacı, ülkede istikrarı sağlamak ve merkezi iktidarın gücünü artırmaktı. UNITAF 37 bin askerden oluşuyordu. Limanların, havaalanlarının, gıda dağıtım merkezlerinin güvenliğini sağlıyordu. Daha sonra BM Genel Sekreteri'nin verdiği rapor doğrultusunda UNUSOM II kuruldu. Bu barış gücü UNITAF'a göre daha fazla yetkiye sahipti. UNUSOM II'nin amacı, bozulan devlet kurumlarının tekrardan yapılanmasını sağlamaktı. Etkin bir polis teşkilatı kurulacak, böylece anarşi azalacak ve ülkedeki açlık sorunu da bitecekti. General Çevik Bir, UNUSOM II'nin komutanlığına getirildi.

BM barış güçleri, Somali halkı üzerinde olumlu bir etki bırakmadı. Askerlerin işgalci olduğu yönünde genel bir hava vardı. ABD'nin ülkede emperyalist emellerinin olduğu kanaati ülke içinde yaygın bir görüştü.

Mayıs 1993'te UNUSOM II 'güvenlik bölgesi' oluşturma çalışmalarına başladı. Çok geçmeden 24 Pakistanlı USC (Birleşik Somali Kongresi) ve SNA birlikleri tarafından öldürüldü. 3 Ekim 1993'te 18 ABD askeri öldürüldü. Bu çatışmanın görüntüleri ABD kamuoyunda büyük tepkilere yol açtı. Başkan Bill Clinton, 31 Mart 1994'te Somali'den ABD askerlerini çekti. Ardından birçok ülke de Somali'deki askeri birliklerini geri çekti. BM güçleri insani yardım konusunda başarılı oldu; fakat ülkede siyasi birliği sağlama konusunda sadece başarısız olmakla kalmadı, aynı zamanda kötü bir miras bıraktı.

Barış güçleri ülkeden çekildikten sonra da anarşi devam etti. Kabileler arasında savaş sürüyordu ve ülke fiilen bölünmüştü. Kabileler güçlü oldukları bölgelerde kendi yönetimlerini kurdu. Özerklik şeklinde yönetilen bu bölgeler, Somaliland'in aksine bağımsızlıklarını ilan etmedi. Sadece Puntland geçici bir süre bağımsızlık ilan etti.

2000 yılına geldiğimizde ABD'nin arabuluculuğunda yeni bir hükümet oluşturuldu. Bu hükümete Geçici Federal Hükümet adı verildi. Dört büyük kabile ve "savaş lordları" da bu hükümetin içinde yer aldı. Fakat oluşan bu hükümette yerel ve ulusal bir idari yapı oluşturulamadı. Böyle bir yapılanmaya ülkenin değişik yerlerinden muhalefet sesleri yükseldi. En güçlü ses İslami Mahkemeler Birliği'nden (İMB) geldi.¹⁰

10. Cedric Barnes ve Harun Hassan, "The Rise and Fall of Mogadishu's Islamic Courts", *Journal of Eastern African Studies*, c.1, no. 2 (2007), s. 151-160.

İMB, halkın talepleri doğrultusunda kurulan bir örgüttü. İnsanlar arasındaki uyuşmazlıkları şeriat hükümleri doğrultusunda çözüyordu. Giderek din adamları ve kabileler tarafından da destek görmeye başladı. Zamanla silahlı grupların da bu birliği desteklediği görüldü. Hasan Aweys birliğin silahlı kanadının lideri oldu. Siyasi olaylarda Şerif Ahmed'in sözü geçiyordu. İMB temel olarak Batı destekli Geçici Federal Hükûmete karşı çıkıyordu. Onları işbirlikçi olmakla suçluyordu. Güney'den başlayarak ülke yönetimini ele geçirmeye başlayan İMB, ülkedeki savaşı lordları ve işbirlikçi aşiretler ile savaştı ve bu savaşı kazandı. 2006 yılının Haziran ayında İMB ülkenin büyük bölümünde kontrolü ele geçirdi. 1991 yılından itibaren ilk defa Mogadişu'da hayat normale dönmeye başladı; gıda fiyatları düştü, siyasi birlik yolunda önemli adımlar atıldı, Geçici Federal Hükûmet ile antlaşmaya varıldı ve bu antlaşma ile ortak bir polis ve asker teşkilatının kurulması, yabancı ülkelerin müdahalesine izin verilmemesi ve ateşkese bağlı kalınacağı konularında ortak karara varıldı. Ancak İMB'nin İslamcı olması Batı'yı tedirgin ediyordu.

İMB, halkın talepleri doğrultusunda kurulan bir örgüttü. İnsanlar arasındaki uyuşmazlıkları şeriat hükümleri doğrultusunda çözüyordu. Giderek din adamları ve kabileler tarafından da destek görmeye başladı.

İMB Kisyamo'yu ele geçirincede Geçici Federal Hükûmet, İMB'nin anlaşmayı ihlal ettiğini ve Eritre'den destek aldığını iddia etti. ABD, İMB'nin El-Kaide'yle bağlantılı olduğunu ve Somali'de İslami bir rejim kuracağını öne sürdü. 2006 yılında Etiyopya, Geçici Federal Hükûmet'in de desteğiyle Somali topraklarını işgal etti. ABD ise bu işgale havadan destek verdi. Başkent Mogadişu'yu sivil-asker ayrımı yapmaksızın bombaladı. İMB'nin elindeki bölgeler ele geçirildi. Sonrasında İMB şehirlerden geri çekilmek zorunda kaldı. Militanlar dağlara ve ormanlara sığındı.

Geri çekilmenin ardından İMB'de ayrışmalar oldu. Eylül 2007 yılında İMB Başkanı Şeyh Ahmed Şerif ile Geçici Somali Hükûmeti arasında görüşmeler oldu. Bu görüşmelerden örgütün silahlı kanadı rahatsız oldu. Örgütten ayrılarak yeni bir oluşum kurdular. Şebabul Mücahidin (Hareketu Şebabul Mücahidin) bilinen adıyla El-Şebab örgütü böyle oluştu. Etiyopya'nın işgaldeki resmi amacı ülkenin güneyindeki İMB ve El-Şebab'ın militanlarının varlığı ve bunların gü-

cünü birleştirmesi üzerine bu militanların kendi ülkesine sızmasını engellemekti. Bu resmi amacın arkasındaki asıl sebep, kendi kontrolü dışında Somali'de bir istikrarın oluşmasından duyduğu rahatsızlıktı.

İç savaş ülkeyi yine içinden çıkılmaz bir hale getirdi. 300 binden fazla kişi göç etmek zorunda kaldı. Ülkede iç savaş devam etti ve Geçici Federal Hükümet ülkede siyasi kontrolü sağlayamadı. İMB'den ayrılan El-Şebab, hükümet güçlerine karşı gerilla savaşı yürütmeye başladı.¹¹ 31 Ocak 2009'da Somali Hükümeti, liderlerinden Şeyh Şerif Ahmed'i Cumhurbaşkanı olarak seçti. Şeyh Şerif Ahmed ülkenin istikrarı için tüm kesimlerle görüştü. Ancak El-Şebab bir yandan hükümet güçleriyle savaşırken bir yandan da aşağıda ayrıntılı olarak ele alacağımız, ülkede bulunan Afrika Birliği'nin oluşturduğu AMISOM ile savaşıyordu. Bu bağlamda El-Şebab, Şeyh Ahmed'in taraf değiştirdiğini; Batı yanlısı olduğunu öne sürdü. Afrika Birliği'nin barış değil, savaş için Somali'de olduğunu, bu güçlerin ülke dışına çıkması gerektiğini ve hükümetin ABD ve Etiyopya yanlısı siyaset yapmaması gerektiğini öne sürdü. Bu şartlar sağlanmadan savaşı devam ettireceklerini belirtti.

2011 yılında Somali için birçok önemli gelişme yaşandı. Puntland Somali'den ayrıldığını ilan etti. Somali Geçiş Parlamentosu ise görevini 3 yıl uzattığını açıkladı. Ayrıca 2011 yılında kıtlık ve insani kriz meydana geldi ve Somali tekrardan dünya gündemine girdi. Bu çerçevede son yıllarda "Somali Sorunu" için bazı konferanslar yapıldı. Bunlar Mayıs 2010 ve Haziran 2012'de İstanbul Somali Konferansları ve Şubat 2013'te Londra Konferansı'dır. Ayrıca Nisan 2011'de kısa adı IGAD olan Doğu Afrika Birliği Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi'nde Somali Sorunu gündeme alındı.

Geçici Federal Hükümet, Batı devletlerinin ve Etiyopya'nın desteğiyle ülkede istikrar sağlamak için çaba gösteriyor; fakat bu çaba El-Şebab faktörü göz ardı edilerek yapılıyordu. Geçici Federal Hükümet dış destekli olarak ülkenin bazı bölgelerinde kontrolü sağladı; fakat El-Şebab da Somali'de hâlâ güçlü durumda ve toplum içinde görece olarak da destek görmeye devam etmektedir.¹² Eylül 2012'de yapılan seçimlerle Hassan Sheikh Mohamud (Hasan Şeyh Mahmud) Cumhurbaşkanı seçildi ve Geçici Federal Hükümet, yerini ulusal hükümete bıraktı.

11. Abdi Aynte, "Al-Shabaab and Post-Transition Somalia", *African Arguments*, 3 Eylül 2012.

12. Paula Cristina Roque, "Somalia: Understanding Al-Shabaab", *Institute for Security Studies Situation Report*, 3 Haziran 2009.

SOMALİ SORUNU VE EL-ŞEBAB

El-Şebab örgütü¹³, 2006 yılında Etiyopya Ordusu tarafından dağıtılan ve Somali'deki iç savaş döneminde savaşan taraflardan biri olarak bilinen halk destekli¹⁴ İslami Mahkemeler Birliği'nden ortaya çıkmıştır ve aynı zamanda en radikal fraksiyonudur.¹⁵ 2009 yılında İslami Mahkemeler Birliği'nin daha ılımlı bir kanadından gelen Sharif Ahmet hükûmetine karşı savaş açmıştır. Ana hedefi, ilk başta “İslam'ın Düşmanları” yani yabancı işgal(ciler) olsa da, sonrasında 2004'te kurulan Federal Geçiş Hükûmeti'nin son dönemlerde etkin olmasıyla devlet yöneticilerini, bürokratları, parlamento üyelerini kendisine yeni hedef seçmiştir. Temel amaçları olarak, Somali'yi yabancı devletlerin askerlerinden “kurtarmak” ve Somali'de bir İslam devleti kurmak olduğunu belirtmektedirler. 2011 yılında başkent Mogadişu da dâhil, ülkenin büyük çoğunluğu El-Şebab'ın elinde bulunuyordu. Yapılan müdahalelerle geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu müdahale, Somali halkının El-Şebab'a olan desteğini azaltmadığı gibi, aksine daha da artırdı. AMISOM askerlerinin kötü muamelesi ile ABD'ye olan tepki, El-Şebab'a olan desteğin artmasının nedenleri arasında sayılabilir.

Batı dünyasının ve komşu Afrika ülkelerinin elindeki en büyük koz ise El-Şebab'ın El-Kaide'ye yakın durmasıdır. El-Şebab hakkında sürekli olarak Batı medyasında El-Kaide'ye yakın olduğuna ve hatta Somali şubesi olduğuna dair haberler yayınlanmaktadır. Bu tür yayınlarda öne çıkan temel unsur, örgütün Somali'ye gelen yardımlara el koyduğu ve dağıtımlarına engel olduğudur.

El-Şebab'ın uluslararası boyutunu incelediğimizde, örgütün yer yer kendisinin El-Kaide bağlantısı olduğu vurgusu öne çıkmaktadır. Doğrudan olmasa bile fikirsel anlamda kendisini El-Kaide'nin dini yorumuna yakın hisseden etkin bir grup, El-Şebab içinde mevcuttur. Bu grup, Selefililiği Somali topraklarına egemen kılarak yönetimi ele geçirmek istemektedir. Fakat aynı şekilde örgüt içinde İslam'ın farklı yorumlarına yakın ve Somali'deki gelişmeleri siyasi bir bakışla okuyan bir grup da vardır. Yer yer El-Şebab içinde iç çatışmalara da yol açan bu yaklaşımın hangisinin ne kadar etkin olduğu net olarak bilinmemekle beraber, radikal

13. Somali'deki siyasal İslam ve yansımalarının tarihi geçmişi için bkz. Medhane Tadesse, *Al-Itihad: Political Islam and the Black Economy in Somalia*, (Addis Ababa: Meag, 2002); Abdurahman Moallim Abdullahi, *The Islamic Movement in Somalia: A Historical Evolution with a Case Study of the Islah Movement (1950-2000)*, Basılmamış doktora tezi, Montreal: McGill University, Mayıs 2011.

14. Roland Marchal, “Islamic Political dynamics in the Somali Civil War”, *Islamism and its Enemies in the Horn of Africa* içinde, der. Alex de Waal, (Hurst, Londra:2004), s. 114-145

15. Roland Marchal, “A tentative assessment of al-Shabaab”, *Journal of Eastern African Studies*, c.3, no.3 (Kasım 2009), s. 381-404

kanadın son dönemde etkinlik alanını genişlettiğine dair sinyaller gelmektedir. El-Şebab'ın hüküm sürdükleri bölgelere baktığımızda Somaliland ve Puntland dışında Somali'nin yaklaşık yarısından fazlasını kontrol etmektedir. Bu egemenliği, iki ana faktör olan askeri güç ve finansal kaynaklar sayesinde sürdürmektedir.

Örgütün finansal kaynakları ile insan kaynakları arasında kuvvetli bir bağlantı görebiliriz, çünkü finansal desteği sağlayanlar paralel olarak savaşçı da sağlamaktadır. Finansal kaynaklar genellikle Somali diasporası, Somalili kabileler ve diğer desteklerden oluşmaktadır. Fakat son dönemde başlayan yeni süreç ve uluslararası arenada barış çabalarından sevinç duyan Somali diasporası ve siyasi olarak az da olsa rahatlayan Somali halkı, örgüte yardım konusunda tereddüt etmektedir.¹⁶

Son olarak Somali'de El-Şebab'ın diğer örgütlere nazaran daha başarılı olması farklı ideolojileri içinde barındırmasından ve bir milli direniş olarak gözükmesinden kaynaklanmaktadır. Ama son dönemde bu farklı ideolojiler örgüt içindeki birliği bozmuştur. Kişisel hırslar bir yana, iki farklı grup ortaya çıkmaktadır: El Kaide'ye yakın evrensel İslam devrimi partizanları ve ülke yönetimini ele geçirmek isteyen yerel milliyetçi kesim. 29 Haziran 2013'te ise örgütün, iki tarihi liderini, İbrahim Haji Jama Mead ve Abul Hamid Hashi Olhayi idam ettiğini açıklamasıyla örgüt içindeki bölünme ortaya çıkmıştır.

Somali'nin jeopolitik önemini göz önünde bulundurursak, merkezi ve güçlü bir Somali devletinin bölgesel ve küresel güçleri huzursuz edeceği mutlaklır. Aynı şekilde El-Şebab el Mücahidin Hareketi siyasi eğilimi nasıl olursa olsun faaliyetlerine devam ederek, Somali siyasi hayatında etkili olacaktır. En nihayetinde Somali'deki sorunlar 20 yıldır aynı temele dayanmaktadır: Siyasi istikrarsızlık ve “oluşturulan” merkezi hükümetin etkisinin ülkenin geneline yayılamaması. Bu sorun 20 yıldan fazladır aşılamıyor ve uluslararası toplum bu sorunlara sürekli aynı reçeteyi sunuyor. 1992, 2004 ve 2006 yıllarında dış müdahaleler, UNISOM I, UNISOM II, son olarak ise Afrika Birliği'nin oluşturduğu askeri birlik AMISOM Somali'de siyasi istikrara katkı için oluşturulmuştur.

Ülkede kurulan hükümetler genellikle bölge ülkeleri Kenya, Etiyopya ve Batı destekli olarak oluşturuluyor. Böyle olunca bu yönetimler halk nezdinde gerektiği itibarı görememekteler. Hükümetlerin en temel görevi Somali'de devlet otoritesini güçlendirmektir ve bu amaçla AMISOM ve Geçici Somali Hükümeti El-Şebab'ı bitirmek için büyük çaba sarf etmektedirler.

16. Lorenzo Vidino, Raffaello Pantucci ve Evan Kohlmann, “Bringing Global Jihad to the Horn of Africa: al Shabaab, Western Fighters, and the Sacralization of the Somali Conflict”, *African Security*, c.3, no 4 (2010), s. 216-238.

AMISOM kaynakları El-Şebab'a karşı sert açıklamalarda bulunmaktadırlar. Fakat El-Şebab'ın sürecin parçası olmadığı bir durumda Somali Sorunu'nun kolay kolay çözülemeyeceği de artık yıllardır biriken tecrübe sonrasında net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu yüzden önümüzdeki süreçteki temel mesele, bir taraftan Batı için El-Şebab'ın Somali Sorunu'ndaki önemli rolünü kabul ederek, onun sürece nasıl çekileceği konusunda yeni bir yaklaşım benimsemesi iken; El-Şebab için ana mesele ise merkezi hükûmetin güçlenmeye başladığı ve göreceli olarak Somali'de siyasal istikrara kavuşmaya başladığı bir süreçte silahlı bir örgüt olarak marjinalleşmek mi, yoksa bir siyasal aktör olarak barışçıl bir zemine mi kendisini çekeceğidir.

AKTÖRLER

Kabileler

Somali'de beş ana kabile ve onların altında da onlarca alt kabile yer almaktadır. Hawiye kabilesi, radikal İslamcılara en yakın kabiledir ve nüfusun yüzde 25'ini temsil etmektedir. Geleneksel olarak yerleşim yerleri Mogadişu'nun kuzeyinden başlar ve Puntland'ın hemen altında biter. Somaliland'ın kuzeybatısı ve Etiyopya'nın doğusu, Isaaq kabilesinin yaşadığı bölgedir. Isaaq kabilesi, Somali halkının yüzde 22'sini temsil etmektedir. Darod kabilesi ise geniş bir ağa sahiptir ve Somali halkının yüzde 20'sini temsil etmektedir. Bu kabile, Puntland'ı tamamen kaplar, güneyde de Kenya sınırına dayanmaktadır. Somali halkının yüzde 7'sini temsil eden Dir kabilesi, Somaliland'de yer almaktadır. Ayrıca, Kismayo'nun kuzeyinde ve Mogadishu'nun güneyinde küçük bir bölgede de bulunmaktadır. Daha çok bedevi tarzı bir yaşam süren karışık gruplardan oluşan ve Somali halkının yüzde 17'sini temsil eden diğer kabile ise Rahanweyn kabilesidir. Güneyde Etiyopya sınırının altında yer alan kabile, coğrafi olarak geniş bir yayılıma sahiptir.

Babadan oğula geçen bu kabile yapısı, Somali'de sosyal ve siyasi hayata hükmetmektedir; fakat istikrarı sağlamak ve ulus bütünlüğü oluşturabilmek için yeterli değildir. Geçmişte bu kabileler doğal kaynaklar ve toprak için birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Bir kabileye veya bir alt kabileye sadık olmak, diğer bağılıkların, değerlerin üstünde yer almaktaydı; fakat isyancı gruplar kasabalarda kendi coğrafi ve dini otoritelerini kurmaya başlamıştır. El-Şebab gibi baskın direnişçi grupların kabile kompozisyonu farklıdır ve belirli bir kabileyi kontrol etmezler. Ocak 2009'da bazı kabile militanları ve din adamları, El-Şebab'a karşı hareket etmeye başlamış ve Somali'nin merkezinde Galgadud'tan bir grubu da kovmuşlardır. Bu arada, Sûfi din önderleri kendi aşiretleri içinde bireyleri hükûmeti desteklemek ve ulusu tekrar kurma konusunda cesaretlendirmişlerdir.

Somalililer için kimlik olgusu tamamen hangi kabileye ait olmalarıyla ilgilidir. Dağınık, geniş ve hantal yapıya sahip olan kabileler, bu özellikleri nedeniyle siyasi birlik olarak hareket edemezken, modern dönemde ise siyasi partilerin üstünlüğünü etkileyen önemli bir konuma sahip olmuşlardır. 1991 yılında Siad Barre'nin, kabileleri feshetmek, yaptığı ilk icraatlardan biri olmuştur.

Somalililer için kimlik olgusu tamamen hangi kabileye ait olmalarıyla ilgilidir. Dağınık, geniş ve hantal yapıya sahip olan kabileler, bu özellikleri nedeniyle siyasi birlik olarak hareket edemezken, modern dönemde ise siyasi partilerin üstünlüğünü etkileyen önemli bir konuma sahip olmuşlardır.

Radikal Örgütler

Somali'de bu konudaki ana aktör El-Şebab olup yukarıda bahsedildiğinden burada ayrıca incelenmeyecektir. Fakat diğer bir İslami hareket olan Hizbul İslam'ı da bu arada saymak gerekir. Hizbul İslam aynı El-Şebab gibi İslami Mahkemeler Birliği tabanında büyümüş olup, Somali için aynı gayeyi hedefleyen bir rakip gruptur. Hizbul İslam, dört İslami grubun birleşmesinden oluşmuştur ve Marehan ve Darod kabilelerince yönetilmektedir. Hizbul İslam sıkça toprak kontrolü, limanların kontrolü için savaşırken, uluslararası organizasyonlara karşı da El-Şebab'a katılmaktadır. Mu'askar Ras Kamboni, Hizbul İslam tarafındayken şimdi El-Şebab içerisinde bir parça olarak yer almaktadır. Hizbul İslam'ın üye sayısı net olarak bilinmemektedir ama yer yer El-Şebab'a saldırıya ve sınırlarını koruyacak bir güce sahip olduğu tahmin edilmektedir.

Merkezi Hükûmet

Somali'nin en temel sorununun merkezi iktidar ve güçlü bir hükûmet eksikliği olduğu yukarıda vurgulanmıştı. Sia Barre'nin iktidarından beri güçlü ve ülkeye istikrar getirebilecek bir merkezi hükûmet oluşturulamamıştır. Oluşturulan hükûmetler ise daha çok Mogadişu ve yakın çevresinde iktidar alanlarını hissettirebilmiştir. Bu durum fiili olarak Mogadişu'da uluslararası toplumun tanıdığı fakat sınırlı güce sahip bir hükûmetle, arazide ülkeyi gerçek anlamda kontrol eden fakat uluslararası toplum tarafından reddedilen bir fiili durum ortaya çıkarmıştır.

Merkezi hükûmet eksikliğinin Somali siyasal hayatına etkisiyle alakalı olarak birkaç şey söylenebilir. El-Şebab Hareketi'nin nüfuzunun genişlemesi; BM ve Afrika Birliği'nin Somali için ürettiği çözüm senaryolarının başarısız olması en temelde Somali topraklarının tamamını kontrol altına alabilecek merkezi hükûmetin var olmamasının sonucudur. 2012 yılından beri geçici merkezi hükûmetten federal bir merkezi hükûmete geçen Somali'de son yıllarda göreceli olarak merkezi hükûmetin etkinliğinin arttığı söylenebilir de, tüm Somali toprakları düşünülünce daha alınacak çok yol vardır. Dolayısıyla bu sorun, önümüzdeki süreçte yine en temel siyasal mesele olarak durmaktadır.

Somaliland

Somaliland, Somali'nin kuzeybatısında, Afrika Boynuzunda bulunan eski İngiliz sömürgesidir. 18 Mayıs 1991'de kuzey kabileler beş idari bölgenin bağımsızlığını ilan ettiler; Awdal, Togdheer, Saaxil, Sool ve Woqooyi Galbeed. Bu bölgeler Etiyopya, Eritre, Cibuti ve Aden körfezi ile çevrilidir.

137.600 kilometrekare yüzölçümü ile Somali topraklarının yüzde 21,5'ini oluşturmaktadır ve toplam nüfusu 3,5 milyon olmakla beraber, yaklaşık 2 milyon başkent Hargeisa'da ikamet etmektedir. Ayrıca ekonomisi, dinamik özel sektör merkezli havayolu şirketi, telefon operatörlüğü, geniş bant internet, özel üniversite veya daha geleneksel hayvansal üretime dayanmaktadır. Somaliland; tarihi, ifade özgürlüğü, plüralist seçimler ve bağımsız olarak uluslararası tanınma arayışları ile Afrika'da aslında fiilen bağımsız olan fakat tanınmayan iki devletten birisidir (diğeri Batı Sahra).

Kraliyet kontrolü altında 76 yıl geçirdikten sonra, 26 Ocak 1960 tarihinde "Britanya Somali'si" İngiltere kraliçesi tarafından bağımsızlığını elde etti ve yaklaşık otuz devlet tarafından tanındı. Fakat sadece 5 gün sonra, 1 Temmuz 1960'da dönemin Somaliland Başbakanı Muhammad İbrahim Egal ve arkasındaki siyasi grup bir karar alarak ülkesini eski İtalyan Somali'si ile birleştirdi, Mogadişu başkent olmak üzere Somali devleti kuruldu. Muhammad İbrahim Egal bu yeni devletin başbakanı oldu.¹⁷

Hükûmet üyelerinden Hargeisa sokaklarının esnaflarına kadar herkes bu birliği "başarısız bir evlilik" olarak nitelendirdi. 1969 darbesiyle hükûmet düştü ve Somali'nin başına diktatör Muhammed Siad Barre geçti. Barre döneminde otokratik bir yönetim ve sosyalizm anlayışını benimsemiş bir devlet profili oluştu.

17. Tarihi bir perspektiften Somaliland'ı anlamak için bkz. I. M. Lewis, *Understanding Somalia and Somaliland: Culture, History, Society*, (Columbia University Press, New York:2008).

Otokratik rejimin yağma ve katliamlarından dolayı mağdur olan eski Britanya Somali'sinin halkı, Londra'da bulunan diasporası ve Etiyopya'nın yardımıyla “Somali Milli Hareketi” (SMH) ismi verilen bir bağımsız gerilla hareketi kurdu ve 1979'da ayaklanma başladı. Çoğunlukla Issaq'lardan oluşan SMH, 1988'de askeri olarak Hargeisa'yı ele geçirdi. Karşılık olarak Siad Barre'nin sert ve kanlı saldırısı gerçekleşti. Somali hava kuvvetlerinin şehri yerle bir etmesi sonucu bilanço çok ağır oldu. Hargeisa'nın yüzde 90'ı tahrip edildi, 50 bin ölü ve 250 bin civarında mülteci ortaya çıktı.

General Barre 1991'de Mogadişu'yu terk etti ve sürgüne zorlandı. SMH, Barre'nin düşüşünde büyük rol oynadı. Barre'nin devrilmesinden sonra, Somali'ye tam anlamıyla anarşi hakim oldu. İktidar boşluğunu güneyde silahlı milisler ve kuzeyde SMH doldurdu. Mogadişu'da düzenin normalleşmesini beklemeden, kuzeyde SMH pragmatik bir şekilde devlet kurmaya karar verdi. Hemen savaştan sonra, 1991'de kabileler bir tür ulusal konferans gerçekleştirerek toplantı yaptı. Kabileler arası müzakerelerden sonuç olarak şu kararlar ortaya çıktı: Somaliland Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesi, referandum ile anayasanın kabulü ve temsili siyasal kurumların kurulması. 18 Mayıs 1991'deki bağımsızlık ilanı ise ne uluslararası arenada, ne BM tarafından, ne Afrika Birleşik Devletleri tarafından ve ne de Arap Birliği tarafından tanındı.

Bağımsızlıktan 23 yıl sonra Somaliland, hükûmetiyle, parlamentosuyla, ordu-suyla, pasaportuyla ve para birimiyle (Shilling) gerçek bir devlet gibi işlemektedir. Somaliland bir başarı hikâyesi olarak karşımıza çıkıyor. Bu başarının en önemli noktalarından biri, modern bir devlet ve geleneksel yapının uyumlu bir şekilde işleyişidir. Hukukun gerçekleştirilmesinin garantörü olan devlet, aynı zamanda hukukun yetersiz kaldığı yerde kabile gerçekliğini tanıyarak bundan faydalanmaktadır. Geçmişte bir iki olumsuz olaya rağmen, bağımsız yargı tarafından ifade özgürlüğü sağlanmakta ve korunmaktadır. Ülkede devlet yayın organı dışında özel yayın organlarının bulunması ifade özgürlüğünün yansımasıdır. Bu olumlu faktörlere rağmen Somaliland uluslararası alanda bir ülke olarak hâlâ tanınmamaktadır.

Bu konuda uluslararası güçler daha çok bölgesel dengelere doğrudan müdahale etmemeyi yeğleyen bir politika takip ederken; Somaliland'ın bağımsızlığını tanıma konusunda komşu ülkelerin farklı tavırları bölgesel jeopolitik dengelerden kaynaklanmaktadır. Bazı Arap devletleri ve Eritre, Somaliland ile Somali'nin birleşmesine olumlu bakmaktadır. Buna göre, birleşmiş bir Somali devleti, Etiyopya'nın bölgedeki baskın rolüne karşı bir jeopolitik aktöre ve dengeye dönüşebilir ve dolayısıyla da bölgesel dengeleri sağlama potansiyeline sahiptir. Cibuti Cum-

huriyeti bu konuda net olmayan bir pozisyonudur, çünkü huzurlu bir komşusu olduğundan kendisini güvende hissetmekle beraber ekonomik monopolünü paylaşmak ve kaybetmekten korkmaktadır.

Etiyopya aslında Somaliland'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri olabilir ancak her ne kadara fiili olarak bu konuda çok ciddi adımlar atsa da, yasal anlamda ilk adımı atmayacaktır. Etiyopya zaten Somaliland'ı fiili olarak tanımaktadır. Etiyopya'nın başkentinde, Etiyopya'ya giriş vizesi veren bir Somaliland delegasyonu mevcuttur. Ethiopian Airlines haftada dört kez Hargeisa-Addis Ababa uçuşları gerçekleştirmektedir ve iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler önemli bir seviyededir. Avrupa Birliği ise Afrika Birliği'nin arkasına saklanarak bu hassas konuda pozisyon almaktan çekinmektedir.

Son olarak Sudan, özellikle bölünme öncesi kendi ülkesinde kuzey-güney ayrışmasını körüklememek için, Libya ve Mısır'ın desteği ile Somaliland'ın bağımsızlığına tamamen karşı bir tavır sergiliyordu. Fakat 9 Temmuz 2011 tarihinde korktuğu oldu ve Güney Sudan Cumhuriyeti kurularak 54. Afrika ülkesi oldu. Uluslararası arenada tanınan bu yeni ülke, Afrika'daki diğer bağımsızlık iddiasındaki hareketler, özellikle Somaliland için bağımsızlık yolunda bir kuvvetli argüman olarak kullanılmaktadır.

Puntland

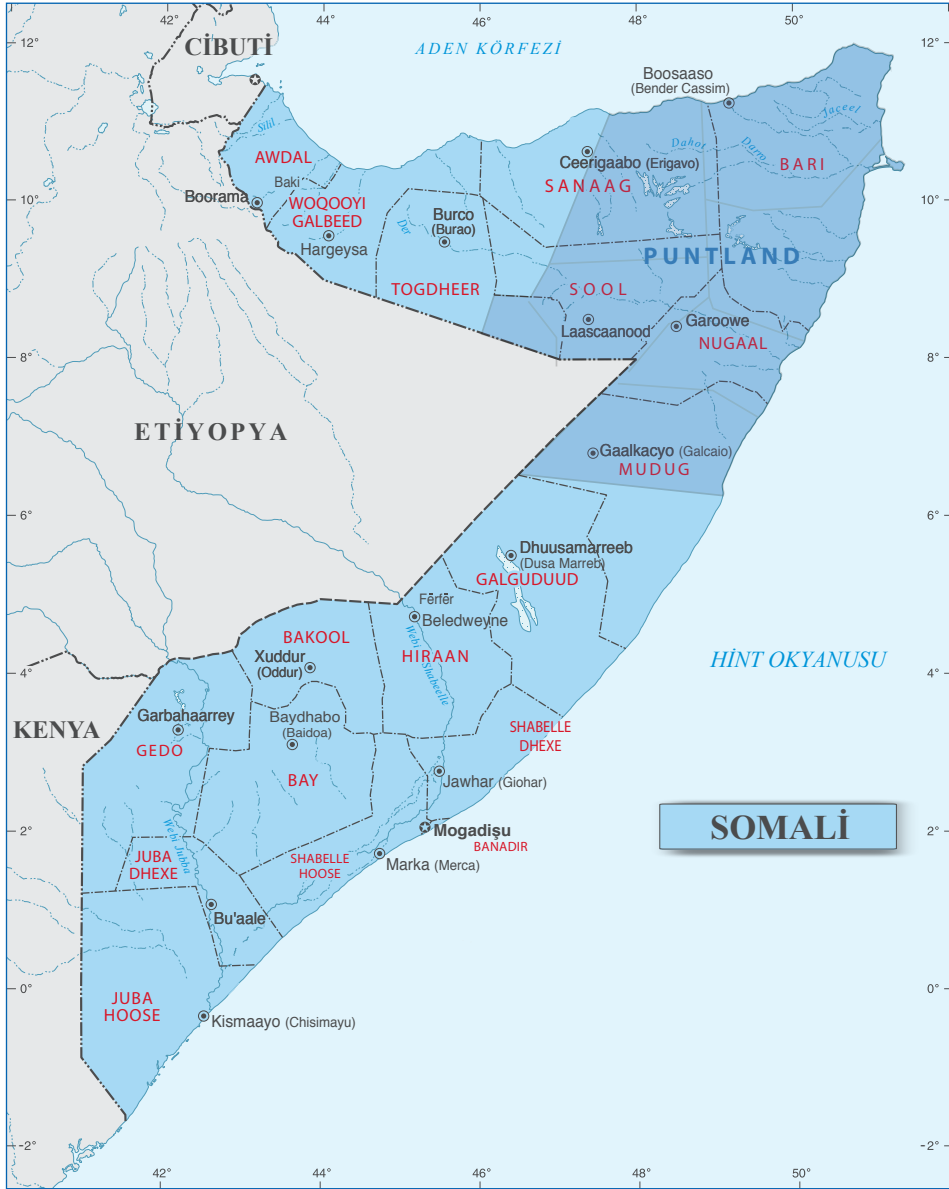
Ülkenin ismi antik Mısır yazıtlarında geçen "Pount Ülkesinden" gelmektedir. Başkenti Nugaal bölgesinde bulunan Garoowe'dir.

212.510 kilometrekare yüzölçümü ile Somali topraklarının bir çeyreğini kaplamaktadır ve toplam nüfusu yaklaşık 2,4 milyon olmakla beraber, yüzde 65'i göçbedir.

Puntland'ın özerk olarak ilan ettiği topraklar yedi bölgeden oluşmaktadır. Bunlar; ekonomik başkent olan Bossaso'yu (ana liman) barındıran Bari bölgesi, Karkaar bölgesi, başkent Garoowe'nin bulunduğu Nugaal bölgesi, ülkenin en kalabalık şehri olan Gaalkayco'nun bulunduğu Kuzey Mudug bölgesi, kısmen Somaliland'ın kontrolü altında olan Sanaag bölgesi, Sool bölgesi ve Somaliland tarafından kontrol edilen Ayen bölgesidir.

Bari Karkaar, Nugaal ve Kuzey-Mudug bölgeleri Puntland'ı özerk topraklar olarak kabul edip benimsemişlerdir. Fakat Sanaag, Sool ve Ayen bölgeleri Somaliland ve Puntland arasında çekişilen tampon bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çekişme, bu bölgelerde ikamet eden farklı kabilelerden kaynaklanmaktadır.

Puntland'ın çoğunluğu Sünni olup resmi dili Somalice ve Arapçadır; ancak İngilizce ve İtalyanca da yaygın olarak konuşulmaktadır. Puntland'ın ekonomisi dört ana kaynaktan oluşuyor: Hayvancılık, balıkçılık, tarım ve havale sistemi.

Somalî'nin kuzeybatı bölgesinde bulunan Puntland, 1998'de kabile reisleri tarafından özerk bölge ilan edildi. Bu hareketi mevcut Somalî hükûmeti Somalî'yi yeniden bir federal cumhuriyet kurma girişimi olarak yorumlamıştır. Komşusu Somaliland'in aksine, Puntland'ın bağımsızlık iddiası bulunmamaktadır. Somaliland gibi jeo-stratejik önemi olduğundan ona benzer sorunlar yaşamakta ve Puntland'ın özerkliği yolunda dış aktörler (özellikle de komşu ülkeler) büyük rol oynamaktadır. Puntland bir nevi, bölgesel anlamda kültürel ve siyasal güç mücadelesinin verildiği süreçlerde kullanılan bir öge haline dönüşmüştür.

Özellikle Etiyopya Puntland'ın otonom bir yapıya kavuşmasını kendi bölgesel çıkarları açısından desteklemektedir. Malum olduğu üzere Etiyopya, Nil nehri barajları sayesinde kontrol altında tutmakta ve bunu Mısır ve Sudan üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmaktadır. Bu üstünlüğü hafifletmek için Mısır ve Sudan'a en büyük desteğin güçlü bir Somali'den gelme ihtimali karşısında Etiyopya büyük ve birleşmiş bir Somali istememektedir. Bölgedeki devletlerden Eritre, Etiyopya'nın etkisi altında kalmamak için büyük bir Somali devletini desteklemektedir. Etiyopya'nın denize açılan kapısı Cibuti limanı olduğundan, Cibuti Puntland'ın otonom yapısının artmasına karşı çıkmaktadır. Zira liman meselesi Cibuti'nin Etiyopya devleti karşısında güçlü bir konumda olmasına yol açmaktadır. Ancak Somaliland ve Puntland'ın özerklik ve bağımsızlık elde etmeleri deniz çıkışı olmayan Etiyopya için Cibuti limanına alternatif oluşturabilir. Bu yüzden birçok Cibutili büyük Somali devletinin restorasyonu ile bu bölgeleri kontrol altına almasından yanadır. Buna ek olarak, Somali devletinin yeniden kurulması Etiyopyalıların Cibuti'ye yönelmesini sağlayabilir.

Şu anda Somali'de Puntland özerk bölge olarak yönetilmektedir. Fakat insani, siyasi ve ekonomik krizlerle mücadele etmektedir. Bu durum sömürge öncesi durumu andırmaktadır, çünkü o dönemde bir büyük Somali devleti ortada yoktu ama yerel şeflik ve beylikler, göçebe konfederasyonları ve kent devletleri mevcuttu. Sömürge döneminde bu farklı bölgeler ve nüfuslar bir araya getirildi. Ancak bu Somali devleti 30 yıl ayakta kalabildi. Devlet anlayışının zayıf olması ve kabile anlayışının güçlü olması bu devletin kayboluşunun nedeni olabilir. Batılı devlet modeli Somali gerçeği ile uyuşmamaktadır. Bu nedenle, Somali devletini kurma ve restorasyon projesi uzun vadeli bir çalışma ve "bölgesel devletler" temelinde tekrardan değerlendirilmelidir. Ve bu çerçevede Puntland bir bölgesel devlet olarak ortaya çıkabilir.

SORUNLAR

Devlet Sorunu

Somali'deki temel sorun devleti kurumsal olarak yeniden yapılandırmak ve işlevsel hale getirmekte yaşanan sıkıntılardır. Bu sorunun iki nedeni vardır: Sömürgeci güçlerin Afrika Boynuzu olarak adlandırılan bölgede izlediği politikalar ve güçlü bir Somali devletinin çıkarların çatıştığı bu hassas bölgede kurulamaması. Birinci olarak, Somali devleti toprakları Fransa, Britanya, İtalya ve Etiyopya arasında bölüştürüldü. Sömürgeci güçlerin Somali halkının topraklarından çıkmasından sonra, bu bölünmüşlük devam etti. Bu ise halkın kendisini bir bütün olarak algılamasını engelledi. Tabii unutmamalıyız ki, Somali topraklarının bir kısmı da Kenya

sınırları içerisinde kaldı. İkinci olarak, Somali özellikle de Soğuk Savaş döneminde büyük güçler için önemli olmuş hassas bir bölgede yer almaktadır. Soğuk Savaş dönemi Somali’de olanları ve komşu devletlerin Somali’ye yaptığı müdahaleleri daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Soğuk Savaş biter bitmez Somali devleti çöktü ve savaş baronları Somali’yi yönetmeye başladı. 1991’den bugüne kadar Somali topraklarının tümüne hâkim olacak devlet veya hükûmet yoktu. Bu, Somali’de ve çevresinde kargaşa yaratan bir etken oldu. Somali’de devletin kurumsal yapısının eksikliği, ülkede toplumunun kaderini yöneten savaş baronlarının ortaya çıkması gibi temel bir sorunun kaynağını teşkil eder.¹⁸

Bununla birlikte, Somali’de Soğuk Savaş sonrası radikal dini gruplar ortaya çıktı.

İç Barış ve Güvenlik

Bir önceki bölümden de anlaşılabilceği gibi, Somali bir birlik olmaktan ziyade farklı talepleri olan çeşitli ve fiili olarak bölünmüş yapılardan oluşmaktadır. Özellikle çeşitli bölgesel devletlerin Somali ile yerel oluşumlar nezdinde ilişkiler kurması, Somali topraklarının devletçiklere bölünmesine sebep olmaktadır. Somaliland gibi bağımsızlığını 20 yıl önce tek taraflı olarak ilan eden oluşumların varlığı ve bu çabaların göreceli olarak başarılı olması, Somali merkezî hükûmeti için muhtemel bölünme endişelerini mantıklı kılmaktadır. Ayrıca Somaliland ve Puntland türü oluşumlar Somali’nin merkezî hükûmetini zayıflatan bir husustur. Bir de bu duruma ülkede yaşanan güvenlik soruları eklenince, Somali içindeki iç barış sorunu daha da kendini göstermektedir.

El-Şebab türü yapılanmaların merkezî hükûmete meydan okuyan saldırıları bir taraftan Somaliland gibi kendince bağımsız ve göreceli olarak da güvenli olan yapılanmaları meşrulaştırırken, diğer taraftan da merkezî hükûmetin elini kolunu bağlamaktadır. Güvenliğin olmaması sadece iç barışla ilgili değil, insani yardımların dağıtımında dahi çeşitli sorunlara yol açmaktadır.

Korsanlık

Son dönemde korsanlık ve haydutluk faaliyetleri yüzünden Afrika Boynuzu sahilleri dünyanın en tehlikeli deniz koridoru haline gelmiştir.¹⁹ Süveyş Kanalı’na açılan bu stratejik bölge, son yıllarda korsanların kol gezdiği ve sayılarının inanılmaz oranda arttığı tehlikeli bölgeye dönüşmüştür.²⁰ Malezya’nın Kuala Lumpur şeh-

18. Roland Marchal, “Changing paradigm in Somalia”, *Institute for Security Studies Situation Report*, Aralık 2009.

19. Bkz., Roland Marchal, “Somali Piracy: the local contexts of a global obsession”, *Humanity*, c. 2, no. 1 (Mayıs 2011).

20. Jonathan Stevenson, “Jihad and Piracy in Somalia”, *Survival*, c.52, no. 1 (2010), s. 27-38.

rinde bulunan Uluslararası Denizcilik Bürosu (UDB), 2007 ve 2008 arası Somali sahillerinde korsan saldırılarının iki katından fazla arttığını belirtmiştir. Ama son üç yıldır korsanlık olayları bir düşüş içerisinde.

Peki, Somali'de sahil kenarında ikamet eden halkın yüzde 70'i balıkçı iken son dönemde neden korsanlığa yöneldi? Hangi faktörler balıkçıları bu yola sevk etti ya da zorladı? Gerçek korsanlar kim? Bu konuda öncü çalışmalar yapan Martin N. Murphy'ye göre korsanlık iki kategoride değerlendirilebilir: Savunmacı ve saldırgan. Buna göre savunmacı korsanlık, daha çok Somali sahilindeki illegal avlanmaya yönelik çabaları ifade ederken, saldırgan korsanlık 2005'ten bu yana Somali sahillerinde ticaret gemilerine farklı amaçlarla düzenlenen saldırıları ifade etmektedir.²¹

Barre yönetiminin yıkılmasıyla beraber, 1991 yılından itibaren Somali'de bir türlü güvenlik ve istikrarın sağlanamadığı yukarıda vurgulanmıştı. Merkezî güçlü bir devlet olmaması, terör örgütlerinin faaliyetlerine zemin açmış ve Somali'yi dış müdahaleye karşı zayıf kılmıştır. ABD ve Avrupa ülkelerinin müdahalesi, komşu ülkelerle çatışmalar ve terör örgütlerinin çoğalması bu ülkede illegal kimyasal atık pazarının oluşmasına sebep olmuştur. Kısaca; büyük Avrupa firmaları kimyasal atık maddelerini Somali sahillerine terk etmektedir. Bu durum, 1994 yılında İtalyan gazeteci İleria Alpi'nin araştırmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Ne yazık ki bazı çevreleri rahatsız eden çalışmaları yüzünden İleria Alpi, 20 Mart 1994'te suikasta uğramıştır.

Bu işbirliğinin o dönemin Somali Cumhurbaşkanı Ali Mahdi ve İtalyan bürokrat ve firmalar arasında gerçekleştiği sanılmaktadır. Ayrıca bu ticaretin tek İtalya değil, diğer Avrupa ülkelerini de içerdiği büyük bir ihtimaldir. Bu kimyasal atık ticareti ve İleria Alpi suikastı detaylı olarak, gazeteci Paul Moreira'nın gerçekleştirdiği *Toxic Somalia: l'autrepiraterie (Toksik Somali: Diğer Korsanlık)* adlı belgeye de konu olmuştur.²²

Bu kimyasal madde ticareti, sahilde oturan Somali halkını kötü bir şekilde etkilemiştir. En acı verici etkilerinden birisi, yeni doğan çocukların kansere yakanması ve genetik zararlara uğramalarıdır. Aynı anda bu bölgede kansere yakan kişi sayısı hızlı bir şekilde arttığından, halk göç etmek zorunda kalmıştır. Diğer önemli etkisi deniz kaynaklarının yavaş yavaş yok olması ve buna paralel olarak korsanlığın artmasıdır. Zehir atıklarını dökerek denizleri balıksız bırakan-

21. Martin N. Murphy, *Somalia: the New Barbary? Piracy and Islam in the Horn of Africa*, (Columbia University Press, New York: 2011).

22. Belgeye şuradan ulaşılabilir: <http://www.youtube.com/watch?v=Jd-KdAi7QXg&feature=kp> (Erişim: 8 Nisan 2014).

ların yaptığı korsanlık yanında, korsanlığın bir diğer versiyonu olan gemilere saldırma ise 2007 sonrasında artmasına rağmen özellikle uluslararası güçlerin asker göndermeleri sonrası kontrol altına alınmış gözükmektedir.

Korsanlık sorunu son yıllarda ciddi bir azalma göstermiş olsa da hemen hemen bütün çalışmaların işaret ettiği nokta, Somali'de devlet sorununun çözülmeden korsanlık sorununun sonlanmayacağıdır.²³ Bu konuda araştırmacıların ortak kanaati ise korsanlık ile İslamcılık ya da El-Şebab arasındaki bağlantının iddia edildiğinden çok daha az olduğudur.²⁴ Dolayısıyla korsanlık meselesini radikal İslami gruplar çerçevesinde değil, daha çok Somali'nin en temel sorunu olan devlet sorunu çerçevesinde ele almak hem gelecekteki evrimlerini hem de muhtemel etkilerini anlamak için önemlidir.

23. Bu konuda geniş bir literatür olup en temelde şunlara bakılabilir: Jay Badahur, *The Pirates of Somalia: Inside their Hidden World*, (Pantheon, New York: 2011); Robin Geiß ve Anna Petrig, *Piracy and Armed Robbery at Sea: The Legal Framework for Counter-Piracy Operations in Somalia and the Gulf of Aden*, (Oxford University Press, Oxford:2011).

24. Bkz., Laura Seay, "Understanding Somali Piracy", *The Journal of Modern African Studies*, c.51, no. 1 (Mart 2013), s. 169-175.

AFRİKA SİYASETİ, DOĞU AFRİKA JEOPOLİTİĞİ VE SOMALİ

Afrika, dünya siyasetinde 21. yüzyılın en çok tartışılan, ilgi duyulan ve konuşulan kıtalarından birisidir. 54 ülkesi ve yaklaşık bir milyardan fazla nüfusuyla dünyanın ikinci en büyük ve en çok nüfusa sahip kıtası konumundadır. Birçok devletin çok farklı etnik ve kültürel yapıya sahip olması, birçoğunun çok dilli olması ve hepsinin farklı sömürge geçmişlerine sahip olması hem kıtayı anlamayı zorlaştırmakta hem de çoğu zaman genelleyici bakış açılarının önünü açmaktadır. Bunun temel sebebi birçok ülkenin aslında “Afrika” adı verilen kıtasal toprak parçası dışında çok fazla ortak bir noktasının olmamasıdır. Bostwana ile Libya'nın nasıl bir ortak noktasının olduğu ya da olabileceği konusunu dikkate almayan birçok araştırmacı ve akademisyen kıtaya kitlesel ve tepeden bir bakış açısıyla bakmakta ve bu genel Afrika algısının dışında derinleştirici bir bilgi birikimine yol açmamaktadır. Bu genel gözlem doğru olmakla birlikte, kıtaya yönelik bir bakış açısının geliştirilmesi hem analiz düzeyi hem de genel olarak kuramsal bir bakış için şarttır. Dolayısıyla belki de detayları ve farklılıkları görmezden gelmeden kuramsal bakışı önceleyen okuma biçimleri, 21. yüzyılda Afrika'yı anlamak için en temel yaklaşım olarak öne çıkmalıdır.

Özellikle Türkiye gibi kıtaya yeni açılan ve sosyal, ekonomik ve siyasal anlamda kıtayı anlamaya çalışan ülkelerde bu durum ayrıca bir zorunluluk arz etmektedir. Bu hem sınırlı entelektüel enerjinin ve insan unsurunun çok daha verimli kullanılması için önemli, hem de kıtaya yönelik zamanla gelişecek olan “yerel” bir bakış açısının altyapısını oluşturmak için kilit bir konumdadır. Bu durum sadece

Türkiye için değil, kıtaya yeni açılan Hindistan, Çin, Brezilya, Güney Kore ve hatta Rusya için de geçerlidir. Bu yazı, bu ön kabul ve çekinceleri dikkate alarak kıtaya yönelik bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlamaktadır.

AFRIKA SİYASETİ NASIL OKUNMALI?

21. yüzyılda Afrika'nın nasıl okunması gerektiği konusunun, özellikle kıtaya yeni gelen devletler için son derece önemli olduğu yukarıda vurgulanmıştı. Bu sorunun cevabı sadece doğru politika üretmek için değil, aynı zamanda üretilen politikaları sürdürebilecek teorik altyapının da temelini oluşturacak olması bakımından önemlidir.

Afrika'ya genel anlamda üç açıdan bakılabilir. Bunlar kısaca (i) tarihsel açıdan sömürgecilik ve onun mirasının günümüze kadar gelen etkilerini dikkate alan yaklaşım; (ii) dini ve sosyal yapının değerleri ve kimlik oluşumuna etkisi ve sonuçları üzerinden kıtayı okumak ve son olarak (iii) bölgesel yaklaşım olarak ifade edilebilir.

Bölgesel yaklaşım en temel olarak kıtaya toptancı ve üstten bir bakış açısının önüne geçmek ve daha mikro ölçeklerde kıtaya bakmak için ciddi bir önem arz etmektedir. Bu çerçevede kıta beş temel kategoriye bölünebilir. Bunlar en kaba tabirle kuzey, güney, doğu, batı ve orta Afrika diye adlandırılrsa da, bu bölgesel yaklaşımda çeşitli kriterler dikkate alınmaktadır. Kuzey bölgesi daha çok Arap Afrika'sını ifade eder ve kendi içerisinde bir bütünlüğe sahiptir. Bu durum, hem dil hem de kültürel öğeler açısından böyledir. Doğu Afrika daha çok Etiyopya ve Kenya'nın etkin olduğu ve Sudan-Somali hattının bunu dengelediği bir bölgedir. Batı Afrika bölgesi daha çok etkin Fransız sömürgesinin kendisini gösterdiği bir yer olup, birçok küçük devletten oluşmaktadır. Orta Afrika daha çok Kongoda yıllardır yaşanan sorun ve onun yansımaları çerçevesinde oluşan siyasal-ekonomik yapı anlamında bir bölgedir. Güney Afrika bölgesi ise Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yakın etki alanını ifade eden ve birkaç ülke dışında İngilizce konuşulan ülkelerdir.

Bu bölgesel yaklaşımın bir nevi yansıması olarak yukarıda bahsedilen her bölgede çeşitli entegrasyon hareketleri vardır. Kuzey Afrika'da Arap-Mağrip Birliği, Doğu Afrika'da Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD), Batı Afrika'da Batı Afrika için Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECOWAS), Orta Afrika'da Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (CEMAC), Güney Afrika bölgesinde ise Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) bulunmaktadır. Bu bölgesel entegrasyon hareketlerinin ana önceliği daha çok ekonomik ve sosyal ilişkiler ile bölgedeki sorunlara yönelik olarak bir içsel mekanizma geliştirmektir. Bazı bölgeler ekonomik entegrasyon anlamında diğerlerine göre çeşitli aşamalar kaydetmişlerdir. Örneğin; ECOWAS bölgesinde sekiz ülke tek para birimi kullanmaktadırlar. Batı

Afrika Ekonomik ve Para Birliği (UEMOA) adında ayrı bir örgüt bu ekonomik entegrasyonu hem takip etmekte hem de yönetmektedir. Benzer bir şekilde ekonomik entegrasyon Güney Afrika bölgesinde mevcuttur. Güney Afrika Gümrük Birliği (SACU) adı altında bir araya gelen Güney Afrika Cumhuriyeti, Botswana, Lesotho, Svaziland ve Namibya kendi aralarında Gümrük Birliği üzerinden ekonomik entegrasyonu derinleştirmektedirler.

Bölgesel yaklaşım kıtadaki gelişmeleri analiz etmede ayrıca faydalı olmaktadır, çünkü hemen hemen her bölgeden bir ya da birkaç devlet hem bölgenin en kilit ülkesi konumundadır hem de kıta siyasetinde etkili rol oynamaktadır. Güney Afrika bölgesinde Güney Afrika Cumhuriyeti; Orta Afrika'da Kongo Demokratik Cumhuriyeti; Doğu Afrika'da Etiyopya ve Kenya; Batı Afrika'da Nijerya ve Senegal bu ülkeler arasında sayılabilir. Kuzey Afrika bölgesinde ise Mısır ve Cezayir en kilit ülkelerdendir.

Afrika'yı analiz ederken dikkat edilmesi gereken ikinci bir yaklaşım türü ise kıtadaki dini hareketlerin Batı'daki algı ve olguların ötesinde değerlendirilmesi gerektiğidir. Afrika'da Müslüman ya da Hristiyan olmak çok önemli bir kimlik belirleyicisi olmakla beraber, Afrika kimliği her zaman en dominant, etkin ve şekillendirici özelliklerdir. Dolayısıyla Afrika'daki radikal grupların ana çıkış noktası din üzerinden değil yerel siyaset üzerinden okunmalıdır. Medyada sıklıkla duyduğumuz Somali'deki El-Şebab ve Nijerya'nın kuzeyindeki Boko Haram'ın ana çıkış noktası yerel siyasi gerekçelerdir. Batı medyası üzerinden gelen dini merkezli okumalar ve El-Kaide ile ilişkilendirmeler yer yer anlamlı olsa dahi sorunun özüne işaret etmektен uzaktır. Bu durum aynı şekilde radikal Hristiyan gruplar için de geçerlidir.

Afrika'yı okumak için dikkat edilmesi gereken bir üçüncü nokta ise sömürgecilik geçmişi ve bıraktığı mirastır. Sömürgecilik mirasının zihin dünyasını nasıl şekillendirdiğinin en temel göstergesi ülkelerin dış siyasetlerindeki eğilimleri ve olayları okuyuş tarzıdır. Bu durum, sömürgecilerin yaklaşım tarzlarının ürettiği bir durumdur. Örneğin; İngiliz sömürgeciliği dolaylı bir yönetim tarzını tercih etmiş ve yerel aktörlere az da olsa bir alan bırakmıştır. Fransız sömürgeciliği ise tamamıyla asimilasyon politikasını öncelemiş ve yerel aktörlere neredeyse alan bırakmamıştır. Portekiz sömürgeciliği ise daha çok kültürel anlamda kendisini etkin güç olarak belli etmiş ve siyasal-ekonomik anlamda diğerleri kadar dönüştürücü olamamıştır. Bu üç temel sömürgeci geçmiş, Afrika'da farklı siyasal ve zihinsel anlamda etkiler bırakmıştır. Dolayısıyla bir ülkenin hangi sömürge geçmişine sahip olduğu o ülkenin zihin haritasını anlamak için önemlidir. Bu sebeple, Afrika kıtasına yaklaşırken bu etkeni de ciddi şekilde dikkate almak gerekir.

DÜNYA VE AFRIKA

Soğuk Savaş sonrasında dünya siyaseti genel olarak değişirken, Afrika'nın da hem kıta olarak hem de sosyo-ekonomik dinamikler olarak değiştiğini vurgulamak gerekir. Bu açıdan bakınca kıtada üç temel şeyin değiştiğini ve bunların hepsinin Afrika'yı dünya siyasetinde anlamak için önemli olduğunu vurgulamak gerekir. Bunlardan ilki, artık kıtanın diktatörlerle yönetildiği imajının değişmeye başlamasıdır. 1989 yılında otokrat rejimlerle yönetilen ülke sayısı 36 olan kıtada, bu sayı 2004 itibarıyla sadece 5'e düşmüştür. Ayrıca kıtada yaşanan çatışma ve askeri darbeler de önceki döneme göre son derece azalmış ve çatışma yaşanan ülkeler artık istisna olarak değerlendirilmektedir. Somali, Mali ve diğer ülkelerde sorunlar olsa da bu artık hem kontrol edilebilir düzeyde kalmakta hem de kıtada domino etkisi yaratmamaktadır.

Afrika'daki ikinci temel dönüşüm kıtanın nüfusuyla alakalıdır. Kıta nüfusu o kadar hızlı büyümektedir ki, 2035 itibarıyla çalışma gücü açısından Çin'i geride bırakması beklenilmekte ve 2050 itibarıyla da en çok işgücüne sahip kıta olması öngörülmektedir. Afrika dünyada en genç nüfusa sahip kıtadır. Afrika kıtasının yaklaşık % 70'i 25 yaşın altındadır. Afrika'da yaş ortalaması 18 olup, bu durum örneğin Almanya'da 44'tür. Diğer kıtalara bakıldığında ise yaş ortalaması Latin Amerika ve Karayipler'de 28; Asya'da 29, Kuzey Amerika'da 37, Avrupa'da ise 40 civarındadır.²⁵

Kıtada yaşanan üçüncü dönüşüm ise hızlı şehirleşmedir. Dünyanın diğer bölgeleriyle karşılaştırılınca yaşanan bu durum, birçok fırsatla beraber sorunu da gündeme getirmektedir. Sanayileşme açısından fırsatlar sağlasa da, hızlı şehirleşme konut sorunundan tutun da, güvenlik, eğitim, altyapı gibi birçok yeni sorun alanı yaratmaktadır. Dünya siyasetinde daha fazla etkin olmak isteyen Afrika için önümüzdeki dönemde kilit öneme sahip olan konu belki de eğitimdir. UNESCO 2008 verilerine göre, kıtada yaşayan yetişkin nüfusun yaklaşık % 67'si okuma yazma bilmemektedir. Fakat yapılan tahminlere göre bu nüfusun çoğunluğu önümüzdeki 20-30 yılda ya emekli olacak ya da hayatını kaybedecektir.²⁶ Şu an için kıtada ilkokula kayıt oranı yaklaşık % 75 civarında olup, bu oran sürekli artmaktadır. Dolayısıyla önümüzdeki süreç eğer iyi bir şekilde idare edilebilirse, Afrika hem genç nüfusuyla öne çıkacak hem de eğitim düzeyi yüksek bir işgücüne varlığını hissettirecektir.

25. Bu konuda bkz., Ngozi Okonjo-Iweala, "Securing Development: Challenges of Economic Inclusion", *Survival*, c.55, no. 4 (Ağustos-Eylül 2013), s. 121-128.

26. Fred Swaniker, "Africa's Rising Economis", *Survival*, c. 55, no. 4 (Ağustos-Eylül 2013), s.132.

Afrika'da bu içsel dönüşüm yaşanırken özellikle yükselen güçler kıtaya yakın ilişki içine girme konusunda adeta yarış içindedirler. Kıta ticari potansiyeli, yeraltı kaynakları ve uluslararası sistem ve örgütlerdeki oy desteği dolayısıyla dünya siyasetinde önemli bir yer edinmektedir. Kıtaya yönelen ilgiye bakıldığında, aktörleri iki temel kategoride değerlendirmek mümkündür: Geleneksel aktörler ve yeni aktörler. Kıtadaki geleneksel aktörler daha çok eski sömürge geçmişinden gelen bağlantılarını daha etkin hale getirmeye çalışmakta ve güvenlik ve siyasi konular dâhil ekonomi ve yardım alanlarında varlıklarını hissettirmektedirler. Yeni aktörler ise siyasal ve güvenlik konularında hâlâ düşük profilli ya da ilgisiz bir siyaset izlerken ekonomik ilişkileri geliştirme ve insani yardım konularında öne çıkmaktadırlar. Dolayısıyla Fransa, İngiltere, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri geleneksel aktörler kategorisinde değerlendirilirken; Rusya, Brezilya, Çin ve Hindistan'ı yeni aktörler olarak görmek daha doğru olacaktır.

Ankara'nın Somali ve Afrika'nın diğer ülkelerindeki politikası, Türkiye'nin gelecek yıllarda sadece ekonomik bir güç değil, politik bir güç olma isteğini de göstermektedir.

Son yıllarda artarak devam eden Ankara'nın Afrika'ya ilgisi özel bir durum arz etmekte ve bu durum Türkiye'yi geleneksel aktörlerle yeni aktörler arasında farklı bir kategoriye koymaktadır. Özellikle, Türkiye'nin Afrika'ya aktif ilgisi, Somali'de ve kıtada yeni bir siyasal aktör olarak hem büyük ilgi görmekte hem de Türkiye'nin kıtadaki varlığını pekiştirmekte ve derinleştirmektedir. Önemli miktarda artan ticari gelişmelerle birlikte kalkınma ve insani yardımlar bu yeni politikanın ana bağlantısını oluşturmaktadır. Diğer yandan bir ölçüde meşru bir zemin oluşturan din de bu ilginin başka bir unsurudur. Diyanet, TİKA, AFAD, YTB gibi devlet kurumları dışında İHH gibi sivil toplum örgütleri, Türkiye ve Afrika ilişkilerine aktif olarak katkıda bulunmaktadır.²⁷ Ankara'nın Somali ve Afrika'nın diğer ülkelerindeki politikası, Türkiye'nin gelecek yıllarda sadece ekonomik bir güç değil, politik bir güç olma isteğini de göstermektedir.

27. Bu konuda bkznz. Mehmet Özkan ve Birol Akgün, "Turkey's Opening to Africa", *The Journal of Modern African Studies*, c. 48, no.4 (2010), s. 525-546.

AFRIKA NE KADAR AKTÖR?

Peki, dünyanın Afrika'ya olan ilgisi ciddi şekilde artarken, Afrika bu ilişkiyi nasıl görmekte ve ne tür bir tepki vermektedir? Bu sorular, son yıllarda en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Afrika'ya olan ilginin artmasıyla birlikte kıta, dünya siyasetine bir özne olarak mı katılmakta, yoksa bir nesne mi olmaktadır, sorusu bu tartışmaların başında gelmektedir. Bu konuda olay ve ülke merkezli olarak nereden bakıldığına göre çok farklı cevaplar verilse de, kıtanın ne kadar aktör olduğu konusunda bir dönemlendirme yapmak mümkündür. Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında kıtaya olan ilgiyi sürdüren en önemli mesele, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde ırkçı Apartheid rejiminin sona ermesi ve ilk siyah devlet başkanı olarak Nelson Mandela'nın seçilmesi üzerinden kurulan sevinç ve pozitif algıydı. Fakat bu durum çok sürmeden, 1992 yılında Somali'ye gönderilen Uluslararası Barış Gücü'nün başarısızlığı ve 1994'te Ruanda'da yaşanan soykırım sonrası farklı bir boyuta taşınmıştır. Kıtanın hâlâ çok boyutlu sorunları olduğu kanaatine ulaşan birçok aktör, kıtaya ne derin bir şekilde müdahil olmak istemiş ne de kıtayı kendi haline terk etmek istemiştir. İşte tam bu ortamda Afrika'nın sorunlarına Afrikalıların çözüm bulması gerektiğinden hareketle bazı Afrikalı devletler önderliğinde kıtanın küresel sistemde bir aktör olması konusunda çalışmalar yapılmıştır. 1999-2008 arası Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı olan Thabo Mbeki ve 1999-2007 yılları arasında Nijerya Devlet Başkanı olan Olusegun Obasanjo öncülüğünde oluşturulan bu blok, kıtanın bir aktör olarak varlığını hissettirmesine çok büyük katkı sağlamıştır. Afrika'nın 'Altın Diplomatik Çağı' olarak da adlandırılan 1998-2008 yılları arasında kıtanın iki kilit ülkesi olan Güney Afrika ve Nijerya devlet başkanlarının aynı vizyonda birleşmeleri birçok gelişmenin önünü açmıştır. Bu dönemde kurumsal yapılanmadan kıtasal ekonomik kalkınma programına kadar birçok gelişme yaşanmıştır. Ayrıca bu dönemde kıtadaki birçok soruna çözüm bulmak adına Barış Gücü oluşturulmuş ve uygulanması kıtanın önderliğinde ve liderliğinde gerçekleştirilmiştir.

Bu dönemde yaşanan en önemli gelişmelerden biri de, 2002 yılında artık varlık sebebini bir nevi kaybetmiş olan Afrika Birliği Örgütü'nün (Organization of African Unity) kendisini yeni şartlara göre yeniden uyarlanmasıdır. Tamamıyla Avrupa Birliği modeli üzerinden yeniden oluşturulan yeni Afrika Birliği (African Union), bir komisyon, konsey ve parlamentoyla yeniden yapılandırılmıştır. Bu yapılandırma sonrasında Afrika Birliği birçok konuda kıtadaki ana karar merkezlerinden birisi haline gelmiş ve kıtasal çözümler bulma noktasında bir aktör konumuna gelmiştir. Aynı şekilde bu dönemde Burundi, Demokratik Kongo

Cumhuriyeti, Fildişi Sahilleri, Sudan ve Somali dâhil birçok sorun yaşayan Afrika ülkelerine yönelik barış görüşmeleri başlatılmış ve gerektiğinde Barış Gücü oluşturularak bölgeye gönderilmiştir. “Afrika’nın sorunlarına Afrikalı çözümler” şeklinde ifade edilen bu dönemin siyasi yaklaşımı, kıtayı uluslararası alanda ciddi bir aktör konumuna getirmiştir. Her ne kadar birçok sorun çözülememiş olsa da, bu dönemde yapılan hamleler hem kıtanın özgüvenini artırmış hem de kıtanın bir aktör olarak varlık ve tanınırlığını perçinlemiştir. Bu çerçevede Afrika Birliği’nin de onayladığı kıtasal kalkınma planı olan NEPAD (New Partnership for Africa’s Development) G-8 gibi forumlarda sunulmuş ve destek bulmuştur.

Mbeki ve Obajanso’nun devlet başkanlıklarından ayrılmalarıyla birlikte ise 2008 sonrasında kıta daha çok kendi içine yönelmiştir. Bunun temel olarak iki sebebi vardır. Biri, kıtada toparlayıcı ve saygınlığı olan liderin olmaması, bir diğeri ise kıtaya olan yoğun ilginin yan etkisidir. Mbeki ve Obajanso’nun rolünü ne Güney Afrika Cumhuriyeti yeni Devlet Başkanı Jacob Zuma ne de Nijerya Devlet Başkanı Jonathan Goodluck oynayabilmiştir. Her ikisi de kendi ülkelerinin iç sorunlarına ağırlık vermişler ve kıtasal anlamda öncü olma konusunda biraz düşük profilli siyaset izlemişlerdir. Aynı yıllarda kıtaya yönelik artmaya başlayan ilgi de kıtanın aktör olma konumuna zarar vermiştir. Özellikle birçok ülkedeki yöneticilerin kıtaya olan ilgiden maksimum fayda sağlamak için ülkesel önceliklerini kıtasal önceliklerin önüne koymaları hem ulusal çıkar merkezli yaklaşımı derinleştirmiş hem de kıtasal olarak birlikte hareket etmenin ikincil konuma itilmesine sebep olmuştur.

Bu açıdan bakılınca, bugün için Afrika 2000’li yıllardaki gibi oyun kurucu bir “aktör” olma iddiasından bir nebze vazgeçmiş, iç sorunlarını çözmeye yönelmiş ve uluslararası ilgiden maksimum fayda sağlamaya çalışan ülkeler topluluğundan ibarettir. Her ne kadar Afrika Birliği kıtada hâlâ en saygın kurumlardan biri olsa da, entelektüel ve siyasal liderliğin olmadığı bir dönemde kıtasal entegrasyon hareketleri ve örgütlerin etkinliği de zamanla sorgulanabilecektir.

DOĞU AFRİKA JEOPOLİTİĞİ VE SOMALİ

1992 yılındaki BM Barış Gücü’nün başarısızlığının en temel sebeplerinden birisi, Doğu Afrikadaki tarihi siyasi ve jeopolitik dengelerin dikkate alınmamasıdır. Bu açıdan, bugünkü gelişmeleri sağlıklı analiz etmek için bölgesel dengenin iyi analiz edilmesi bir zarurettir. Bugünkü temel sorunlara karşı çareler üretebilecek bir siyasi ve ekonomik altyapının olmaması ve olanların da iç savaşlar, siyasi istikrarsızlık ve iklim koşullarının da değişiklikleri nedeniyle artık etkisiz hale gelmesidir. Dolayısıyla asıl üzerine yoğunlaşılması gereken nokta siyasi ve ekonomik

altyapının yeniden oluşturulmasıdır. Bu açıdan bölgesel dengeleri iyi anlamak ve ona göre siyaset üretmek ciddi önem taşımaktadır.

Tarih boyunca Doğu Afrika'da siyasi ve jeopolitik olarak iki temel denge olagelmıştır. Bunlardan ana denge hattını Etiyopya-Somali, yan hattı ise Kenya-Sudan sağlamıştır. Bu dengelerin var olduğu dönemlerde Cibuti, Burundi, Uganda ve sonrasında bağımsız olan Eritre bu dengeler çerçevesinde hareket etmişler ve Nil olmak üzere temel su paylaşımı bu denge üzerinden yürümüştür. Aşağı Nil'i kontrol eden Mısır ise bu dengelerin bozulmadığı bir dönemde hep kendisini rahat hissetmiş ve o dengeleri birbirine karşı oynayarak Nil kaynaklarından en fazla faydalanan devlet olmuştur. Fakat Somali'de 1991 yılından beri yaşanan iç çatışmalar ve siyasi istikrarsızlık yüzünden Doğu Afrika'daki ana denge Etiyopya lehine gelişmiştir. Aynı şekilde Sudan'daki Darfur sorunu ve bölünmesi sonrasında yan dengenin Sudan unsuru da oyun dışı kalmış ve özellikle Eritre ile çatışmada üstünlüğünü kabul ettiren Etiyopya'ya geniş bir hareket alanı doğmuştur. Bunun en bariz yansıması olarak, Etiyopya kendisinin öncülük ettiği yeni bir Nil Havzası Anlaşmasıyla daha fazla pay istemekte ve Mısır'ın payının azalmasını talep etmektedir. Yıllardır Afrika'yı ihmal eden Mısır, bölgesel dengenin tamamıyla Etiyopya lehine geliştiğinin farkına varmış ve devrim sonrası diplomasisinin neredeyse yarısını Nil sorunu ve Etiyopya ile ilişkiler üzerine ayırmıştır.²⁸

Tarih boyunca Doğu Afrika'da siyasi ve jeopolitik olarak iki temel denge olagelmıştır. Bunlardan ana denge hattını Etiyopya-Somali, yan hattı ise Kenya-Sudan sağlamıştır.

Türkiye ise ilk başlarda daha çok insani yardım söylemi üzerine odaklandığı için bu dengeleri biraz da göz ardı ediyordu. Fakat bu söylemle geçen üç yılın ardından, Türkiye entegre bir stratejiyle bölgeye bakmaktadır. Hem Somali'nin iç siyasetinde hem de Etiyopya, Eritre, Sudan, Güney Sudan ilişkilerinde bu ülkeler arasındaki gerilimi azaltmaya çalışan bir diplomasi yürüten Ankara, Eritre'de dahi büyükelçilik açmıştır. Böylece bütün Afrika Boynuzunda her ülkede büyükelçiliği olan tek ülke olan Türkiye, bölgesel dinamikleri yeniden yapılandırma konusunda daha etkin bir rol oynamak istemektedir.

28. Daha detaylı bilgi için bakınız, Mehmet Özkan, *Foreign Policy After Tahrir Revolution: (Re)-Defining the Role of Egypt in the Middle East*, Lap Lambert: 2011.

TERÖRİZM, 11 EYLÜL VE KÜRESEL-BÖLGESEL DENGELER

Somali Sorunu'nun çözümünün gecikmesindeki en temel sebebin jeopolitik olarak üç boyutu olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır: El-Şebab, Etiyopya ve Kenya. Yukarıda detayları izah edilen bölgesel düzenin yıkılması sonrasında küresel sistemdeki gelişmeler Somali siyasetini ve bölgeyi pozitif değil, aksine çok ters bir şekilde etkilemiştir. Özellikle 11 Eylül 2011'de New York'taki ikiz kulelere yapılan terörist saldırı sonrası oluşan yeni siyasal atmosferde terörle savaş söylemi Doğu Afrika jeopolitiğini yakından etkilemiştir. Doğu Afrika'da genel olarak radikal örgütlerle mücadele konusunda 1998 yılındaki saldırılardan sonra her türlü desteği veren Amerika Birleşik Devletleri ve Batı, 11 Eylül sonrasında bu desteğini bütün boyutlarıyla artırmıştır. Hatırlanacağı üzere Kenya'nın başkenti Nairobi ve Tanzanya'nın başkenti Daresselam'daki ABD elçilik binaları 7 Ağustos 1998 günü saat 10:30 sıralarında eş zamanlı patlamalarla sarsılmıştı. Kenya'daki patlamada 12'si Amerikalı 213 kişi ölürlen 4000'den fazla Kenyalı yaralandı. Tanzanya'daki patlamada ise 11 kişi öldü, 85 kişi yaralandı. Saldırıların sorumluluğu, misillemeler için hedef şaşırtmak maksadıyla eylemden hemen sonra iki hayali örgüt tarafından üstlenilmesine rağmen bu saldırıların arkasında El-Kaide'nin yerel unsurlarının yaptığına kesin gözüyle bakılıyordu.

11 Eylül saldırısı sonrası El-Kaide'ye karşı savaş ortamından en kârlı çıkan ülkelerin arasında Kenya ve Etiyopya yer almaktadır. 1998 yılından beri zaten bir nevi Batı'nın, Doğu Afrika'daki temsilcisi ve bütün işlerini havale ettiği bir aktör konumunda bulunan bu ülkeler, 11 Eylül süreciyle beraber bölgede neredeyse bütün ipleri ellerine almıştır. 2006 sonrasında İslam Mahkemeleri Birliği'nin Somali'de kurduğu geçici düzenden bile rahatsız olan bu ülkeler, Somali siyasetine bölgesel bir düzen kurmak yerine tamamıyla kendi çıkarlarını nasıl maksimize edebileceklerini düşünen bir politika takip etmişlerdir. Bu politikalar nedeniyle, Somali iç siyasetine yapılan müdahaleler zaten dış müdahalelere soğuk bakan Somalililer arasında hem El-Şebab türü yapılanmaların meşruiyetini artırmış hem de Somali iç siyasetinde Etiyopya ve Kenya'ya karşı çıkabilecek siyasetçilerin başarı şansını azaltmıştır. Bu durum göreceli olarak Türkiye'nin Somali siyasetinde aktif olduğu 2011 Ağustos ayına kadar devam etmiştir. Fakat Türkiye'nin ilgisiyle beraber Somali meselesinin tekrardan dünya gündemine gelmesiyle beraber, Etiyopya ve Kenya'nın sessiz bir şekilde bölgede yürüttükleri mutlak hâkimiyet biraz da tartışılır hale gelmiştir.

ETİYOPYA-KENYA EKSENİ VE SOMALİ SORUNU

1992 yılında Somali'de amansız bir kıtlık yaşanmıştı.²⁹ Amerikan Hükümeti ve BM Güvenlik Konseyi açlıktan kırılan halkı beslemek, Somali devletini yeniden tesis etmek ve savaş ağalarının oluşturduğu insanî tahribata bir son vermek için müdahale kararı aldı. 1995 Mart ayına geldiğinde müdahalenin üzerinden iki yıl geçmiş fakat bahsi geçen konuların hiçbiri çözülmemişti.³⁰ BM bölgeden çekildi ve Somalilileri kendi kaderleri ile baş başa bıraktı. Somali içişleri müdahaleye daha da açık hale geldi ve Etiyopya durumu değerlendirerek etki alanını artırmaya başladı. Somali halkının çoğu zaten Etiyopya'nın her fırsatı değerlendirerek çözüm sürecinin önüne geçtiğine inanıyordu. Bahsi geçen çözüm ihtimallerinden biri, Kasım-Aralık 1997'de yapılan Kahire Somali Toplantısı'nda ortaya çıkmış ve tüm katılımcılar fikir birliği ile çözüm planını oluşturmuş fakat sonrasında Somali adına görüşmelerde yer alan Albay Abdullahi Yusuf jeopolitik çıkarları doğrultusunda Etiyopya'nın taleplerini göz önünde bulundurarak Somali'nin karşısında yer almıştır.

Etiyopya aynı zamanda siyasi ve askeri anlamda Somaliland ve Puntland'in kurulmasına destek olmuş muhalif liderleri desteklemiştir. Özellikle Addis Ababa, Mogadişu'da ortaya çıkan savaş ağalarını korumuş, onlara mühimmat desteği sağlamış, böylece ülkede kabile bazlı derebeylikler ortaya çıkmış, ülke daha ufak parçalara bölünmüş ve merkezi otorite kurmak daha da zorlaşmıştır. Etiyopya'nın yaptığı en büyük hamle ise 2000 yılında Arta (Cibuti) Barış Görüşmeleri'nin önüne koyduğu engellerdir. Etiyopya bu yaptıklarını inkâr bile etmezken, Somali'de ülkenin ilk en büyük Geçiş Konseyi kurulmuştur.³¹

Yirmi yıllık askeri rejimin yıkılması Somali içişlerine yapılan müdahaleler konusunda bir dönüm noktası olmuştur. Bu olaylardan birkaç ay sonra benzer şekilde Etiyopya'da Mengistu Haile Mariam rejimi yıkılmış ve yerine EPRDF (Etiyopya Halkları Devrimci Demokratik Cephe - *Ethiopian People's Revolutionary Democratic Front*) Başkanı Tigray geçmiş, adeta iki ülkede liderlik değişimi süreci birbirine denk gelmiştir. Tigray, Somali'nin eski Devlet Başkanı Mohammed Said Barre tarafından açıkça desteklenen bir isimdi. Etiyopya içişlerinde bir istikrar yakalayınca, Tigray ve destekçileri Somali'deki bağlantılarını kullanarak Somali'deki krizden pay almayı başardı ve süreçte arabuluculuk yaptı.

Tigray önderliğindeki EPRDF rejimine Afrika Birliği kapsamında ülkeye müdahale etme hakkı tanınırken, bu kapsamda tüm IGAD üyeleri ferdi veya kolektif olarak Somali'deki çözüm sürecinde arabuluculuk yapabilecekti.

29. Jane Perlez, "U.N. Sees Danger of Somali Famine", 27 Şubat 1992.

30. Bkz., <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unosom2.htm> adresinde yer alan BM Somali verileri.

31. Nicole Winfield, "Somali Leader Accuses Ethiopia", *AP Online*, 13 Ocak 2001.

Yaounde Zirve Kararı'ndan yola çıkarak 2006 yılının Kasım ayında Kenya Devlet Başkanı Daniel Arab Moi, Somali'nin kilit isimlerine Mogadişu'yu 'yeşil hat' ile kuzey ve güney olmak üzere altı yıllığına ikiye bölmeyi teklif etti. Bu teklif Somali'deki tüm kesimleri aynı masaya oturtmak için bir fırsat olarak görüldü.

Devlet Başkanı Moi'nun önerilerinden ve müdahalelerinden rahatsız olan Etiyopya alelacele bir toplantı çağrısında bulundu ve çözüm sürecine yön verecek farklı bir fikir ya da aktörün önüne geçmeye çalıştı. Bu dönemde Somali'deki muhalif güçler iki çatı altında toplanmıştı. Bir grup irticalen yapılan toplantıya katılmayı kabul etmişse de, diğer grup, Başkan Moi'nin çözüm önerilerinin nereye gideceğini merak ediyordu. Zira Moi, başkenti sorunsuzca bir şekilde paylaştırmayı bile başarmıştı. Ne yazık ki Başkan Moi, eski Etiyopya Devlet Başkanı Meles Zinawi³² ile karşı karşıya gelmekten kaçındı. Etiyopyalılar toplantı yeri olarak başkent Addis Ababa'dan yüz kilometre uzaklıkta nehir kıyısındaki Sadore konutunu ayarladı. Toplantı devam ederken Somalili konukları çok utandıracak bir şey oldu ve Etiyopya, Somali topraklarına askeri müdahale düzenleyerek, Gedo'nun batı bölgeleri işgal etti. Toplantının sonunda konuklarını bir nevi aşağılamak amacıyla Etiyopyalı yetkililer Somalili katılımcılara silah ve mühimmat hediye etti.

Etiyopya

Etiyopya'nın Somali'deki istikrar konusundaki negatif etkisi yukarıda kısaca bahsedilen Kasım 1997'deki Kahire Toplantısı'nda da görülür. Mısır, Mogadişu merkezli iki siyasi grubu da bir araya getirmeyi başarmış ve iki grup da Somali'deki krizi çözmek için bir geçiş planında mutabakat sağlamıştı. Bu durumdan oldukça rahatsız olan Etiyopya, anlaşmaya karşı çıkarak Kahire Somali görüşmelerinde yer alan Abdullahi Yusuf ve bağlantıda oldukları diğer savaş ağalarına Kahire Görüşmeleri'nden geri çekilmelerini bildirdi. Onlar da dendiği gibi yaptılar ve sorunları çözme potansiyeli olan Kahire görüşmeleri başarıya ulaşamadığı gibi, Somali için çözüm arayışları bir süre daha ertelendi.

Somali'deki siyasi durum istikrarsızlığını korurken ülkede anarşi boy gösteriyordu, Mogadişu'da kaçırma, fidye ve hırsızlık olayları gün geçtikçe daha da arttı. Bu durum sonraki iki yılda uluslararası arenada hâkim olan umursamazlıkla iyice kötüleşmiştir. Sonraki dönemde Etiyopya, 'yapı taşları' diye adlandırdığı bir modellemeyle ortaya çıktı, fakat bu model Somali milliyetçilerince 'kabile bölgeleri ve derebeylikler kurarak' bağımsız ve güçlü bir Somali devleti kurmanın önüne geçme çabasından başka bir şey değildi.

32. Heikal I. Kenneded, "End of an Era: the Passing of Meles Zenawi", *Hiiraan Online*, 24 Ağustos 2014.

Sonraki dönemde, bahsi geçen bu kabile odaklı siyasi birimlerden bazıları oluşturuldu. Bunları Somaliland ve Puntland'ın kurulması, onları da Galmudug, Himin, Heeb ve diğerleri takip etti. Kismayu ya da diğer adıyla Jübbaland'da yaşanan krizler yeni derebeylik ve yönetim birimlerinin oluşturulmaya çalışıldığının en basit göstergesiydi. Olay bu kadarla da sınırlı kalmadı. Zira Somali'nin şu anki anayasa taslağı da bu tip özerk oluşumlarının önünü açmaktadır. Taslak 2004 yılında Kenya'da hazırlanırken Etiyopya sürece müdahil olmuştur.

Etiyopya'nın sorun çıkarıcı dahli göreceli olarak başarılı geçen Cibuti görüşmelerinde de devam etti. Cibuti bağımsızlık mücadelesi verirken, Somali hiçbir ülkenin yapmadığı kadar destek vermiş, adeta hamilik etmiştir. Somali devletinin parçalanması üzerine Cibuti de gönül borcunu ödemek için ülkenin yeniden yapılanmasına destek olmak istedi. 1999'un sonlarında Cibuti Devlet Başkanı İsmail Omar Geulleh, ülkesi tarafından finanse edilen ve organizatörlüğü üstlenilmiş olan Somali Barış Görüşmeleri'ne ev sahipliği yaptı. Görüşmeler 2000 yılında Arta kentinde yapıldı ve yaklaşık altı ay sürdü. İlk beş ay içerisinde başarı örneği olarak gösterilmiş olan konferansın benzerleri Kenya'da iki yılı aşkın zamanda ancak tamamlanamamıştı. Arta görüşmelerinin sonucunda Geçiş Dönemi Tüzüğü altında geçiş dönemi tasarlanmış ve karara göre Meclisteki 225 kişiden bazıları seçilerek, onların oylarıyla geçiş döneminde üç yıl görev yapacak olan devlet başkanı seçilmiştir.

Somali'nin yeni devlet başkanı, Birleşmiş Milletler'de on yıldır boş kalmış olan koltuğu tekrar doldurdu, Milenyum Konferansı'na katıldı ve Somali'nin iç savaştan önce olduğu gibi tüm uluslararası organizasyonlarca tanınmasına öncülük etti.³³ Somali siyaseten toparlanmış gözüküyordu fakat yine de Etiyopya'nın istikrarsızlaştırma çalışmaları devam etti.

Yukarıda bahsi geçen gelişmeler Etiyopya'nın politikaları ile taban tabana zıt düşmüş, istikrarsızlaştırma çalışmaları başarılı olamamıştı. Aralarında Etiyopya'nın ajanlarının da bulunduğu ve iç savaştan nemalanmış olan savaş ağaları, Arta süreciyle güçlerini yitirdiklerini ve adeta marjinalleştiklerini hissetti. Zaten süreci boykot etmiş, uygulanmasını ve şartlarını reddetmişlerdi. Bunun üzerine Etiyopya bir görüşme organize ederek tüm savaş ağalarını ve muhalif isimleri bir araya getirerek, Arta görüşmeleri sayesinde kurulmuş olan Somali

33. Devlet Başkanı Abdıqasim Salad Hassan 2000 yılında BM Genel Kurul Milenyum toplantısına, Kahire'deki Arap Ligi toplantısına, 2001'de Sudan'da yapılan IGAD toplantısına katıldı. Tüm uluslararası forumlar on yıl sonra Somali için açıldı.

Geçiş Dönemi Hükûmetine karşı bir eylem planı hazırlığına geçti.³⁴ Bunun bir yansıması olarak Etiyopya'nın Somali'ye karşı izlediği politika aynı şekilde devam etti ve Etiyopya eski savaş ağalarını bir çatı altında toplayarak, onlara askeri eğitim ve silah desteği sağladı.

Somali'nin eğitimli, özellikle de deniz aşırı ülkelerde eğitim almış tabanı Etiyopya'nın anavatanlarına bu denli müdahale etmesinden ve politikalarından rahatsızdı.

Zaten çok hassas olan Geçiş Dönemi Hükûmeti (TNG) Etiyopya'yı memnun edebilmek için elinden gelen her şeyi yaptı, hatta Etiyopya'nın politikalarından rahatsız olan başbakanı değiştirerek Etiyopya yanlısı olarak bilinen bir ismi başbakan ilan etti. TNG, Addis Ababa'ya dört üst düzey yetkili göndererek diplomatik ilişkileri düzeltmeye, bunu başaramasa bile Etiyopya'yı memnun etmeye çalıştı. Delegasyonlara üst düzey yetkililer liderlik etti; ilk delegasyonun başında deneyimli eski büyükelçi, ikincisinin başında devlet başkanının kendisi, üçüncüsünde başbakan yardımcısı ve sonuncusunda Etiyopya yanlısı olarak bilinen başbakan, daha hükûmetini bile kurmadan, Etiyopya'nın fikirlerini ve önerdiği isimleri almak üzere Addis Ababa'ya ziyaret gerçekleştirdi. Yine de karşı tarafı memnun edemediler. Somali adeta elini veriyim derken kolunu da kaptırmıştı. Etiyopya tüm bunlara rağmen Somali Geçiş Dönemi Hükûmetini yıkmaya kararlıydı ve bu yüzden hiçbir tavizle memnun edilmesi mümkün gözüküyordu. Geçiş dönemi de felç eden Etiyopya, Somali siyasetine yalnızca yön vermiyor, adeta siyaseti esir alıyor ve tek başına yönetiyordu.

Somali'nin eğitimli, özellikle de deniz aşırı ülkelerde eğitim almış tabanı Etiyopya'nın anavatanlarına bu denli müdahale etmesinden ve politikalarından rahatsızdı. Bunların başında eski Başbakan Abdirizak Haji Hussein geliyordu ve Etiyopya eski Başbakanı Zanawi'ye Somali'yi istikrarsızlaştırmaktan vazgeçmeleri için şu sözlerle talepte bulundu:

“Etiyopya özellikle de 1992'den beri Somali krizinde aktif rol oynamıştır. Devletiniz barış için birçok konferansa ev sahipliği ve organizatörlük yapmış, hat-

34. Martin N. Murphy, *Somalia: the New Barbary? Piracy and Islam in the Horn of Africa*, (Columbia University Press, New York:2011), s. 49; I. M. Lewis, *A Modern History of the Somali: Nation and State in the Horn of Africa*, (Ohio University Press, 4. Baskı, Ohio: 2003), s. 302.

ta bunların bir kısmı bizzat tarafınızca organize edilmiştir. Öyle gözüküyor ki bu yeni bir yaklaşımın göstergesidir... Yeni politika Somali rakip grupları ile uğraşırken partizanlık ve himayecilik yapıyor gibi gözüküyor. Bu yaklaşım da yavaş ama emin adımlarla Somali'nin iç işlerine müdahale anlamına gelmektedir. Müdahale siyasi ve askeri durumu ve çözüm ihtimalini gittikçe zorlaştırmaktadır... Ülkenizin, Birleşmiş Milletlerin 23 Ocak 1992 tarihinde aldığı 73 numaralı silah ambargosu kararını ihlal ettiği kimse için sır değildir... Somali'de ülkenin çeşitli yerlerinde, özellikle de Mogadişu, Bakool Körfezi, Gedo ve Jubbaland'deki savaş ağalarına silah ve mühimmat desteği yaptığınız deliller ile sabittir..."³⁵

Kenya

Kasım 2013'te Kenya, başkenti Nairobi'deki Westgate alışveriş merkezine El-Şebab örgütü tarafından yapılan saldırı sonrası 130 kişinin hayatını kaybetmesi sonrası sarsıldı. Aslında bu, yıllardır Kenya'nın da içinde bulunduğu bir kapalı savaşın artık şehir merkezine taşındığının göstergesi olarak yorumlanmıştır. Birçok Kenyalıya göre, Kenya'nın Somali'deki dahli Avrupa adına yürütülen bir vekâlet savaşından başka bir şey değildir. Bazılarına göre ise bu vekâlet savaşı Amerika ve İsrail adına da yürütülmektedir. Bu iddiayı ortaya koyanlar, AB'nin Somali'deki barış gücüne 124 milyon Avro yardım yaptığından³⁶ tutun da, Kenya'nın İsrail'le yaptığı silah anlaşmasının özellikle El-Şebab örgütüne referans vermesi³⁷ dâhil birçok delili sunmaktadırlar. Amerika'nın rolü ise genellikle terörle savaş söylemi üzerinden her türlü desteği vermesiyle açıklanmaktadır.

Fakat Kenya'nın Somali Sorunu'ndaki rolünü biraz daha gerilere giderek tartışmak Westgate saldırısını anlamlandırma konusunda bir çerçeve sunacaktır. Afrika Boynuzu, 2011 yılının Ekim ayından itibaren Kenya'nın güvenliğini ve istikrarını tehdit eden bir unsur olarak gördüğü El-Şebab Hareketi'ni pasifize etmek amacıyla Somali topraklarına yapılan müdahalelere şahit oldu. Bu müdahale Somali'de yaşanan iç sorunların da tırmanmasını beraberinde getirdi. Müdahale ile yapılan askeri operasyonun amacı ve müdahalenin barış sürecine etkisi sorgulanmaya başlandı. Ayrıca küresel ve bölgesel rekabetin yoğun olduğu ve uluslararası askeri ve ticari ulaşım için önem arz eden bu bölge üzerinde gerçekleştirilen müdahalenin, stratejik etkilerinin neler olabileceği tartışmaları gündeme geldi.

35. Abdurizak'ın mektubunu tümü için bkz. <http://www.somaliawatch.org/archivemar02/020507201.htm>.

36. "EU unveils 124 mln euros support for peacekeepers in Somalia", *Xinhuanet*, 10 Eylül 2013.

37. Alex Kane, "Unpacking the Israel-Kenya deal to help wage war in Somalia", *Mondoweis*, 16 Kasım 2011.

Özellikle, Etiyopya askeri birliklerinin 2006 yılında İslami Mahkemeler Birliği'ni düşürme amacıyla Somali'ye müdahale etmesinin akabinde ortaya çıkan krizi idare etme konusundaki anlaşmazlıklar, El-Şebab Hareketi'nin, Somali eski Cumhurbaşkanı'nın liderliğini yaptığı İslami Mahkemeler Birliği'nden ayrılmasına neden oldu. Buradaki temel anlaşmazlık noktası ise Etiyopya ile müzakerelere gidilmesi ve Somali'deki taraflar arasında barış sağlanarak yeni bir Geçiş Hükümetinin kurulmasıydı. Bu bağlamda İslami Mahkemeler Birliği içerisindeki muhalif akım, Somali'ye Afrikalı ve uluslararası yabancı güçlerin getirilmesini hiçbir şekilde kabul etmediğini ifade etti. Merkezî Geçiş Hükümeti'yle silahlı çatışmaya girişen El-Şebab ise Mogadişu'nun güvenliğini sağlayan Afrika Birliği güçleri ile çarpıştı. El-Şebab güçleri, başkentin birçok kesiminden çekilmiş olmasına rağmen ülkenin orta ve güney kesiminde geniş ve önemli yerler edinmeyi başardı. Bu yerlerden en önemlisinin stratejik Kismayo limanı olması, hükümetin yanında Somali krizi ile bölgesel ve uluslararası düzeyde ilgilenen devletleri rahatsız etti.

Aslında Kenya'nın, Somali'ye askeri müdahalede bulunma kararı almasının altında, bölgede gerçekleşen iki önemli olay yatıyor. Bunlardan birincisi, Kenya ekonomisini de tehdit eden bir unsur olan Avrupalı turistlerin kaçırılarak Somali'ye götürülmesidir. İkincisi ise El-Şebab Hareketi'nin, Kenya sınırı yakınında bulunan Dubli beldesine Ekim 2011'de gerçekleştirdiği saldırıdır. Bu olaydan sonra Kenya harekete geçti ve El-Şebab'a karşı gerçekleştirdiği diplomatik bir hamle ile askeri güçlerini Somali sınırına yığdı. Etiyopya'nın aksine bağımsızlığından itibaren bugüne kadar ülke sınırları dışında hiçbir savaşa girmemiş olan Kenya ordusu, ulusal güvenliğini tehdit eden bir unsur olarak gördüğü El-Şebab'a karşı askeri bir müdahalede bulunmaya karar verdi. Nairobi, Etiyopya'nın İslami Mahkemeler Birliği'ne karşı gerçekleştirdiği askeri müdahale tecrübesinden yararlanmaya çalışırken, aynı zamanda Etiyopya'nın ordusunu Somali'de bulundurmaya karar vererek düştüğü hataya düşmemeye çalıştı. Zira Etiyopya'nın böyle bir adımda bulunması, Etiyopya güçlerinin Somali kamuoyu tarafından bir işgal gücü olarak görülmesine neden olmuştu. Ayrıca Kenya, Etiyopya'nın tecrübesinden edindiği ders sayesinde topyekün savaşın ve El-Şebab üslerinin kısa bir süre içerisinde vurulmasının El-Şebab'ın savaşma kabiliyetlerini zayıflatabileceğini, söz konusu yenilgilerin ise hareketi yönetenlerin bölünmesine, kaçmasına, teslim olmasına ve Kenya ile görüşmeyi kabul etmesine neden olabileceğini anladı.

Benzeri bir olay daha önce Etiyopya'nın baskısı ile İslami Mahkemeler Birliği'nin başına da gelmişti. Bu durum Birliğin içten dağılmasına ve Somali eski Cumhurbaşkanı Şerif Şeyh Ahmet'in, Addis Ababa ile görüşmeyi kabul etmesine

neden olmuştu. Bu çerçevede askeri operasyondan iki hafta sonra Kenya Dışişleri Bakan Yardımcısı Ritchard Oniwanka'nın Kenya medyasına, ülkesinin El-Şebab'ın silah bırakması halinde görüşmeyi kabul edeceğine dair yaptığı açıklama daha iyi anlaşılabilir. Ayrıca Kenya burada, Afrika Birliği Temsilcisi Gerry Rolings'in 24 Kasım 2011'de Somali'de güç bulduran devletlerden, El-Şebab ile diyalog kapılarını açması için yaptığı çağrıdan da yararlandı. Bu yöntem ile ulaşılmak istenen amaç tamamen gerçekleşmese de, bazı El-Şebab mensupları için kullanılabilir bir seçenek yaratılmış oldu. Öyle ki El-Şebab yöneticilerinden biri olan Halif Şeyh Muhammed, 27 Kasım 2011'de harekettten ayrıldığını açıkladı.

Ayrıca El-Şebab, Kenya ve bölge için ciddi bir tehdit oluştursa da, El-Şebab Hareketi'ne karşı gerçekleştirilen savaş Kenya'nın Somali ve bölgedeki siyasi gelişmeler üzerindeki etkisini ve nüfuzunu maksimize etme stratejisinin bir parçasını oluşturuyor. Kenya bu amacını gerçekleştirmek için askeri müdahale ile El-Şebab'ı pasifize edip, Güney'deki aşiret reislerini yanına çekmeye çalıştı. Etiyopya da 2006 yılında Somali'ye askeri müdahalesi sırasında aynı şekilde davranmıştı.

Afrika'nın önümüzdeki dönemde nasıl olacağını şimdiden kestirmek zor olmakla beraber Arap Baharı'nın kıtaya ve Doğu Afrika siyasetine hem pozitif hem de negatif etkileri olmuştur.

El-Şebab'ı hedef alan Kenya'nın Somali'de giriştiği mücadele, stratejik ve bölgesel birçok aktörün bu konuyla ilgili etkinliğini ortaya çıkardı. Bunlardan en önemlisi ise Doğu Afrika ve Pasifik Okyanusu'nun batısındaki Kenya nüfuzunun artırılma çabasıdır. Dolayısıyla, Afrika'da ve özellikle Somali'deki krizi çözmeye girişen her uluslararası aktör, Somali'deki krizin komşu devletlerin içişleri, Afrika Boynuzunda bulunan devletlerarasındaki ilişkiler ve bu devletlerin üçüncü bir uluslararası aktör ile ilişkilerine bağlı olduğunun farkında olmalıdır.

SONUÇ

Afrika'nın önümüzdeki dönemde nasıl olacağını şimdiden kestirmek zor olmakla beraber Arap Baharı'nın kıtaya ve Doğu Afrika siyasetine hem pozitif hem de negatif etkileri olmuştur. Kıtanın 2000'lerdeki yapılanmasında temel olarak beş kilit ülkeden bahsedilmekteydi. Bunlar Güney Afrika, Nijerya, Senegal, Libya ve Etiyopya olup, bunlara yer yer Mısır da katılmıştı. Güney Afrika ve Nijerya'nın yeni dönemde kıtasal bir rol oynama konusunda eskisi kadar istekli olmadığını yukarı-

da tartışmıştık. 2011 sonrasında Muammer Kaddafi'nin iktidarını kaybetmesiyle beraber Libya'nın Afrika siyasetinde etkili bir aktör olmaktan çekildiğini söylemek abartı olmayacaktır. Aynı şekilde Etiyopya lideri Meles Zenawi'nin Ağustos 2012'de hayatını kaybetmesi kıta açısından ciddi bir kayıp olarak değerlendirilmekte birlikte, eğer yeni siyasi liderler Somali konusunda önceki politikalarında değişiklik yaparlarsa, bu Doğu Afrika jeopolitiği açısından olumlu sonuçlara yol açabilir. Daha önce kıtaya göreceli olarak ilgi gösteren Mısır, son dönemde yaşanan gelişmeler sonrasında kıtanın en büyük kazancıydı. Hüsnü Mübarek, Afrika Birliği Zirvesi'ne bile ilgi göstermemiş ve en son 1995 yılında gerçekleşen bir toplantıya katılmıştı. Mübarek sonrasında Cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi ise dış politikasında Afrika'ya özel bir önem vermiş ve 1995'ten sonra 2012 yılındaki zirveye katılan ilk Mısır Cumhurbaşkanı olmuştu. Fakat 3 Temmuz 2013'te yaşanan askeri darbe sonrası tekrar iç siyasete dönen Mısır'ın yeni dönemde Afrika'ya ne kadar ilgi göstereceği ciddi bir soru işareti olarak durmaktadır.

Dolayısıyla kıtaya 2014 yılı itibarıyla bakılınca, kıtadaki kilit aktörler kendi iç siyasetlerine yoğunlaşmaları nedeniyle, kıtasal bir aktör olmayı öncelememektelerdir. Kıtaya yoğun küresel ilginin olduğu bu dönemde kıtanın nasıl bir politika geliştireceği ya da geliştiremeyeceği hem kıtada yaşanan hızlı dönüşümün hızını hem de kıtanın dünya siyasetindeki etki alanını tanımlayacaktır. Somali ve Doğu Afrika jeopolitiği de genel hatlarıyla yukarıda ifade edildiği gibi olmaya devam ederse ve herhangi bir oyun değiştirici hamle olmazsa, Somali Sorunu dâhil birçok meselenin çözümü ancak kıtadaki genel değişime paralel bir gelişme gösterecektir. Bu trend şu anki verilerle bakılınca çok da parlak gözükmemektedir.

ULUSLARARASI TOPLUM VE SOMALİ

Somali Federal Cumhuriyeti 1961'de İtalya Somali'si ve Britanya Somali'sinin birleşmesiyle kurulmuştur. Geçmişten günümüze Somali için en temel sorun sömürgecilik olmuştur. Bu sorunu takiben; iç çatışmalar, korsan saldırıları, emperyalist ülkelerin müdahalesi sonucu bir türlü oluşamayan iç istikrar, El-Kaide bağlantılı El-Şebab hareketi, enerji, su, yol, ölüm, kıtlık ve kuraklık Somali'nin diğer önemli sorunlarını oluşturmaktadır. Çözümü imkânsız olmayan bu sorunların üstesinden gelmenin yolu, her bir unsur arasında karşılıklı bağımlılığın olduğu gerçeğini kabul etmekten geçmektedir. Sorunlara öngörülen çözümlerin dışarıdan değil bizzat Somalililerce gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Somali'deki sorunların uluslararası gündemde yer edinmesi ve uluslararası toplumun bölgeye katkı sağlayan projelerle yaklaşması gerekmektedir. Kamu ve sivil toplum kuruluşlarının arazide doğrudan faaliyetler yürütmeleri, kalıcı barış ve istikrar için temel kamu hizmetlerinin bölgenin her kesimine iletilmesi gerekmektedir. Dayanıklılık kapasitesinin artırılması; çok boyutlu stratejik yaklaşımlara ve birden çok sektörü içeren yatırım politikalarına bağlıdır. Bu durum, Somali Sorunu'nda uluslararası toplum boyutunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Batı'nın Doğu Afrika ve özellikle de Somali ile ilişkileri, 1980'lerde daha çok Batı'ya yakın olan Devlet Başkanı Siad Barre üzerinden yürütülmekteydi. Barre biraz da kendisine destekçi bulmak için ülkenin petrol yataklarının yaklaşık üçte ikisini Amerikan petrol devleri Conoco, Amoco, Chevron ve Philips gibi firma-

lara vermişti.³⁸ 1990'ların başında Barre iktidarını kaybedince, Amerika daha çok bu çıkarlarını da koruma adına insani yardım şemsiyesi altında ülkedeki radikal gruplara savaş açmış ve “teröre karşı savaş” anlayışıyla bir politika izlemişti.

Bugün Amerika ve İngiltere, özellikle 11 Eylül sonrası oluşan terörle savaş söylemine bulduğu destek sayesinde bölgede diğer ülkeler üzerinden El-Şebab'a karşı bir mücadele yürütmektedir. Bu bölümde, bazı devletler ve uluslararası kuruluşların Somali konusundaki ana politikaları ele alınacaktır.

DEVLETLER

İngiltere

İngiltere'nin ülkeyle olan bağı 1884-1960 arası döneme dayanmaktadır. 1961'de İtalya ve Britanya Somalisi'nin birleşmesiyle bağımsız Somali Federal Cumhuriyeti'nin kurulduğu yukarıda vurgulanmıştır.

1991'de kapatılan İngiliz Büyükelçiliği 22 yıl sonra 2013'te tekrar açılmış ve böylece ilişkilere canlılık katılmak istenmiştir. Yıllar sonra İngiliz Hükûmeti'nin atmış olduğu bu adımın sebepleri arasında, bölgeye ilgi gösteren ve yatırım yapan ülkelerin burada sağlayacağı katkının muhtemel sonuçları itibarıyla İngiltere'yi endişelendirdiği düşüncesi yer almaktadır.

Somali konusunda İngiltere 1990'ların başından itibaren genel olarak ABD'ye yakın bir politika takip etmiş olmasına rağmen, İngiltere'nin ilişkilerinin doğası hep çok boyutlu olmuştur. İngiltere, Somali'de eski sömürgeci bir ülke olması yanında, Somali diasporasının en çok varlık gösterdiği ülkelerin başında gelmektedir. 2011 yılında Somali'nin tekrardan küresel siyaset gündemine girmeyle beraber İngiltere biraz da Türkiye'nin öne çıkmasından rahatsızlık duyarak, Somali Sorunu'yla yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bu çerçevede Şubat 2012'de Londra'da ilki gerçekleştirilen Somali Konferansı'nın³⁹ ikincisi Mayıs 2013'te yine Londra'da 50 ülke ve kuruluştan gelen katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta İngiltere kanadının yoğunlaştığı konular, özellikle Somali'nin İslamcı bir ayaklanmaya sahip olması, El-Kaide bağlantılı El-Şebab örgütünün varlığı, korsanlıkla mücadele, güvenlik güçlerinin yeniden inşası, merkezi hükûmete düşman olan dağınık eyalet hükûmetleri sistemine sahip olması ve siyasi istikrar olmuştur. Konferans boyunca son yıllarda Somali kıyısı boyunca gerçekleştirilen korsanlığın azaldığına, açlığın gerilediğine, ülke dışında yaşayanların ülkelerine

38. Amrit Wilson, “US interventions in East Africa: from the Cold War to the ‘war on terror’”, *OpenDemocracy*, 18 Kasım 2013.

39. Laura Hammond, “Somalia rising: things are starting to change for the world's longest failed state”, *Journal of Eastern African Studies*, c. 7, no. 1 (2013), s. 183-193.

geri döndüğüne ve Somali ekonomisinin canlanmaya başladığına vurgu yapılmıştır. Somali'nin ülke olarak önemli gelişmeler kaydettiği ancak El-Şebab'ın barış ve güvenliği önemli ölçüde tehdit ettiği en temel sorun olarak konferans sonuç bildirgesinde yer bulmuştur.⁴⁰

Somali'ye yönelik bu yeni ilgisinin yanında İngiltere asıl olarak Somaliland ile de yakından ilgilenmektedir. Resmi olarak fiili büyükelçiliğe denk gelen bir ofisini Somaliland'de açan İngiltere, özellikle göreceli güvenliğinin olduğu Somaliland'ın yer altı kaynaklarına yakın ilgi duymaktadır. Genel olarak Somali ile ilgili yaptığı çalışmalar ise daha çok hem oyun dışı kalmamak hem de ülkesinde bulunan Somali diasporasını tatmine yönelik olup, yaptığı çalışmalar ve dillendirdiği siyasi söylemin özünü bu tür bir yaklaşım oluşturmaktadır.

Fransa

İngiltere ile beraber Afrika kıtasının en büyük ikinci sömürgecisi olan Fransa, AB ülkeleri arasında Afrika ülkeleri ile en fazla ticaret hacmine sahip olan ve Afrika'ya en fazla ihracatı gerçekleştiren ülke konumundadır. Yeni oluşan düzende de bu payını koruma çabasındadır.

Ortadoğuda aradığını bulamayan Fransa'nın, bu imajını canlı tutmak adına Afrika kıtasına stratejik önem vermeye başladığı gözle görünür hale gelmiştir. Zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Mali ve Libya'da Arap Baharı sürecinde ilk tetiği çeken ülke olan Fransa'nın, yüksek doğalgaz ve petrol rezervlerine sahip Somali'ye yönelmesi de tesadüfün çok ötesinde anlamlar içermektedir.

Somali açısından bakıldığında sömürgeci devlet konumunda olan Fransa'nın, ülkenin önemli onlarca sorunu varken bunların çözüm kanallarına katkı sağlamak yerine, kendi etkinlik alanını korumaya yönelik geliştirdiği politikalar diplomatik ve jeopolitik çıkarları temsil etmektedir. Fransa, Somali politikasında İngiltere'nin arkasında yer almakta ancak eski sömürgesi olan Afrika ülkelerine daha fazla öncelik vermektedir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD'nin Somali'ye doğrudan dahil 1990'larda yaşanan gelişmelerle doğrudan bağlantılıdır. Soğuk Savaş döneminde ilişkiler, Doğu Afrika bölgesinin ciddi bir rekabet alanına dönüşmesi nedeniyle, Amerika'nın yaklaşımı daha çok Sovyetlerle rekabet çerçevesinde şekillenmişti.⁴¹

40. "Somalia Conference 2013: Communiqué", Government of UK Press Release, 7 Mayıs 2013.

41. Bu konuda bakınız. Martin Plaut, "How Unstable is the Horn of Africa?", *Review of African Political Economy*, c. 40, no. 136 (2013), s. 327-328.

Somali'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra 1964 ve 1977 yıllarında Somali'nin batı bölgesinde Etiyopya ve Somali arasında büyük savaşlar çıktı. Muhalif silahlı aşiretlerin başkenti basmasından sonra 1991 yılında Mogadişu'daki merkezi hükûmet yıkıldı. Ülke, Etiyopya tarafından desteklenen silahlı muhalif aşiret gruplarının alternatif bulmada başarısız kalmasının ardından ise yeni bir iç savaş aşamasına girdi. O kadar ki, Somali'deki aşiret grupları hastalığı Siad Barre'ye dahi bulaştı ve başkanlıktan düşürüldükten sonra, iktidarı tekrar ele geçirebilme çabaları kapsamında bir aşiret grubunun lideri oldu. İki sene boyunca savaştı ancak bir sonuç elde edemedi. Mogadişu'daki çatışmanın taraflarından Ali Mehdi ve Aideed, 11 Kasım 1991'den 1992 yılının Şubat ayına kadar dört ay süreli kanlı bir savaşa girdiler. Bu savaş sonunda başkent yeşil bir hatla iki kısma ayrıldı.

1992 yılının Aralık ayında ABD önderliğinde 24'ten fazla ülkenin aralarında bulunduğu yabancı kuvvetler 'Umut Operasyonu' adı altında Somali'ye girdi. Amerika liderliğindeki bu uluslararası müdahale, Amerikan güçleri ve Muhammed Farah Aideed taraftarları arasında çıkan kanlı çatışmaların ardından 1993 yılında başarısızlıkla sonuçlandı. Savaşa katılan Amerikan askerlerinden bazılarının cesetlerinin Mogadişu sokaklarında sürüklenmesi bu operasyona son noktayı koyan olay oldu. ABD Başkanı Bill Clinton, Umut Operasyonu'nun başarısız kaldığını duyurdu ve ABD güçlerini Somali'den çekti.⁴² Fakat bu durum ABD'nin bölgeye olan ilgisini ve bakışını değiştirmemiş, sadece taktiksel anlamda değişikliklere yol açmıştı. Bu tecrübe sonrası bir nevi doğrudan müdahil olmak yerine dolaylı olarak yerel güçler üzerinden etki alanı açmaya çalışmıştır.

Somali, Afrika Boynuzundaki yeri itibariyle coğrafi ve stratejik açıdan büyük önem arz etmektedir. Uluslararası ve bölgesel güçler olarak ABD, Etiyopya ve Kenya, Somali Sorunu'nda en fazla etkiye sahip olabilmek için çabalarını sürdürmektedir. ABD akıllı bir strateji ile bu işi vekâlet savaşı ile yürütürken Etiyopya ve Kenya, Afrika Birliği Güçleri arasında Somali topraklarına doğrudan müdahale etmektedir.

ABD'nin ana hedefi aslında Somali olmasına karşın Afrika Boynuzundaki varlığının, Doğu Afrika'da stratejik önemi bulunan çeşitli ülkelere yayıldığı görülmektedir. Bu çerçevede Amerika'nın Etiyopya ve Cibuti'de askeri üssü bulunmaktadır. Etiyopya'daki Amerikan üssü ülkenin güneyindeki Arba Minch Şehri'ndedir. Somali topraklarında askeri operasyonlar gerçekleştirmek üzere Hellfire füzeleriyle yüklü insansız uçakların bulunduğu bir filoyu kapsamaktadır.⁴³

42.Bkz., <http://novaonline.nvcc.edu/eli/evans/his135/Events/Somalia93/somalia93.html> adresinde yer alan "Umut Operasyonu" tarihçesi.

43. Martin Plaut, "How Unstable is the Horn of Africa?", *Review of African Political Economy*, c.40, no.136 (2013), s. 328.

Cibuti toprakları da, Kızıldeniz ve Aden Körfezi'ne kıyısı olan, Sudan'a yakın, Eritre, Etiyopya ve Somali'ye komşu olma gibi önemli konumuyla dağıtım istasyonu görevi yapan büyük ve kalıcı bir Amerikan üssüne dönüşmüş durumdadır. Afrika Boynuzundaki müttefik müdahale liderliğinin tasarrufu altında küçük bir Alman filosuna ek olarak İngiliz ve İspanyol birimlerinden oluşan bir filo da bulunmaktadır. Bu filoda 3 firkateyn, 4 tedarik teknesi ve 4000 asker olduğu tahmin edilmektedir. Bu birlikler Aden Körfezi'ni, Yemen ve Somali sahillerini dolaşmaktadır. Amerikan diplomasisi ayrıca geçtiğimiz yıllarda Etiyopya'nın havaalanlarını, Eritre'nin de limanlarını kullanma imkânı elde etmiştir.

Afrika Boynuzunda karada, havada, denizde farklı şekillerde varlık gösteren ABD'nin birçok jeopolitik hedefi bulunmaktadır.

Küçük Cibuti devleti, Washington için egzersiz yapılması (askeri eğitim) imkânı ve yeni havaalanı ve liman hizmetlerinden faydalanma, El Kaide üyelerinin Yemen, Somali ya da Kenya sahillerine sızmasını engellemek için deniz ve hava kontrolünün sağlanacağı bölgesel bir sistem kurulması olanakları nedeniyle de önemli odak noktası haline gelmiştir. Belki de ABD'nin en gizli üssü olarak değerlendirilen Cibuti üssü, Amerika'nın Doğu Afrika politikasında kilit bir yere sahiptir.⁴⁴

Afrika Boynuzunda karada, havada, denizde farklı şekillerde varlık gösteren ABD'nin birçok jeopolitik hedefi bulunmaktadır. Bunlardan ilki Amerika'nın Afrika Boynuzuna yönelik çıkarlarına ters düşmeyen, Washington'un istediği zaman istediği yöne çevirebileceği bir Somali hükûmeti kurmaktır. Eğer bu hamle gerçekleştirilemezse Amerika yine de Somali'nin, 'terörist' olarak nitelendirdiği gruplardan birinin ya da bölgedeki jeopolitik çıkarlarını tehdit ettiğini düşündüğü tarafların sığındığı bir yer olmasına razı gelmeyecektir. Birbirinden ayrı varlıklar oluşturacak, bu politikanın Somali milletini parçalaması yönündeki muhtemel sonuçlarına aldırmaksızın her bölgeye ayrı şekilde muamele edecektir.

Amerika'nın ikinci temel amacı, dokuz ülkenin (Somali, Cibuti, Kenya, Etiyopya, Sudan, Uganda, Burundi, Tanzanya ve Eritre) bulunduğu Doğu Afrika bölgesindeki varlığını güçlendirmektir. Amerika'nın bu ülkelerden bazılarında şu anda yoğun şekilde varlık gösterdiği bilinmektedir. Bu ülkelerin başında da

44. Jacey Fortin, "Djibouti Government Forces US Drones To Leave Airport After Tense Summer For American Troops At Camp Lemonnier", *International Business Times*, 26 Eylül 2013.

askeri ve istihbarî merkezleri bulunan Etiyopya'ya ek olarak Kenya ve Uganda gelmektedir. Bunlara ilaveten, Sudan'ın güneyi ile Uganda arasında bir boru hattı inşa edilmesi başka bir stratejik amaçtır. Bu plan, Sudan hükümetine karşı düşmanlığının boyutuyla bilinen mevcut rejimiyle Uganda tarafından tüm hızıyla sürdürülmektedir. Son olarak, Hint Okyanusu'nda, özellikle de Ortadoğu'daki gelişmeleri kontrol edeceği bir nokta olarak Somali'nin Arap Yarımadası'na yakın kıyılarında Amerikan askeri üsleri edinmek, Amerika'nın geniş Doğu Afrika stratejisinin bir parçasıdır.

Bütün bunlara ilaveten Amerika'nın Somali ve Doğu Afrika'ya yaklaşımını en temelde terörizm söylemi şekillendirmekte ve bu çerçevede, büyük oranda bölgesel devletler olan Kenya ve Etiyopya'ya destek vermektedir.

Küresel rekabet dikkate alındığında ise Çin'in Afrika'da, özellikle ABD ve Fransa için açık bir tehdit durumunda olduğu açıktır. Öyle ki, ABD'nin Afrika'ya siyasal ve askeri müdahale planlarının merkezine konuşlanan ve 2008 yılında kurulan Afrika Birleşik Komutanlığı'nın (Africa United Command-AFRICOM) ilan edilmiş hedeflerine bakıldığında bu açıkça görülmektedir:

AFRICOM'a temel olarak altı görev verilmiştir:

- 1) Terörizm ile mücadele
- 2) Doğal kaynakların güvence altına alınması
- 3) Silahlı mücadeleleri ve insani krizleri kontrol altına alma
- 4) AIDS'in yayılmasını yavaşlatma
- 5) Uluslararası suçları azaltma
- 6) Çin'in artan nüfuzuna karşılık verme

Bir sonraki bölümde tartışılan Çin'in Doğu Afrika politikası dikkate alındığında, genel olarak Afrika, özel olarak da Doğu Afrika'da bir Çin-Batı (ABD ve Avrupa devletleri) rekabetinin varlığı ülkelerin Somali politikasını etkilemektedir.

Çin

Çin ve Somali arasındaki ilişkiler 500 yılı aşkın bir geçmişe sahip olmasına rağmen, diplomatik ilişkiler resmen 14 Aralık 1960'ta Çin'in Somali'de büyükelçilik açmasıyla başlamıştır. İki ülke arasında ilk ticaret anlaşması 1963 yılında imzalanmıştır. Bu dönemde Çin-Sovyet anlaşmazlığı Çin'in Afrika ile ilişkilerinde oldukça etkili olmuştur. Somali; Çin-Sovyet rekabetinin Afrika'daki en önemli merkezi olarak görülmüştür. 1991 yılına kadar Somali'ye yönelik ilgisi yüksek olan Çin, bu dönemde ülkede iç savaşın başlamasıyla buradaki elçiliğini kapatmıştır. Bundan sonraki on yıllık dönemde Çin ve Somali arasındaki ticaret çok düşük rakamlarla seyretmiştir. 2002 itibarıyla Çin ve Somali arasında toplam ticaret 3.39 milyon dolar seviyesindedir.

Çin, Soğuk Savaş döneminde dahi yakın ilişkiler kurmak istediği Doğu Afrika ülkeleriyle ilişkilerini 2000 sonrası dönemde neredeyse stratejik bir boyuta taşımıştır.⁴⁵ Çin, hayati dış ticaretinin ve hammadde nakliyatinin yapıldığı deniz ticaret yollarının korunması için, kendi karasuları dışında daha aktif bir biçimde bulunması gerektiğini savunmaktadır. Tanzanya ve Etiyopya gibi ülkelerle enerji tabanlı ve ticari ilişkilerini ilerletmiş ve Somali'ye de önemli oranda ekonomik yardım yapmıştır. Çin, Somali'ye 13 Ekim 2011 itibariyle Dünya Gıda Programı kapsamında toplam 20 milyon dolara varan yardım yapmıştır.

Genel olarak Somali'de zengin petrol ve doğalgaz rezervlerinin yanı sıra uranyumun varlığından söz edilmektedir. Bu durum Somali'yi, dünyanın en büyük enerji üreticisi ülkelerinden biri haline getirebilir. Ancak bu gelişmeler, 1990'lar boyunca Amerikan, İtalyan ve İngiliz şirketleri arasında çıkan büyük çatışma ve rekabetin geri dönmesine yol açmıştır. AGİP (İtalya), Shell, British Petrol, ConocoPhillips (Amerika) gibi şirketler 150 milyon doların üzerinde bir harcamayla, özellikle 1980 ve 1990 yılları arasında petrol ve doğalgaz araması yapmışlardır. Bu rekabete Çin de Temmuz 2007'de Somali hükümeti ile CNOOC (China National Offshore Oil Corporation) arasında imzalanan anlaşmayla katılmıştır.

Üst perdeden bakılınca Batılı ülkeler ile Çin'in Doğu Afrika ve Somali'de bir rekabet içinde olduğundan bahsedilebilir. Çin son dönemde Kenya ile de benzer bir bölgesel işbirliği zemini yaratmaya çalışmaktadır. Doğu Afrika'da keşfedilen petrol ve doğalgaz yatakları,⁴⁶ hem Batılı şirketleri hem de Çin'i bu bölgeye yönlendirmektedir.⁴⁷ Tanzanya'nın doğusu, Mozambik, Hint Okyanusu'nun Doğu Afrika'ya bakan kısımlarında bulunan büyük doğalgaz rezervlerinin yanı sıra Kenya'da Turkana Gölü ve çevresinde keşfedilen petrol yatakları ile yine Kenya'nın komşusu olan Uganda'da bulunan büyük çaplı petrol rezervleri, Doğu Afrika'nın bu denli ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Çin, Afrika açılımında geleneksel politikalarının dışına çıkmakta ve Somali ile ilgili olarak Aden Körfezi'nde korsanlarla mücadele için BM güçleriyle birlikte donanma bulundurmakta ve Çin, burada bir üs kurmayı planlamaktadır.⁴⁸ ABD ve Fransa'nın Cibuti'deki donanma üslerinin sağladığı potansiyel operasyonel güç dikkate alındığında, Çin'in bu rekabette geri kalmak istemediği söylenebilir.

45. Ross Anthony, "Infrastructure and influence: China's presence on the coast of East Africa", *Journal of the Indian Ocean Region*, c. 9, no. 2 (2013), s. 134-149.

46. Ian Taylor, "China's oil diplomacy in Africa", *International Affairs*, c. 82, no. 5 (2006), s. 937-959.

47. Çin-Afrika ilişkilerinin genel bir çerçevesi için bkz., Ian Taylor, *China and Africa: Engagement and compromise*, (Routledge, Londra: 2006).

48. Timothy Morgan, "China considers permanent base in Gulf of Aden to combat pirates", *examiner.com*, 30 Kasım 2009.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

Birleşmiş Milletler (BM)

BM denilince akla ilk gelen şey; gidilen ülkeye planlanan yardımı yapan ve o ülkenin bulunduğu zor koşullardan çıkması adına seferber olan bir kurum olsa da, Somalililerin penceresinden bakınca durum böyle görülmemektedir.

Somali halkının bazıları, hem BM'nin yardımdan ziyade misyonerlik amacı taşıdığına inanırken hem de hasat zamanı piyasaya tahıl ürünü sürüp fiyatların düşmesine sebep olmasından dolayı halkın artık tarımla uğraşmamasına sebep olduğuna inanmaktadır. Özellikle BM kontrolündeki havaalanında Batı'ya organ sevkiyatı yapıldığı yönündeki faaliyetlerin fotoğraflanması, Somali'de BM karşıtlığını artırmıştır. BM'nin Somali halkıyla sıcak ilişkiler kuramaması ve El-Şebab tarafından saldırılara uğraması, bahsedilen bu sebeplere de dayanmaktadır. BM açısından bakıldığında ülkenin bir istikrar fonuna ve El-Şebab varlığının yok edilmesine ihtiyacı olduğu ifade edilmektedir. El-Şebab'ın bu kadar etkin olabilmesi güçlü bir hükümetin var olmaması sonucu oluşmuştur.

BM her ne kadar güvenli bir çevre inşa etme amacıyla bölgeye gitmiş olsa da, BM operasyonu Somalililerce bir tür işgal olarak algılandı.

Tüm bunların yanında 1990'larda BM'nin UNOSOM I ve II Barış Gücü tecrübeleri, BM'nin Somali'yle olan ilişkilerindeki dönüm noktalarından birisi olmuştur.

1990 yılı sonlarında şiddet olaylarının sona ermemesi üzerine dönemin BM Genel Sekreteri Boutros Ghali krizin çözümü için inisiyatif alınmasını istemiştir. 1992 yılı Mart ayında hâlâ iç çatışmanın sona ermemesi üzerine BM, insani yardım temsilcileri ve ateşkes gözlemcileri yolladı. Sonrasında Somali'ye gönderilen yardımların güvenliğinin sağlanması ve bölgede istikrarın sağlanabilmesi için BM Güvenlik Konseyi'nce UNOSOM I kuruldu.

BM her ne kadar güvenli bir çevre inşa etme amacıyla bölgeye gitmiş olsa da, BM operasyonu Somalililerce bir tür işgal olarak algılandı. Bu operasyon ABD'nin BM nezdinde Somali'de gerçekleştirdiği ilk operasyondur. 24 ülkenin askerlerinden oluşan ve ABD tarafından yönetilen UNITAF (Unified Task Force) yerleşim yerlerinin denetimini kontrol altına aldı. UNITAF birlikleri liman, havaalanı ve gıda dağıtım merkezlerinin güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra kıtlığın çok etkili olduğu bölgelere gıda konvoyu da göndermekteydi.

Mart 1993'te olayların hâlâ durulmaması üzerine UNOSOM I'in yetkileri BM anlaşmasının askeri güç kullanımına izin veren 7. maddesiyle donatılarak UNOSOM II oluşturulmuştur. İkinci operasyonun misyonu devlet kurumlarının yapılandırılmasını da içermektedir. Ancak bu durum Somalililerce işgalci bir güç olarak görülmüş ve çatışmalar yoğunlaşmıştır.

Yaşanan ölümlerden sonra ABD başta olmak üzere birçok ülke birliklerini geri çekti. Mart 1995'te UNOSOM II'nin görevi sona erdi. Bu döneme kadar UNOSOM II'nin kullandığı yetkilerin tek amacının siyasi istikrarın sağlanması amacı doğrultusunda olduğu belirtilmesine rağmen, BM Barış Gücü ülkeden ayrıldığı zaman ülke daha kötü bir iç kargaşaya sürüklenmiştir.

UNOSOM II birçok Somalili nezdinde çok negatif bir BM imajı bırakmıştır. UNOSOM II'nin askeri komutanlığını Müslüman bir ülkeden diye bir Türk olan Çevik Bir üstlenmesine rağmen, Somalililer gözünde BM Barış Gücü meşruiyetini sağlayamamıştır.⁴⁹ Somalililer 2011 yılına kadar yer yer Çevik Bir'in bıraktığı negatif imaj dolayısıyla Türkiye'ye bile çok sıcak bakmamışlardır.

Bu negatif geçmiş tecrübeye rağmen, BM 2010'lu yıllarda Somali'nin tekrardan dünya gündemine girmesiyle beraber ülkede barışı sağlama adına Türkiye gibi bazı ülkelerin de desteğiyle çabalarını artırmış ve çeşitli toplantılara ev sahipliği yapmıştır. Bu çerçevede Somali Uluslararası Temas Grubu'nun Aralık 2009'da Ciddede düzenlenen toplantısında alınan karar doğrultusunda, Cibuti Barış Süreci çerçevesinde 21-23 Mayıs 2010 tarihinde BM himayesi altında İstanbul'da Somali Konferansı düzenlenmiştir. Somali'nin yeniden yapılanmasını ve kalkınmasını amaçlayan konferans, ülkede kalıcı barışın sağlanması için önemli bir adım olarak belleklerde yer almıştır. Konferans sonucu yayımlanan deklarasyonda, risklere rağmen Birleşmiş Milletler ve uluslararası toplumun Somali'deki istikrarsızlığa seyirci kalmayacağı ve bazı sorunlara hemen el atılmazsa denizlerdeki korsanlığa da mani olunamayacağı yönündeki iki madde ön plana çıkmıştır.

Yine 23 Şubat 2012 tarihinde, BM himayesinde Londra'da mülteciler, kıtlık, korsanlık, terörizm ve Somali'de istikrarsızlığın nedenlerini ortaya koyan bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantı sonucunda, Afrika Birliği Somali Misyonu AMISOM güçlendirilerek Somali'nin kendi güvenlik güçlerini oluşturmasına destek verilmesine, korsan ve teröristlerle mücadele edilerek ve Geçici Federal Hükümet'in yetkisine Ağustos 2012'de son verilmesine karar verilmiştir.

Devamında, II. İstanbul Somali Konferansı "Somali'nin Geleceğine Hazırlık: 2015 için Hedefler" temasıyla yine Birleşmiş Milletlerin şemsiyesi altında, 31 Ma-

49. Bir'in anıları için bkz., Çevik Bir, *Somali'ye Bir Umut*, (Sabah Kitapları, İstanbul:1999).

yıs-1 Haziran 2012 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenmiştir. Konferansa 54 ülkenin Cumhurbaşkanı, Başbakan veya Bakan düzeyinde üst düzey yetkilileri ile birlikte BM Genel Sekreteri, Afrika Birliği Komisyonu Başkanı, İslam İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri ve uluslararası ve bölgesel örgütlerin temsilcileri katılmıştır.

Toplantı sonucunda yayımlanan deklarasyonda Somali'nin bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve birliğine saygı duyulduğu tekrar vurgulanmıştır. Konferansta, ülkede siyasi çözüm bulunması sorumluluğunun Somalilere ait olduğunun altı çizilmiştir.

İstanbul Konferansı sonrası, Somali Temas Grubu (International Contact Group-ICG), 2-3 Temmuz 2012 tarihinde Roma'da toplanmıştır. Bu toplantının Somali'de bir hukuk devleti, parlamenter sistemin kurulması, insan hakları ve azınlık haklarının korunması açısından önemi dile getirilmiş ve Somali için gerçekleştirilen güvenlik ve ekonomi merkezli faaliyetlerin olumlu bir şekilde ilerlediği de belirtilmiştir. Geçici Federal hükümetin görev süresi 20 Ağustos 2012 tarihinde son bulmuştur.

Genel olarak bakıldığında BM 1990'larda bıraktığı negatif imajından sıyrılarak Somali konusunda tekrardan etkin bir aktör olarak kendisini konumlandırmaya çalışmaktadır.

Avrupa Birliği (AB)

En temelde Somali'nin kalıcı barışa sahip olma ve refah yolunda ilerlemesine yardımcı olmaya yönelik bir tavra sahip olan AB, daha çok ekonomik gücünü kullanarak Somali ve uluslararası camia ile yeni ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. AB bu çerçevede barışın ön koşulunun bölge genelinde istikrarı sağlamak olduğunu ancak bunun yanında Somali'nin yeniden yapılanması, siyasi kurumların inşası, sosyo-ekonomik kalkınmanın temin edilmesi ve güvenlik ile hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Tüm bunları gerçekleştirebilmenin bel kemiğini güvenlik unsurunun oluşturduğu da AB'nin önemle üzerinde durduğu bir husustur. Fakat bu iddialı söylemlere rağmen İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinden ayrı düşünülebilecek bir AB politikasından bahsetmek zor olup, AB politikaları genelde İngiltere ve Fransa eksenine yakın durmuştur. Ayrıca fidyeye amacıyla korsanlar tarafından kaçırılan gemiler uluslararası denizcilik faaliyetleri açısından ciddi tehdit içerdiği için AB, başta yardım gemilerini korumak amacıyla 'Atalanta' adında bir deniz misyonu oluşturmuş, ticari gemilerin Aden Körfezi'ndeki rotalarını korumak adına misyonu yetkilendirmiştir. Dolayısıyla, AB'nin Somali politikasının özü iç barış ve güvenlik merkezli güçlü siyasal bir retorik yanında ticareti önceleme ve ticari güvenliği sağlamaktır.

Afrika Birliği (AfB)

Temel amacı Afrika ülkeleri arasında dayanışma ve işbirliğini artırmak olan Afrika Birliği, genel olarak askeri anlamda öne çıkmakta ve Somali'deki sorunlarının çözümünde Mogadişu'daki merkezi hükûmete bağlı askerlerle beraber hareket etmektedir. Bu çerçevede bir Afrika Birliği Barış Gücü olan AMISOM (African Union Mission in Somalia – Afrika Birliği Somali Misyonu) 2007 yılından beri Somali'de faaliyet göstermektedir.

AMISOM misyonu 'Somali'de barış, istikrar ve ilerleme' olan, Afrika Birliği'nce bölgesel barış koruyuculuğu misyonu altında organize edilen, BM Güvenlik Konseyi'nin de onayıyla, Somali'de geçiş hükûmetini desteklemek, ülkede istikrarı sağlamak ve Somali güvenlik güçlerinin eğitimini üstlenmek amacıyla 19 Ocak 2007'de kurulmuştur. Başkent Mogadişu'da, Somali kolluk kuvvetleriyle ve BM programlarıyla koordineli olarak görevini sürdürmektedir.

AMISOM, her ne kadar Afrika ülkelerinden gelen askerlerden oluşsa da, Afrika Birliği, BM, AB, NATO ve partner ülkeler olan ABD, Çin, Arap Ligi, Japonya, İsveç, İtalya ve İngiltere'den fon olarak ayakta kalmakta ve çalışmalarını sürdürmektedir.

Hükûmetlerarası Kalkınma Otoritesi

(Inter-Governmental Authority on Development – IGAD)

IGAD, Somali dâhil olmak üzere çoğunluğu Doğu Afrika'da yer alan yedi ülke (Cibuti, Etiyopya, Kenya, Somali, Sudan, Uganda ve Eritre) arasında kurulmuş bir mekanizmadır. Devlet ve hükûmet başkanları düzeyinde toplantılar yaparak kararlar almaktadır. Bir bölgesel örgüt olarak IGAD'ın en önemli özelliği, bölge ülke başkanlarını düzenli olarak bir araya getirmesidir. Somali IGAD'ın öncelikli meselelerinden birisi olup, IGAD'a göre Somali bölgesel ve hatta artık küresel ölçekte bir konudur. IGAD, Somali'deki krize siyasi bir çözüm bulunması ve gruplar arasında uzlaşa sağlanması için çaba göstermektedir. Bu kapsamda IGAD bölgesel istikrar çerçevesinde ülkede barışın tesis edilmesine ve iç savaşın sona erdirilmesine yönelik 1998 yılında müzakerelere girişimlerinde bulunmuş, fakat ülkedeki konjonktürün ulusal barış ve uzlaşaya müsait olmaması nedeniyle bu girişim sonuçsuz kalmıştır. IGAD'ın Barışın Tesisine Yönelik Stratejisi çerçevesinde girişimlerinde sivil toplumu, kabileleri, dini liderleri, siyasi partileri ve diktatörleri de sürece dâhil etme çabaları olmuştur. Daha sonra ABD, Yemen, Mısır ve İtalya gibi ülkelerin de barış sürecine ilişkin adımlar attıkları, Afrika Birliği Örgütü'nün de IGAD'ın girişimlerine destek sağladığı görülmüştür.⁵⁰

50. Sally Heally, "Seeking Peace and Security in the Horn of Africa: the Contribution of the Inter-Governmental Authority on Development", *International Affairs*, c. 87, no.1 (2011), s. 105-120.

1998 yılında gerçekleştirilen Roma Konferansı, Etiyopya'nın Somali ile sorunlu olan ilişkilerinin normalleştirilmesi ve bu ülkedeki barış çabalarına destek olması bağlamında önemli bir adım olsa da, aynı yıl patlak veren Etiyopya-Eritre savaşı, bölgesel istikrara olumsuz yönde yansımıştır.

IGAD'ın bu dönemde atmış olduğu adımlara dönemin Cibuti Devlet Başkanı İsmail Ömer Guelleh de destek vermiştir. IGAD'ın girişimleri sonucu birçok konferans düzenlenmiştir. 2004'ün Ocak ayında Kenya'daki Safari Park Konferansı'nda Somali Geçici Federal Tüzüğü'nün kabul edildiği deklarasyon imzalanırken, aynı yılın Kasım ayında yine Kenya'da bulunan Geçici Somali Parlamentosu, Abdullahi Yusuf Ahmed'i Somali Devlet Başkanı olarak göreve getirmiştir.

Bu kapsamda Doğu Afrika bölgesinde barış, güvenlik, refah ve ekonomik entegrasyonu sağlamak amacıyla kurulan IGAD, özellikle 2004'ten beri Somali hükûmetinin yapılandırılmasıyla ilgili önemli rol oynamaktadır. Fakat ileride de değinileceği gibi IGAD çoğu zaman üye ülkelerin ulusal ajandaları çerçevesinde pozisyon almaktadır.

Fakat yine de IGAD desteğiyle Somali için yapılan en önemli beş faaliyet şöyle sıralanabilir;

1. Geçici Somali Federal Anayasası; ülkenin 825 kabile lideri tarafından tasdik edilmiştir.
2. Altı maddelik 'Somali için öncelikler programı' sayesinde IGAD'ın büyük bölgesel istikrar programı kapsamında Somali hükûmeti için öncelikli kalkınma alanları belirlenmiştir.
3. 2016 Somali Vizyonu'nda, Somali'de federal sistemin kurulması, El-Şebab'ın tasfiyesi ve 2016'da seçimlerin yapılmasını öngörülmektedir.
4. Aralık 2012 Addis Abada Antlaşması: Somali'nin uluslararası sisteme entegrasyonu konusunda kararlar alınmıştır.
5. Somali'nin güvenliği, yönetimi, sosyal ve ekonomik ihtiyaçları ve uluslararası yardım kuruluşları ile ilişkilerine yönelik destek sağlama.

2005 yılının Ocak ayında Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi (AUPSC), Somali'de Afrika Birliği Barışa Destek Misyonu oluşturulmasını kabul etmiş ve IGAD'ın Somali'deki Barışa Destek Misyonu (IGAPSOM) ile dönüşümlü olarak ülkede asayişin sağlanması ve geçici hükûmete destek olunması amacıyla çalışmalarına başlamıştır. Tüm bu çabalara karşın, ülkedeki sorunların önüne geçilememiştir.

25 Ekim 2013'te Rift Valley enstitüsünde yapılan IGAD ve Somali konulu forumda yapılan değerlendirmeler IGAD'ın Somali'deki durumunu anlamak açısından anlamlı olabilir. Forumu katılan IGAD sekreteri Mahboub Maalim, Somali

hükümetini daha işlevsel ve yapıcı hale getirmek için IGAD'ın Somali'de istikrarı tesis etmesi ve buna yönelik yeni stratejiler belirlemek üzere toplanması gerektiğini belirterek, IGAD'ın Somali'ye 20000 kişilik bir ordu kurulması için ekipman ve eğitim yardımında bulunduğu ve ayrıca bir üyesi olarak Somali'yi uluslararası yardımlar ve finansal taahhütler ile ilgili yapılandırıldığını ifade etmiştir. Ayrıca Somali'nin kalkınmasında IGAD'ın su, altyapı insani yardımlar, tarımsal kalkınma, sivil toplumun desteklenmesi ve kuraklık ile mücadele gibi konuları öncelikli kabul ettiğini söyleyen Maalim, federal sistemin de istikrar ve kalkınma için vazgeçilmez olduğuna vurgu yapmıştır.

Aynı foruma katılan Nairobi Üniversitesi öğretim üyesi Dr. İbrahim Farah IGAD'a üye ülkelerin kendi ulusal çıkarlarına aykırı hareket edemeyeceğini ve bu çıkar çatışmalarının IGAD'ı Somali'nin problemlerini göremeyecek hale getirdiğini iddia etmiştir. Ayrıca IGAD'ın Somalililer nezdinde kötü bir imajının olduğunu ve Etiyopya ile aynı anlama geldiğini söyleyen Farah, IGAD'ın etkili ve uzun dönemli stratejiler üretmediğini vurgulamıştır.⁵¹

Aslında bu toplantıda yapılan konuşmalar resmi söylem ile gerçeklik arasındaki yaklaşım farkını net bir şekilde ortaya koymaktadır. IGAD'ın genel anlamda faaliyetlerine bakılınca durumun Genel Sekreter Maalim'in ifadelerinden daha çok Dr. Farah'ın ifadelerine yakın olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. IGAD Somali konusunda en temelde iki kilit devlet olan Kenya ve Etiyopya'nın politikalarını meşrulaştıran bir politika takip etmektedir. Bu çerçevede yaşanan bir nevi ulusal çıkarların kurumsal yansımalarıdır. IGAD'ın bu durumunun bilinmesine rağmen onun Doğu Afrika'da devlet başkanlarını bir araya getiren tek forum olması dolayısıyla devre dışı kalmasına da kimse sıcak bakmamaktadır.

51. Rift Valley Institute'ün <http://riftvalley.net/event/igad-and-somalia#.UzFSMqhdOuI> adresindeki "IGAD and Somalia" sayfasına bkz.

TÜRKİYE'NİN AFRİKA POLİTİKASINDA SOMALİ'NİN YERİ

Yakın zamana kadar Afrika, Türk dış politikası gündeminde ilk sıralarda yer almıyordu. Türkiye, 2005 yılını “Afrika Yılı” ilan ederken, 2008 yılında ise 50 Afrika ülkesinden temsilcilerin katılımıyla İstanbul’da ilk defa Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi düzenlendi. Yine 2008 yılında, Türkiye’nin o dönemki Dışişleri Bakanı Ali Babacan, Türkiye’nin yeni dış politikası kapsamında Afrika’nın Türkiye için ayrı bir önemi olduğunu açıklamış ve bu doğrultuda, daha sonraki yıllarda Afrika’da yeni elçilikler açılmasına karar verilmiştir.⁵² O zamandan bu yana Türk dış politikasının Afrika’ya yönelik tutumu devlet nezdinde şekil almış ve aynı zamanda halk arasında da giderek artan bir şekilde gözle görünür bir hale gelmiştir.

Türkiye’nin Afrika ile ekonomik ve siyasi ilişkiler bakımından yeni bir süreç girmesi, bir başka ülkenin Afrika’ya açılmasından daha öte bir şeydir. Türklerin Afrika ile nispeten uzun bir geçmişe dayanan ilişkileri olmasına rağmen, özellikle de ekonomik göstergeler bakımından bu yeni süreç ileriye yönelik etkili bir yol izlemiş ve çok kısa bir zaman içinde başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Her ne kadar Ankara’nın Afrika’ya yönelik ilk ciddi ilgisi 1998 yılına dayansa da, söz konusu çaba ancak Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) 2002 yılında iktidara geldikten sonra daha belirgin bir hâl almıştır. Türkiye’nin daha önce ihmal edilen bölgelere yönelik hızlı açılım süreci, Recep Tayyip Erdoğan ve Ahmet Davutoğlu’nun sürekli

52. Bkz., dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan’ın 24 Temmuz 2008’de New York’ta bir grup Afrika ülkesine yaptığı ve http://africa.mfa.gov.tr/speech-by-h_e_-babaca-to-the-group-of-african-countries-at-the-un_-24-july-2008.en.mfa adresinde yer alan konuşma.

çabaları sayesinde Afrika'da kendini ciddi bir şekilde göstermiştir. On sene öncesine kadar Afrika, Türkiye'deki televizyon kanallarında açlık, fakirlik ve çatışma görüntüleriyle tanınırken, bugün potansiyel bir ekonomi ve siyaset ortağı olmasının yanı sıra bir umut kıtası olarak da görülmektedir.

OSMANLI MİRASI VE AFRIKA ALGISI

Kuzey Afrika ve Sahraaltı Afrika olarak ikiye ayrılan coğrafi bölünmeye dayanarak, Türkiye'nin iki belirgin Afrika algısından söz edilebilir. Her iki algı da, esasen Osmanlı zamanından beri süregelen tarihi gelişmelerden hareketle şekillenmiştir. Bu geçmiş, kıtaya yönelik klasik Türk dış politikasında da açık bir şekilde ifade edilmiştir. 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin bir parçası da olduğu için, Kuzey Afrika'nın bugüne kadar Türkiye ile nispeten güçlü ilişkileri olmuştur. Öte yandan Sahraaltı Afrika ile kurulan ilişkilerin geçmişi daha yakın bir döneme, 19. yüzyıla dayanmaktadır.

Coğrafi bölge olarak Sahraaltı Afrika, her zaman için sorunların, açlığın, hastalıkların ve iç savaşların hâkim olduğu uzak bir bölge olarak görülmüş, bölge tarihi ise akademik ve politika geliştiren çevrelerin hiç ilgisini çekmemiştir. Ne var ki, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. yıldönümünün resmî olarak kutlandığı 1999 yılından bu yana araştırmacılar, Afrika gibi o zamandan beri ihmâl edilen Osmanlı tarihindeki bölgelere ilgi göstermeye başlamışlardır. Ancak Sahraaltı'na yönelik sürekli devam eden olumsuz algı, hem AK Parti hükûmeti hem de sivil toplum örgütlerinin yakın zaman önce göstermiş oldukları çabalara kadar ciddi bir değişim göstermemiştir.⁵³ Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki; Başbakan Erdoğan, Mart 2005'te Etiyopya ve Güney Afrika'yı ziyaret ettiğinde birçok Türk köşe yazarı, emekli diplomat ve popüler medya temsilcisi bu ziyareti Türkiye'nin sınırlı enerjisini boşa harcadığını öne sürerek eleştirmişti.⁵⁴ Oysa bugün, Sahraaltı Afrikası'na yönelik bu görüş, en fazla eleştiride bulunanların zihinlerinde dahi değişmiştir.

Afrika'nın iki coğrafi bölgesine yönelik bu iki farklı tutumu göz önünde bulundurduğumuzda, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini üç ayrı döneme ayırabiliriz. İlk dönem, Osmanlıların Afrika ile hatırı sayılır ilişkilerinin olduğu döneme teka-bül eder ki bu Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında kuruluşuna kadar, Osmanlı Devleti'nin Afrika ile ilişkilerini kapsar. 1923 ila 1998 yılları arasındaki süreç ise Türkiye-Afrika ilişkilerinin en düşük seviyede olduğu ikinci dönem olarak gö-

53. Mehmet Özkan ve Birol Akgün, "Turkey's Opening to Africa", s. 525-546.

54. Özdem Sanberk, "Gül döneminde Türk dış politikası", *Radikal*, 21 Ağustos 2007; Aslı Aydıntaşbaş, "Etiyopya mı?", *Sabah*, 3 Mart 2005.

rülebilir. 1998 yılının ardından Afrika Eylem Planı'nın kabulüyle birlikte Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisi yeniden canlanmış, sonra da en üst seviyeye ulaşmıştır.⁵⁵

İlk dönemle ilgili olarak; Mısır, Libya, Tunus ve Cezayir gibi Afrika ülkelerinin tamamı veya bir kısmının Osmanlı hâkimiyeti altında olduğunu da göz önünde bulundurursak, Osmanlı Devleti ile Kuzey Afrika arasında hatırı sayılır bir ilişki söz konusuydu. Aynı zamanda Osmanlı Devleti gerektiğinde temsilcilerini de göndererek Kuzey Afrika'daki İspanyol istilasını engelleme konusunda da önemli bir rol oynamıştır. Sahraaltı Afrika'da da Sudan, Eritre, Etiyopya, Cibuti, Somali ve hatta Nijer ve Çad gibi bazı Afrika ülkeleri kısmi olarak Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında bulunuyordu. Sömürgecilik dalgası sırasında Osmanlı Devleti, Portekiz yayılmasını dengeleme girişimiyle Doğu Afrika'da aktif bir varlık göstermiştir. Kuzey Sahraaltı bölgesine gelince; Osmanlılar da kuvvetler dengesi sisteminin bir parçasıydılar ve bu kapsamda bugün Kuzey Nijerya, Nijer ve Çad'da hüküm süren Kanem-Bornu İmparatorluğu ile dostluk ve ittifak kurmuşlardı. Kanem-Bornu İmparatorluğu, Sultan III. Murat döneminde Osmanlı Devleti ile 1575'te savunma anlaşması imzalamış ve bu anlaşmaya göre Osmanlı, Kanem Bornu'ya askeri teçhizat ve araçlar göndermiştir.⁵⁶

1861 yılından itibaren Osmanlılar Güney Afrika'da diplomatik temsilcilik bulundurmıştır. Cape Town'da PE de Roubaix'nin 18 Şubat 1861'de ilk fahri başkonsolos olarak atanması, sonraki yıllarda bir dizi fahri konsolos atamasını da beraberinde getirmiştir. Doğrudan gönderilen ilk Türk diplomat Mehmet Remzi Bey, 21 Nisan 1914'te Güney Afrika'ya atanmış ve 14 Şubat 1916 tarihinde vefat edene kadar da görevine devam etmiştir.⁵⁷

1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Türkiye-Afrika ilişkileri en düşük seviyelere indi. Bu durum ise yeni bir devlet yapısının oluşumu, bağımsızlığı güvence altına alma ve sömürgecilik gibi iki tarafa ait iç dinamiklerden kaynaklanmaktaydı. Türkiye, Soğuk Savaş yıllarında Kuzey Afrika devletleriyle hem ekonomik hem de siyasi ilişkilerini geliştirerek Afrika'ya daha fazla ilgi göstermeye başladı. Ancak bu ilişkiler Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısıyla şekillenmişti ve bu nedenle genel olarak halkın kıtaya yönelik yaklaşımı ile devletin politikaları arasında çeşitli uyumsuzluklar görülebiliyordu.

55. Mehmet Özkan, "Turkey Discovers Africa: Implications and Prospects", *SETA Policy Brief*, no.22 (2008).

56. Numan Hazar, "The Future of Turkish-African Relations", *Dış Politika*, c. 25, no. 3-4 (2000), s.109-110.

57. Serhat Orakçı, "The Emerging Links between the Ottoman Empire and South Africa", *International Journal of Turkish Studies*, c. 14, no. 1-2 (2008), s. 47-60; Mehmet Özkan, "What Drives Turkey's Involvement in Africa?", *Review of African Political Economy*, c. 37, no. 126 (2010), s. 533-540.

Diğer yandan, Gana 1957 yılında bağımsızlığını elde ettiğinde, Türkiye Gana'yı tanımış ve sonrasında burada daimî bir büyükelçilik açmıştır. 1950'li yılların sonu ve 1960'ların başında Afrika'da başlayan dekolonizasyon süreciyle birlikte, Türkiye yeni bağımsızlık elde eden tüm ülkeleri tanımış, bu ülkelerle diplomatik ilişkiler kurmuş ve bunların birkaçında daimî elçilikler açmıştır. Ne var ki bu durum hiçbir önemli ve uzun vadeli ilişkiye dayanmamış ve Türkiye de ciddi biçimde Afrika ilişkilerine müdahil olmamıştır.⁵⁸ Ancak şunu vurgulamak gerekir ki; 1970 yılından itibaren Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleriyle ilişkileri sınırlı da olsa, Ankara'nın ekonomik ve siyasi ilişkilerini çeşitlendirme çabaları sayesinde güçlenmiştir. Bu gelişmeye karşın Sahraaltı Afrika, zamanın Türk dış politikasında önemli bir konuma sahip olmamıştır.

Afrika'da dekolonizasyon süreci sonrasında, Türkiye dış politikasını değiştirme teşebbüsü olarak 1970 yılında bir 'açılım planı' tasarlamış olmasına rağmen, Afrika ile kalıcı olarak siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirme fırsatını kaçırmıştı. Söz konusu bu plan ise, Türkiye'yi Batılı müttefikleriyle etkileşiminde zor bir durumda bırakan Kıbrıs meselesi yüzünden ertelenmişti. Afrika ile daha güçlü ilişkiler kurma konusundaki eylem eksikliği, ülke gündemini işgal eden diğer acil meselelerin bir sonucu olarak görülebilmesine rağmen asıl sebep, Türkiye'nin Afrika'da ne yapacağı konusundaki ilgi, bilgi ve strateji eksikliğinden kaynaklanmaktaydı. Türkiye'nin Afrika'ya açılması ancak 1990'lı yılların sonunda, 'Afrika Eylem Planı'nın 1998'de kabul edilmesiyle mümkün olmuştur. Söz konusu bu açılım özellikle AK Parti hükümetince ciddiye alınmış ve Türkiye'deki muhtelif sivil toplum kuruluşları tarafından da desteklenmiştir. Türk dış politikasının bu yeni Afrika yönelimini diğerlerinden farklı ve eşsiz kılan boyut ise, Türk toplumunda yeni ve birleşmiş bir Afrika imajı oluşturma ve yukarıda belirtilen iki Afrika algısını aşmayı amaçlıyor olmasıdır.

İNSANİ YARDIM

İnsani ve kalkınma yardım konusu, son on yıldır Türkiye'nin genel dış politikasında ve özellikle de Türkiye'nin Afrika politikasında en güçlü unsurlardan biri olarak yumuşak güç stratejisinin bir parçası olmuştur. Türkiye'nin resmi yardım ajansı olan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Türkiye'nin Afrika'ya yaptığı kalkınma yardımının bir parçası olarak Addis Adaba, Kartum ve Dakar'da üç ofisini idame ettirmiş, 2011'de Mogadişu ve Tripoli'de, 2012'de ise Nairobi, Ka-

58. Numan Hazar, "The Future of Turkish-African Relations", s. 109-110.

hire ve Tunus'ta ofisler açmıştır. Bu ofisler ülke genelindeki projeleri denetlemek için bölgesel bürolar olarak işlev görmektedir. TİKA'nın hâlihazırda 37 Afrika ülkesinde çeşitli projeleri vardır ve bu projeler çoğunlukla eğitim, sağlık ve tarım alanlarıyla ilgilidir. Türkiye'nin tüm dış kalkındırma yardımları 2010'da 102 milyon dolara ulaşmış ve önceki yıla oranla %50'den fazla bir artış göstererek 156,4 milyon dolara varmıştır.⁵⁹

TİKA, başlangıçta Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar'daki devletlerin değişim sürecine yardımcı olmak için 1992 yılında kurulmuştu. Fakat 2003 yılından sonra faaliyet alanlarını genişleterek, daha küresel bir yardım ajansına dönüşmüştür. Bu genişlemenin kapsadığı bölgelerden biri de Afrika olmuştur. Türkiye, kıtadaki TİKA ofisleri vasıtasıyla Afrika ile işbirliğini artırmayı amaçlamakta ve hâlihazırda 40'tan fazla Afrika ülkesinde projelerini hayata geçirmektedir. Türkiye aynı zamanda TİKA vasıtasıyla Afrika ülkelerine teknik yardım sağlamakta ve Afrika ile daha fazla işbirliği kurmak üzere diğer Afrika ülkelerinde TİKA ofisler açma niyetindedir. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Türkiye'nin kıtadaki önceliklerinin sağlık, eğitim, tarım, çevre, altyapı ve kapasite geliştirmeye katkı yapmak olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰

İnsani ve kalkınma yardım konusu, son on yıldır Türkiye'nin genel dış politikasında ve özellikle de Türkiye'nin Afrika politikasında en güçlü unsurlardan biri olarak yumuşak güç stratejisinin bir parçası olmuştur.

TİKA'nın faaliyetlerinin yanı sıra Türkiye, Afrika'ya yardım sağlamak üzere uluslararası kuruluşlardan da faydalanmaktadır. Örneğin; Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Gıda Programı (WFP) ve Kızılay vasıtasıyla, kuraklık ve diğer doğal felaketlerin olumsuz etkilerinin üstesinden gelinmesine yardımcı olmak üzere, son 5 yıl içerisinde çeşitli Afrika ülkelerine 7,5 milyon dolarlık yardımda bulunmuştur. Türkiye, 2008 yılında WFP aracılığıyla 3,5 milyon dolarlık insani yardım yaparken, 2009 yılında ise Afrika Birliği bütçesine 0,5 milyon dolarlık mütevazı bir bağış yapmıştır. Benzer şekilde 2007 yılında ise 49 üyesinden 33'ü Afrika'da bulunan ülkelerden oluşan Az Gelişmiş Ülkeler Zirvesi'ne İstanbul'da ev sahipliği yapmış-

59. Ahmet Davutoğlu, *2013 Yılına Girenken Dış Politikamız*, (Dışişleri Bakanlığı, Ankara:2012), s. 95-96.

60. Dönemim Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 22 Eylül 2008'de BM Yumarlak masa toplantısında "Africa's development needs: State of implementation of various commitments, challenges and the way forward" başlığıyla yaptığı ve <http://www.un.org/ga/president/62/ThematicDebates/adn/turkey.pdf> adresinde yer alan konuşmaya bkz.

tır. Türkiye bu zirvede söz konusu ülkelerin kullanımını için 20 milyon dolarlık bir kalkınma yardımı yapmıştır. Türkiye, 4. En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı'na da 2011 yılında ev sahipliği yapmıştır.

Son yıllarda Afrika ülkeleri yeni ortaklıklar kurmuş; ekonomik ve siyasi kurumlar veya ikili esasta hâlihazırda var olan ortaklıklarını yenilemişlerdir. Bu tarz stratejik ortaklıklar, ACP-EU'de (Afrika-Karayip-Pasifik ülkeleri-AB) ve Çin, Japonya, Brezilya ve Hindistan gibi ülkelerle ayrı ayrı işbirliği kurma biçiminde yürürlüğe girmiştir. Türkiye-Afrika ortaklığı, en son stratejik halka olarak görülebilir. İlk Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi, 18-21 Ağustos 2008 tarihleri arasında İstanbul'da "Ortak Bir Gelecek İçin Dayanışma ve İşbirliği" teması altında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu zirve, Türkiye ve Afrika arasındaki ekonomik ilişkiler bakımından birçok kişi tarafından başarı olarak görülmektedir. Bir sonraki zirvenin 2013 yılında bir Afrika ülkesinde gerçekleştirileceği kararı da dâhil olmak üzere bu zirvede birçok somut karara varılmıştır. Lesotho, Swaziland ve Mozambik'in katılmadığı zirve, Afrika Birliği'nin 50 üye ülkesinden liderleri ve temsilcileri bir araya getirmiştir. Zirveye dönemin Afrika Birliği Komisyonu Başkanı Jean Ping, 11 uluslararası kuruluş temsilcisi ve iş camiasından da yüzlerce kişi iştirak etmiştir. Zirve, kıdemli uzman ve bakanların hazırlamış oldukları "İstanbul Deklarasyonu" ve "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi Belgesi" adı altında iki belgenin kabulüyle son bulmuştur.

Türkiye-Afrika ilişkilerinin sosyo-politik yönü ile insani yardım boyutu birbirini sürekli desteklemiştir. Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın üyesi olan Türkiye, uluslararası yardımların hem alıcısı hem de sağlayıcısı konumundadır. Bunun yanında İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) Türkiye'yi, Kalkınma Yardım Komitesi'ne resmi olmayan donör olarak almıştır. Paris Deklarasyonu tarafından belirlenen gündemi yakından takip eden Türkiye, yardım dağıtımları konusunda hazırlanan programa uymayı kabul ederken, Türkiye'nin 2011'de Busan'da dördüncüsü düzenlenen Üst Düzey Forumu'na katılmasının sebebi, bu olarak gösterilmiştir.

Türkiye'nin Afrika'da gerçekleştirmiş olduğu sosyo-ekonomik kalkınma girişimlerinde STK'lar da çok önemli bir rol oynamaktadır. AK Parti, ilk defa 1998'de önerilen Afrika'ya Açılım Planı'nı ciddi bir şekilde masaya yatırarak uygulama safhasına geçmiştir. Aynı zamanda İHH gibi bazı STK'lar bu planın uygulanmasında hükûmete destek olmuşlardır.

Türkiye'nin yardım kuruluşlarından biri olan İHH, Afrika'nın 43 ülkesinde gerçekleştirdiği kalkındırma programlarından biri olan 'Katarakt Projesi'yle özel-

likle Sudan'da ve başka bölgelerdeki hastanelerde on binlerce insanın gözlerini tedavi etmiştir. Aynı zamanda su kuyusu açma projesini de hayata geçiren İHH, okul ve hastaneler tarafından verilen mesleki ve teknik eğitimleri de desteklemektedir.⁶¹

Türkiye'nin bu insani yardım girişimleri ve liderliği Doğu Afrika'daki kuraklık ve açlığın korkunç sonuçlarının dünya kamuoyu tarafından fark edilmesini sağlamıştır. 19 Ağustos 2011'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Somali'yi ziyaret etmesi, ülke sorunlarının uluslararası çapta dikkate alınmasına yardımcı olurken, bu son yirmi yıldır Afrika dışından bir liderin Somali'yi ilk ziyareti olmuştur. Erdoğan eşi, kızı, kabine üyeleri ve onların aileleri ile birlikte şiddetli kuraklığın korkunç bir manzaraya sebep olduğu hastane ve mülteci kamplarını ziyaret etmiştir. Erdoğan, Eylül 2011'de sorunu BM Genel Kurulu'na taşımış ve kurula, "BM'nin Afrika'nın kuraklık ve açlık sorunlarına kalıcı çözümler bulması gerektiği" çağrısında bulunmuştur. Aynı zamanda başkent Mogadişu'da Türk büyükelçiliği açılmış, Somali'nin alt yapı sistemlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara hız verilmiş ve yine Somali'de hastane kompleksleri ile Mogadişu havaalanından şehir merkezi ve tesislere bağlanan bir anayol hizmete sokulmuştur. Bunların yanında 2011 ziyaretinin bir diğer sonucu olarak TOKİ yakın gelecekte Somali'de konut ve okul yapmayı taahhüt etmiştir. Türkiye'nin Somali'deki varlığının bölgeye kalıcı bir barış ve istikrar ortamını getirip getirmeyeceğini zaman gösterecektir. Fakat bugünkü şartlar altında, Türkiye'nin Afrika'da yeni bir insani yardım gücü olarak meydana çıktığı ortadadır. Türkiye'nin Somali'deki rolü, aynı zamanda onun Afrika'da artmakta olan faaliyetlerine gittikçe yükselen bir ilgiyi beraberinde getirmektedir. Artan bu ilginin yol açtığı değişim, kıta sorunlarının siyasi açıdan da ele alınmaya başlandığının işaretidir.

TİCARİ VE KURUMSAL İŞBİRLİĞİ

Türkiye-Afrika ilişkilerinde yaşanan değişimi en iyi özetleyen durum, ülkeler arasında giderek artan ticari ve kurumsal işbirliğidir. 2005 yılı, Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. 2005 yılında Türkiye'ye Afrika Birliği'nde gözlemci statüsü verilmiş ve Birlik, 2008 yılının Ocak ayında Türkiye'yi stratejik ortak ilân etmiştir. Mayıs 2008'de ise Türkiye, Afrika Kalkınma Bankası'na katılmış ve hem Doğu Afrika Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi hem de Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Birliği ile ilişkilerini güçlendirmiştir. Türkiye Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Ankara'nın Afrika ile iş faaliyetlerini artırma girişim-

61. İHH'nın çalışmaları için bkz. Mehmet Özkan ve Birol Akgün, "Turkey's Opening to Africa".

lerinin bir parçası olarak sekiz İş Konseyi kurmuştur. Türk iş konseyleri Etiyopya, Mısır, Cezayir, Libya, Fas, Güney Afrika, Sudan ve Tunus dâhil birçok ülkede faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türkiye-Afrika ilişkilerinde ekonomik ve siyasi zeminin temellerinin atılması diplomatik genişlemeye de yol açmıştır. Türkiye'nin Afrika'daki elçilik sayısı 2002'de on iki iken, 2012'de bu sayı otuz dörde yükselmiştir. Afrika ülkeleri siyasi ilişkilerin geliştirilmesi noktasında Türkiye'nin bu çabalarına yanıt vermiş ve Uganda ile Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nden sonra 2011 yılında Angola, Kenya, Cibuti, Güney Sudan ve Gana da Ankara'da yeni elçilikler açmışlardır. Daha sonrasında Benin ve Kongo Cumhuriyeti'nin de elçilik açmasıyla halen yirmi üç Afrika ülkesi Ankara'da faaliyetlerini sürdürmektedir. 2014 yılı içinde on ikiden fazla Afrika ülkesinin Ankara'da elçilik açma talebinde bulunduğu belirtilirken, böylelikle Türkiye'de Afrika ülkelerinin elçilik sayısı otuz beşe yükselmiş olacaktır. Afrika konusunda Türkiye ile işbirliği yapan uluslararası aktörlerin fayda görmesi, Ankara'nın kurmuş olduğu siyasi bağlantılar sonucunda ortaya çıkmıştır. Kıtada yakalamış olduğu sosyal ve siyasi başarı, Türkiye'nin Afrika açılımının uluslararası boyutuna sürekli artan bir ilginin yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Artan ilgi sonucu Türk liderler ABD, İspanya, İngiltere, Avrupa Birliği, İtalya, İsveç ve Norveç gibi ülkelerle siyasi temaslarda bulunmuşlardır. Fransa gibi bazı ülkeler Çin'in Afrika'da yükselen gücüne karşın, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin bölgede ticari amaçlı ortak bir çalışma alanı oluşturarak birlikte hareket etmelerini önermiştir.

Türkiye-Afrika ilişkilerinde ekonomik ve siyasi zeminin temellerinin atılması diplomatik genişlemeye de yol açmıştır. Türkiye'nin Afrika'daki elçilik sayısı 2002'de on iki iken, 2012'de bu sayı otuz dörde yükselmiştir.

Siyasi ve kurumsal düzeydeki söz konusu gelişmeler önemini korurken, yükselen ikili ticaretle de Türkiye'nin Afrika'ya açılımının altı çizilmektedir. Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle olan ticaret hacmi 2003 yılında sadece 5,4 milyar dolarken; 2013 yılında bu rakam ciddi bir artış göstererek 19 milyar doları aşmıştır. 2015 yılında ise bu meblağın 50 milyar dolar seviyelerine getirilmesi amaçlanmaktadır. Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ticaret diğer ülkelerin de dikkatini çekmiştir. Örneğin; Kasım 2010'da Fransa, ihaleleri kazanarak Çin'in büyüyen

gücüne karşı koyabilmek üzere Afrikadaki Avrupa ortak ticaret misyonları için Türkiye ile birlik kurma konusundaki ilgisini açıklamıştır.⁶²

2005 yılından bu yana, Türkiye ve Afrika ülkeleri arasında oldukça fazla sayıda öne çıkan toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılar hem bakanlık düzeyinde hem de özel sektör düzeyinde gerçekleştirilmiş ve o kadar yaygınlaşmıştır ki, Türkiye'nin sadece "Afrika ile olan tarihi bağlarının yeniden canlandırıldığı" konusu da tartışmaya açık bir hâl almıştır.⁶³ Ancak Türkiye'nin Afrika'ya olan aşırı ilgisi, sadece tarihi bağları güçlendirmenin ötesine geçmiş görünmektedir. Türkiye, Afrika'yı uluslararası ilgi konusu hâline getirmeye çalışmaktadır. Cumhurbaşkanı Gül, Şubat 2009'da Kenya ve Tanzanya'ya gerçekleştirmiş olduğu ziyaretleri sırasında, ikisi dışında bütün Afrika ülkelerinin, Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'ne iki yıllık geçici üyelik için adaylığını desteklemiş olduğuna işaret etmiştir. Bu şekilde Türkiye Cumhuriyeti'nin BM'de Afrika Sözcüsü olacağını belirtmiştir. Bu tarz dayanışma ifadeleri, 2008 Türkiye-Afrika Zirvesi'nden beri oldukça sık bir şekilde ifade edilmekte ve günümüzde de sık sık Türk liderlerinin konuşmalarında geçmektedir. Örneğin; Cumhurbaşkanı Gül'ün yapmış olduğu bir konuşmasında, "Hiç vakit kaybetmeden herkesin Afrika'ya tam bir ilgi göstermesi gerekmektedir ve bu anlamda Türkiye Afrika'ya karşı sorumluluğunu yerine getirmektedir" demiştir.⁶⁴

AFRIKA'NIN TÜRKİYE'YE YAKLAŞIMI

Afrika'nın Türk girişimlerine yönelik yaklaşımı şimdiye dek olumlu bir beklenti ve umudun birleşiminden oluşmaktadır. Çin ve Hindistan'ın ardından Türkiye'nin de, hızlı bir şekilde kıtaya neden ilgi göstermekte olduğu sorusuna Afrikalı ortakların hâlâ net bir cevabı bulunmamaktadır. Oysa ki, Türkiye'nin kıtada bir sömürge geçmişinin bulunmaması, eşit ortaklık ve geleceğe değin iyimserlik hususlarına vurgu yapması Afrikalı liderler arasında olumlu bir hava yaratmıştır.⁶⁵

Sahraaltı Afrika'nın Türkiye ile ilişkileri geliştirme konusundaki ilgisizliği, yakın zaman öncesine kadar ekonomik gelişmeyi engelleyecek düzeyde ağır basıyordu. Bu trend, 2002'den beri küresel ilişkilerde Türkiye'nin artan ekonomik po-

62. "France seeks Turkey as Trade ally in Africa", *EU Business*, 9 Kasım 2010; Mehmet Özkan, "Türkiye'nin Afrika Politikası 2010", *Türk Dış Politikası Yılığ 2010* içinde, der. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Ozcan, (SETA, Ankara: 2011), s. 523.

63. Abdullah Gül'ün, 16 Aralık 2009'da USAK'ta, "Turkish foreign policy in the new era" başlığıyla yaptığı ve <http://www.turkishweekly.net/article/338/full-text-of-turkish-president-abdullah-gul-39-s-lecture-on-39-turkish-foreign-policy-in-the-new-era-39-at-usak.html> adresinde yer alan konuşmaya bakz.

64. Abdullah Gül, "Turkish foreign policy in the new era".

65. Tom Wheeler, "Turkey's outreach to Africa", *The South African Institute of International Affairs (SAIIA) Opinion*, 25 Ağustos 2008.

tansiyeli sayesinde değişim gösteriyor gibi görünmektedir. 1998'den bu yana Türkiye, Güney Afrika Gümrük Birliği (Southern African Customs Union - SACU) ile Serbest Ticaret Anlaşması imzalama konusunda aşırı ilgi göstermektedir. Ancak özellikle SACU'nun en büyük ekonomisi olan Güney Afrika Cumhuriyeti (GAC) bu son zamanlara kadar konuda isteksiz davranmaktaydı. Belki de Türkiye'nin yeni statüsünün tanınmasının bir göstergesi olarak, GAC Ticaret ve Sanayi Bakanlığı ilk kez Mayıs 2009'da SACU ve Türkiye arasındaki Serbest Ticaret Anlaşması potansiyeli için olumlu yaklaşmıştır.⁶⁶

Son yıllarda Afrikalıların Türkiye'deki iktisadi faaliyetleri de, başta finans sektörü olmak üzere ciddi bir artış göstermiştir. Örneğin; GAC Standard Bankası, 1999 yılından beri Türkiye'de faaliyetini sürdürmekle birlikte 2002 yılında bir Türk broker firmasını satın almıştır. Ancak en önemli gelişme, 2007 yılında Standard Bank, başlangıç olarak % 67'lik bir hissedarlıkla Dundas Ünlü Türk Yatırım Bankacılığı ve Aracılık Şirketi'ndeki çoğunluk hissesini satın aldığı gerçeğeleşmiştir. Yeni ismi Standard Ünlü ile Standard Bank'ın işi büyük ölçüde geliştirip, Türkiye'de bulunan bankacılık hizmetlerine muhtemelen daha fazla yatırım yapması beklenmektedir. Başta kıtadaki kilit önemdeki ülkelerden olmak üzere, Afrika'nın Türkiye'ye yönelik ihracatı da 2002 yılından beri artış göstermektedir. 2002'de 212 milyon dolardan 2008 yılında 1,503 milyar dolara sıçrayan Güney Afrika örneğinde artış miktarı oldukça önemlidir. Benzer bir sıçrama Nijerya, Fildişi Sahili, Etiyopya ve diğer ülkelere Türkiye'ye yönelik gerçekleştirilen ticaret hacminde de gözlenebilmektedir.

Afrika tarafındaki değişim en iyi şekilde ise Türkiye-Afrika ilişkilerinin savunma boyutunda örneklendirilmektedir. Türkiye'nin Türk ordusuna Rooivalk saldırı helikopterlerinden alma konusundaki ilgisi uzun zamandır devam etmektedir. 1990'lardan beri Türkiye, bu taleple Güney Afrikalı yetkililerin kapısını çalmış, ancak Kürt meselesi dolayısıyla o dönemki Başkan Nelson Mandela yönetimi bu isteği geri çevirmiştir. Mandela'nın, Atatürk Barış Ödülü'nü 1992 yılında kabul etmeyi reddetmesi ve 1995 yılında Güney Afrika'nın Türkiye'ye silah ambargosu uygulaması üzerine taraflar arasındaki ilişkiler daha da kızışmıştır.⁶⁷ Ne var ki, ülkenin Türkiye'ye yönelik politikaları, Mandela'nın halefi Thabo Mbeki döneminde değişim göstermiştir. Başbakan Erdoğan ilk Güney Afrika ziyaretini Mart 2005'te

66. Peter Delonno, "Turkey gets on with business - on its own terms", *Business Report*, 9 Haziran 2009, s. 20; Mehmet Özkan, "A New Actor or Passer-by? The Political Economy of Turkey's Engagement with Africa", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, c. 14, no. 1 (2012), s. 113-133.

67. Tom Wheeler, "Turkey and South Africa: Development of Relations 1860-2005", *SAIIA Report*, no. 47 (2005), s. 17-22.

gerçekleştirmiş ve Ağustos 2008'de de dönemin Güney Afrika Başkan Yardımcısı Phumzile Mlambo-Nguka, İstanbul'daki Türk-Afrika Zirvesi'ne katılmıştır. Ayrıca görünen o ki, Haziran 2006'dan beri Türkiye'nin Rooivalk talebine Güney Afrikalı yetkililer sıcak bakıyorlar; nitekim Güney Afrika Cumhuriyeti Kamu Teşekkülleri Bakanı Alec Erwin, bir basın toplantısında Rooivalk'ı tanıtacaklarını duyurmuş ve buna ilişkin olarak “[Türkiye ile] teknoloji transferi konusunda yüksek seviyede bir paylaşım olacaktır... ve bu sadece Rooivalk için değil, Türkiye ile giriştiğimiz herhangi bir program için de geçerlidir” ifadesinde bulunmuştur.⁶⁸

SOMALI VE TÜRKİYE'NİN AFRIKA POLİTİKASINDA “YENİ” DÖNEME DOĞRU

Türkiye'nin Afrika açılımının başladığı 1998 yılından beri Afrikadaki hiçbir gelişme Doğu Afrika ve özellikle de Somali'deki açlık krizi kadar Türkiye'nin dikkatini çekmemiştir. Birçok sivil toplum kuruluşunun yanında iktidar ve muhalefetiyle Türk halkı duyarlılık göstermiş olup, bu durum Türkiye-Afrika ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak görülebilir. Eğer son dönemdeki Türkiye'nin, Soğuk Savaş sonrası dönemde 1998 yılında başlayan Afrika'ya yönelik aktif dış politikası temel olarak üç döneme ayrılırsa, bu daha net görülecektir.

1998 yılında Afrika'ya Açılım Planı'nın kabul edilmesinden, 2005 yılında Türkiye'de “Afrika Yılı” ilan edilmesine kadar olan süreyi içeren ilk dönemi daha çok altyapı ve diplomatik hazırlık dönemi olarak görmek gerekir. 2005-2011 arasını ise ilişkilerin derinleştirilmeye çalışıldığı, diplomatik varlığın yeni açılan elçiliklerle pekiştirildiği ve Türkiye'de Afrika'ya yönelik ilginin arttığı bir dönem olarak görmek ve birçok açıdan Türkiye'nin uzun vadeli Afrika siyaseti için bir nevi güç temerküzü yaptığını söylemek mümkündür. Türkiye'nin Afrika Birliği'nde gözlemci olması, Afrika Kalkınma Bankası'na üye olması ve en önemlisi 2008 yılında İstanbul'da yapılan Türkiye-Afrika Zirve Toplantısı ilişkilerin kurumsal boyutunu derinleştirmeye çalışırken; hızla artan ticari ilişkiler ve sivil toplum faaliyetleri sosyal ve ticari ilişkileri karşılıklı çıkar etrafında yeniden kurmayı amaçlıyordu. Türkiye'nin Somali'deki açlık krizine yaklaşımı ve öncülük etmesi Türkiye-Afrika ilişkilerinde üçüncü dönemin başladığının göstergesidir. Bu dönem şimdiye kadar oluşturulan güç temerküzünün Afrikada sorun çözmek için etkin bir şekilde kullanılması zorunluluğunu getirmesi yanında bir nevi Türkiye'nin Afrikadaki gerçek etkisinin ölçülmesi için de temel bir veri olacaktır.

68. Graeme Hosken, “Bid to sell Rooivalk copter to Turkey”, *Business Report*, 1 Haziran 2006.

Bu açıdan bakılınca Türkiye'nin Afrika'daki ilk sınavı Somali olacak gibidir. Başbakan Erdoğan'ın açlık ve Somali'ye çözüm bulma konusunu BM'ye taşıması, Somali'ye yeni bir elçinin atanması ve şimdilik niyette de kalsa Somali Sorunu'na kalıcı çözüm bulma isteği, Türk hükümetinin bu konuda kararlı olduğunun göstergesidir. İstanbul'da yapılan Somali toplantılarını bu çerçevede görmek gerekir. Fakat tüm bunlara rağmen Türkiye'de Afrika'ya yönelik olarak nasıl bir stratejik yaklaşım geliştirilmesi gerektiği konusu yeterince ilgi çekmemektedir. Somali ve açlık krizi etrafında Türkiye'de yaşanan tartışmaların da gösterdiği gibi, Türkiye'nin Afrika'ya bakışı çoğu zaman sloganik olmak üzere daha çok Batı karşıtlığı, Batı'yı suçlama ve sömürgecilik temelli olmaktadır. Tüm bunlar Türkiye'de Afrika konusundaki tartışmaların sığlığını göstermesi yanında, yeterince okumadan yorumlama geleneğinin sonucudur. O halde Türkiye'nin muhtemel bir Afrika ya da Somali politikası ne olmalıdır ve neleri temel almalıdır sorusu ve bu sorulara verilecek cevap önümüzdeki dönemde Türkiye-Afrika ilişkilerinin gidişatını belirleyecektir.

Son yıllarda artarak devam eden Ankara'nın Afrika'ya ilgisi özel bir durum arz etmekte ve aynı zamanda bu durum insani yardımlardan ekonomik ilişkilere kadar çok boyutlu bir hale gelmektedir. Özellikle, Türkiye'nin aktif ilgisi, Somali'de ve kıtada yeni bir siyasal aktör olarak hem büyük ilgi görmekte hem de Türkiye'nin kıtadaki varlığını pekiştirmekte ve derinleştirmektedir. Önemli miktarda artan ticari gelişmelerle birlikte kalkınma ve insani yardımlar bu yeni politikanın ana bağlantısını oluşturmaktadır. Diğer yandan Türkiye'nin arazide kabul görmesini hızlı bir şekilde meşrucaştıran din de bu ilginin başka bir unsurudur. Diyanet gibi diğer devlet kurumları dışında sivil toplum örgütleri, Türkiye ve Afrika ilişkilerine aktif olarak katkıda bulunmaktadırlar. Ankara'nın Somali ve Afrika'nın diğer ülkelerindeki politikası, Türkiye'nin gelecek yıllarda sadece ekonomik bir güç olarak değil politik bir güç olacağını da göstermektedir.

Daha çok siyasi bir aktör gibi davranan Ankara, kıta sorunlarının çözümünde büyük çaba sarf etmektedir. Türkiye 21 Mayıs 2012'de İstanbul'da BM işbirliği ile düzenlenen 'Somali'nin Geleceğinin Hazırlanması: 2015 Hedefleri' başlıklı bir konferansa ev sahipliği yapmıştır. 57 ülke, 11 bölgesel ve uluslararası organizasyon su, enerji, ulaşım ve ayrımcılık sorunlarını tartışmak için bu konferansa katılmıştır. Konferans, Somali'nin yeniden yapılanması için bir yol haritası belirlemiş ve devletin yeniden inşası için 5 maddelik kapsamlı bir plan ortaya koymuştur. Bu beş madde ulusal birliğin kurulmasını, yeni bir siyasi sistemin oluşturulmasını, kapsamlı ekonomik yapılanmayı, Somali ulusal gücünün yapılandırılmasını ve

ülkeyi kalkındırma planlarını içeriyordu.⁶⁹ Türkiye'nin Somali ile ilişkileri devam etmekle birlikte, başbakan yardımcıları ve çeşitli bakanlar sık sık ülkeyi ziyaret ederek projeleri takip etmektedir. Tüm bunlar neticesinde Somali, Türkiye hükümetinin ve toplumunun neredeyse bir iç meselesi haline gelmiştir.

TÜRKİYE'Yİ KİTADA FARKLI KILAN NEDİR?

Türkiye'nin varlığı bölgede bulunan diğer aktörlerle karşılaştırıldığında bazı açılardan farklılık göstermektedir. İlk olarak, insani yardımlar bu farklılıklardan biri konumundadır. Türkiye bölgeye yönelik uzun vadeli kalkındırma projeleri ile Afrika'da altyapı sistemi ve eğitim programlarının geliştirilmesini içeren hedeflerini gerçekleştirilmeye çalışmaktadır. İkinci olarak, Türkiye'nin Afrika'daki varlığını meşrulaştırıcı güç olarak din önemli bir role sahipken, bu, Batılı ve Batılı olmayan diğer aktörlerin Afrika'ya girmek için sahip olamadığı bir şanstır. Çünkü din; Türklere ve onların çalışmalarına güven duyulmasını sağlayan en önemli unsurdur. Eğitim sistemi oldukça kritik bir durumda olan Afrika'da Türk okulları kendi kendine yeten gelecek nesiller yetiştirmek için hızla çoğalmaktadır. Bu bağlamda Türk okullarının faaliyetleri, zihniyet ve yöntem bakımından on dokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki misyoner okullarıyla karşılaştırılabilir. Özellikle eğitim çalışmalarının gelecek yıllarda Afrika'nın sosyal dinamiklerinde bir değişime yol açacağı ve bu dinamikleri tekrar şekillendireceği düşünülmektedir.

Türkiye'nin aktif ilgisi, Somali'de ve kıtada yeni bir siyasal aktör olarak hem büyük ilgi görmekte hem de Türkiye'nin kıtadaki varlığını pekiştirmekte ve derinleştirmektedir.

Bu farklı yönleri dışında, Türkiye'nin bölgedeki uzun vadeli sosyo-politik varlığı ve istikrarı, sadece ticari ilişkilerin artırılmasına dayanmamakta aynı zamanda Somali'de olduğu gibi Türkiye'nin kıta sorunlarına kalıcı çözümler bulma gayretine bağlanmaktadır. Eğer Türkiye Somali'ye olan ilgisini, barış ve başarı için açık bir çabaya dönüştürebilirse, Afrika'yı sadece ekonomik açıdan gören Hindistan, Çin ve Brezilya'nın olduğu gruptan çıkıp kıtayı hem ekonomik hem de siyasi açıdan gören Amerika, Fransa ve İngiltere'nin olduğu gruba geçecektir.

69. "United Somalia a Must: Davutoglu", *Al Shahid*, 10 Aralık 2012.

Somali örneği, Türkiye-Somali ilişkilerinde sadece önemli bir dönüm noktası değil aynı zamanda Türkiye'nin Afrika'ya açılım stratejisinin ana hatlarını yansıtmaktadır. Gelecek yıllarda Türkiye'nin başarı veya başarısızlıkları, onun Afrika'daki önceliğini tamamen etkileyip şekillendirecekken bu durum aynı zamanda Afrika ve diğer aktörlerin Türkiye'yi nasıl göreceklerini de belirleyecektir.

TÜRKİYE'NİN SOMALI POLİTİKASI

1990'lardan beri dünya gündeminden düşmüş olan Somali, 2011 yılı yaz aylarında, yıllardır süregelen kuraklık, açlık ve iç çatışmalar nedeniyle, içinde bulunduğu kırılmayı son yüzyılın ilk resmi 'kıtlık' deklarasyonu olarak duyurdu.⁷⁰ Bu kıtlık duyurusu büyüklüğü ve ciddiyeti açısından tehlikeli bir alarmdı. Zira Somali'deki insanlar için bu duyuru üç boyutlu bir tükenmişliği ifade ediyordu: İnsanların hayatlarını idame ettirmek için üretim/tarım yapamaz hale gelmesi, asgari miktarda yiyecek ve içeceğe ulaşmanın mümkün olmaması ve hükümet yetkililerinin bu sorunu çözmek için yeterli güç ve imkânının bulunmaması. Dünyanın gözü önünde yaşanan bu kıtlık sonucunda bir kamuoyu oluşmuş, devlet ve STK'lar Somali'de yardım faaliyetlerine başlamıştır. Müslümanlar için mübarek aylardan olan Ramazan'a denk gelen bu sıkıntılar, İslam ülkelerinde daha fazla yankı bulmuştur. Bu ülkelerin başında ise Türkiye gelmektedir.

1993 yılından bu yana Somali'ye ilk kez Türkiye'den Başbakan düzeyinde yapılan bir ziyaretle, ilk etapta dünyanın dikkatini bu bölgede yaşanan drama çekmek ve acil yardıma ihtiyacı olan Somali'yi kıtlığın yıkıcı etkilerinden korumak amaçlanmıştır. Ancak, sonraki yıllarda Türkiye'den bölgeye giden gerek devlet kurumları gerekse önde gelen bazı STK'ların Somali'de yapmış oldukları yardım faaliyetlerinin nihai amacı 'kendine yeten Somali'nin oluşmasına katkıda bulunmak' olarak özetlenebilir. Türkiye'nin Somali politikası diğer ülkelere yönelik

70. Nisar Majid ve Stephen McDowell, "Hidden Dimensions of the Somalia Famine", *Global Food Policy*, c.1, no.1 (2012), s. 36-42.

uygulanan politikalarla karşılaştırılınca hem çok boyutlu hem de çok aktörlü bir durum arz etmektedir. Bu çok-aktörlü ve çok-boyutlu yapıyı anlamlandırmak için ilk önce Türkiye'nin Somali'ye yönelik politikalarının kavramsal anlamda bir haritasını çıkarmak gerekir. Daha sonra ise Somali politikasının parçası olan bütün aktörlerin yaptıkları faaliyetlerin bir dökümü çıkarılacaktır.

Kavramsal olarak Türkiye'nin Somali politikasında 7 temel öğeden bahsedilebilir:

ACİL İNSANİ YARDIM

Acil İnsani Yardım Türkiye'nin Somali'ye yönelik ilgisinin ilk noktasını teşkil etmektedir. 2011 yılında Somali ve Doğu Afrika'da yaşanan kuraklık ve kıtlık sonrası birçok insanın hayatını kaybettiği haberlerinin uluslararası medyaya yansması sonrasında normalde Türkiye'de pek de tartışılmayan Somali konusu bir anda ülkemizin gündemine girmiştir. 19 Ağustos 2011 yılında Başbakan Erdoğan ile eşi Emine Erdoğan; kızı Sümeyye Erdoğan, Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve diğer bakan ve yöneticilerden oluşan geniş bir heyetle Somali'nin başkenti Mogadişu'yu ziyaret etti.⁷¹ Bu ziyaret, Somali'ye son yirmi yıldır devlet ya da hükümet başkanı düzeyinde yapılan ilk resmi ziyaret olmasının yanında, Somali'de yaşanan dramın dünya kamuoyuna aktarılmasını da sağlamıştır. Bu arada, Başbakan Erdoğan'dan önce giden ve aralarında milletvekilleri, sanatçılar Sertap Erener, Nihat Doğan, Ajda Pekkan, Muazzez Ersoy ile iş adamları TÜSİAD Başkanı Ümit Boyner, ASO Başkanı Nurettin Özdebir'in de aralarında bulunduğu bir heyetin Somali'ye gitmesi, Türkiye'nin bir nevi tüm sosyal katmanlarıyla Somali meselesine ilgisinin göstergesiydi.

O dönem Başbakan ve heyetinin asıl hedefi; uzun vadeli bir Somali politikası değil, acil insanı yardıma muhtaç insanlara gerekli desteği vermektir. Bu çerçevede Türkiye'den birçok gıda ve temizlik maddesinin gönderilmesinin yanında, çeşitli kampanyalar ile Somali'deki dramın aşılması için çalışmalar yapıldı. Dolayısıyla Türkiye'nin Somali politikasının ana damarında başından beri acil ihtiyaçların giderilmesi çok önemli bir öncelik olmuştur. Türkiye'nin siyasi retorik yerine acil ihtiyaçların giderilmesini önceleyen politikası hem Somalililer nezdinde hem de dış dünyada ciddi bir sempati ile karşılanmış ve destek görmüştür. Bu durum Türkiye'nin Somali'de sonraki dönemde uygulamaya koyduğu politikalarının hem meşruiyet bulmasına hem de Somali halkının Türkiye'ye karşı sempatiyle bakmasına yol açmıştır.

71. "Başbakan Somali'de", *Sabah*, 19 Ağustos 2011.

KALKINMA YARDIMI

Kalkınma yardımları son yıllarda Türkiye'nin dış politikasında yumuşak güç öğelerinden birisi olmuştur. Özellikle yukarıda bahsedildiği gibi TİKA'nın kendisini yeniden yapılandırması ve faaliyet alanlarını genişletmesi sonrası, kalkınma yardımı özellikle Türkiye'nin dış politikada yeni açılımlar yaptığı bölgelerde etkin bir şekilde öne çıkmaktadır.⁷² Türkiye'nin kalkınma yardım desteği Somali için 2011 yılı yazında yaşanan kıtlık ve kuraklık sonrası acil ihtiyaçların giderilmesinden sonra devreye girmiştir. Mogadişu şehir merkezi ile havaalanını bağlayan yolun asfaltlanmasından havaalanının yeniden düzenlenip çeşitli eksikliklerin giderilmesine kadar birçok çalışma, Somali'nin dünyaya yeniden açılmasını kolaylaştırmıştır.⁷³ Sonrasında Türk Hava Yolları'nın İstanbul'dan Mogadişu'ya doğrudan uçuş koymasıyla beraber Somali'nin en azından dünya ile iletişimi kolaylaşmıştır.

Somali'de özellikle 2010 ve 2011 yılındaki kuraklık felaketi sonucu ülkede oluşan kıtlıkla mücadele için Türkiye tarafından başlatılan kampanyalarda bugüne kadar onlarca proje tamamlandı. Bölgeye yapılan büyük çaptaki insani yardımların haricinde Somali'ye şehir içi ana arterlerin asfaltlanması kapsamında 40 kilometre asfalt döküldü. Öte yandan yine Türkiye tarafından yaptırılan sahra hastanesindeki doktorlar, günde ortalama bin 200 hastaya sağlık imkânı sağlıyor. Kuraklıkla mücadele eden ülkede TİKA ve Devlet Su İşleri (DSİ) işbirliğinde gerçekleştirilen sondaj çalışmalarının sonucunda, ulaşılan su yaklaşık 126 bin kişinin ihtiyacını karşılıyor. Son olarak, 200 yatak kapasiteli hastane açılırken, Somali'de kuraklığa karşı önlem almak ve sahip olunan toprak zenginliğinin farkına varılmasını sağlamak için Somali Tarım Okulu açıldı.

Yine aynı şekilde Somali'de Balıkçılık Eğitim Okulu'nun yapım süreci başlamış ve temeli Başbakan Eski Yardımcısı Bekir Bozdağ tarafından atılmıştır. Afrika'nın en uzun okyanus şeridinde sahip olan Somali'de neredeyse çeyrek yüzyıldır yaşanan iç savaş, dünyanın en güzel okyanus kıyılarında balıkçılık yapılmasına imkân vermedi. Fakat Türkiye'den uzanan yardım eli sayesinde açılacak bu okulda bölge halkına balık tutulmasının öğretilmesi amaçlanmaktadır.⁷⁴ İş imkânı yaratmasının yanında balıkçılık sektörünün Somali ekonomisine önümüzdeki yıllarda ciddi katkı sağlaması da beklenmektedir.

72. Bu konuda geniş bir bakış açısı için bkz. Cemalettin Haşimi, "Turkey's Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation", *Insight Turkey*, c.16, no.1 (2014), s. 127-145.

73. Bkz., Oktay Bingöl, "Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü", *Akademik Bakış*, c.7, no. 13 (Kış 2013), s. 81-106.

74. Ayten Çiftçi, "Türkiye, Somali'ye balık tutmayı öğretecek", *Zaman*, 24 Şubat 2013.

Teknik anlamdaki kalkınma yardımlarının yanında tarımsal faaliyetlerin gelişmesi için yapılan çeşitli projeler ve Balıkçılık Okulu türü çalışmalar, ülkedeki kalkınmanın önünü açacak çabalar olarak zikredilebilir. Türkiye'nin kalkınma yardımı projelerinin başarısının önündeki en büyük engel ise güvenlik olarak durmaktadır. Genel anlamda güvenlik sorununun yaşandığı ülkede insanlar tarımsal faaliyetler yapabileceği kırsal yerlerden göreceli olarak daha güvenli olduğunu düşündükleri şehirlere ya da başka bölgelere göç etmektedirler. Güvenlik sorunu bir nebze çözülebilse, verimli topraklara ve Afrika'nın en geniş sahiline sahip olan Somali'de kalkınma yardımı projeleri kalıcı bir etki yapabilir.

Teknik anlamdaki kalkınma yardımlarının yanında tarımsal faaliyetlerin gelişmesi için yapılan çeşitli projeler ve Balıkçılık Okulu türü çalışmalar, ülkedeki kalkınmanın önünü açacak çabalar olarak zikredilebilir.

DEVLET İNŞASI

Somalide Türkiye'nin resmi ve yardım kuruluşları el ele vererek adeta ülkeyi yeniden inşa ediyor denilse abartılmış olamayacaktır.⁷⁵ Devlet inşası, Türk dış politikasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tecrübesi çıkartılırsa hiçbir zaman ana gündem maddelerinden birisi haline gelmemiştir. Özellikle Batılı devletlerin sömürgecilik sonrası devlet inşası tecrübeleri göz önüne alınca, aslında bu tür bir çaba çok kapsamlı bir yaklaşım ve o ülkeyle alakalı derin bir bilgiyi gerektirmektedir.

Türkiye Somalili yerel aktörleri öne çıkarıp onları güçlendiren ve bir taraftan da acil yardım ve kalkınma yardımından, diğer birçok projeye kadar destek vererek bir nevi "pasif" bir şekilde bir devlet inşası sürecindedir. Devlet inşası söylemi resmi olarak hiçbir Türk yetkili tarafından kullanılmasa da, iyi niyetli bir şekilde Somalili aktörlerin kendi kararlarını verebileceği ve kendi ayakları üzerinde durabilecekleri bir mekanizmayı kurmalarına yardım etmek aslında devlet inşasına eşittir. Türkiye, devletin bazı kurum ve kuruluşlarının kurulması aşamasında Afganistan, Filistin, Tunus, Libya gibi çeşitli ülkelerde bazı projelere destek vermişti. Fakat o tecrübelerle karşılaştırınca, Somali hem her şeye sıfırdan başlanıldığı bir yer hem de neredeyse "sistemsiz sistem" denilebilecek bir yapının son yirmi yıldır

75. Mensur Akgün, "Somali'de yeni bir devlet inşa ediyoruz", *Star*, 22 Aralık 2012.

oluştığı bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla Türkiye'nin devlet inşası anlamında Somali tecrübesi bir ilktir ve Türkiye'nin ilerideki politikalarını pozitif ya da negatif olarak etkileyecektir.

Türkiye'nin Somali politikasında devlet inşası açısından KKTC deneyimine hemen hemen hiçbir atıf yapılmamaktadır.⁷⁶ Üç yıldır yapılan çalışmaların bir değerlendirilmesini yapmak ve biraz da KKTC tecrübesinden çıkarılan derslerle beraber Somali politikasını beslemek önümüzdeki dönem için ciddi faydalar sağlayacaktır.

İÇ BARIŞA KATKI: BARIŞ GÖRÜŞMELERİ

Türkiye her ne kadar Somali'de toprak bütünlüğünü önceleyen bir politika takip etse de aslında Somali'de tek bir devlet altında birliğin sağlanmasının çok zor olduğunun farkındadır. Özellikle bir nevi yarı-bağımsız bir statüye sahip olan Somaliland'ın tekrardan tek bir Somali devleti altında toplanma konusundaki isteksizliği en temel engeldir.

Türkiye, Somali devletinin yapılandırılması anlamında her ne kadar Somaliland, Puntland ve Mogadişu'nun tek bir çatı altında birleşmesinin zor olabileceğini bilse de, en azından bu yapılar arasında siyasal diyalogun Somali'nin geleceği için son derece önemli olduğunun farkındadır. Bu çerçevede Türkiye arabuluculuk çalışmalarına bir yenisini daha ekleyerek Somaliland ile merkezi hükümet arasında görüşmelere öncülük etmiştir.⁷⁷

Bu çerçevede Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Erdoğan, Somali Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud ve Somaliland Cumhurbaşkanı Ahmed Silanyo ile Çankaya Köşkü'nde 13 Nisan 2013 tarihinde görüşmüş ve ikili arasında tarihi sayılabilecek bir anlaşma yapılmıştır. Türkiye'nin daveti üzerine gerçekleşen barış görüşmelerinde, Somali ve Somaliland arasındaki sorunların diyalog yoluyla çözülmesi perspektifiyle "Ankara Bildirisi" imzalanmıştır. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun da hazır bulunduğu toplantıda, ilk olarak Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında yakın ve son dönemde daha da derinleşen ilişkiler çerçevesinde bölgesel konular ile Somali ve Somaliland arasındaki ihtilafların çözümü çerçevesindeki meseleler ele alınmış ve sonrasında ise Somali Federal Cumhuriyeti ile Somaliland arasındaki ihtilafların karşılıklı diyalog yoluyla çözülmesi noktasında yeni bir sürecin ilk adımı olarak Ankara Bildirisi

76. Bu konuya dikkatimi çeken ve değerli tecrübelerini paylaşan Başbakanlık Kıbrıs İşleri Dairesi Uzmanı Bilal Kendirci'ye teşekkür ederim.

77. "Ankara devreye girdi Afrika'nın sorunu çözüldü", *Sabah*, 14 Nisan 2013.

risi imzalanmıştır. Buna göre, tarafların müşterek geleceklerinin şekillendirilmesi ve sorunların diyalog yoluyla çözülmesi perspektifiyle 90 gün içinde İstanbul'da yeniden bir araya gelinmesi karara bağlanmıştır. Görüşmelerin ikinci aşaması 90 gün sonra İstanbul'da gerçekleşmiş ve sonrasında yine sürecin takip edilip tartışıldığı toplantılar 2014 yılı bahar aylarında yapılmıştır.⁷⁸

Türkiye özellikle bu süreçteki toplantılarla hem bir zaman dilimine bağlayarak hem de ortak bir diyalog mekanizması oluşturarak Somali'nin yeniden birleşmesine yol açmasa bile, Somalililerin kendi aralarında sorunlarını konuşabilecekleri ortak bir forum oluşturmuş bulunmaktadır.

ANKARA BİLDİRİSİ

13 Nisan 2013

20-21 Haziran 2012 tarihinde gerçekleşen Chevening House (İngiltere) toplantısı ve 28 Haziran 2012'de Dubai'de (BAE) gerçekleştirilen toplantıların ardından, Somali Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud ve Somaliland Cumhurbaşkanı Ahmed Silanyo 11-13 Nisan 2013 tarihinde Ankara'da bir araya geldi.

İki tarafın talebi üzerine söz konusu toplantı, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin ev sahipliğinde düzenlendi.

Bu toplantının amacı; Somali Federal Cumhuriyeti'nin tesisi ile birlikte Somali'de liderlik değişikliğinin ardından diyalogun yeniden başlatılması ve diyalog sürecini ileriye taşıyacak bir yolun tesis edilmesidir.

İki Taraf:

1. Diyalogun sürdürülmesine yönelik taahhütlerini ifade ettiler.
2. 21 Haziran 2012'de mutabık kalınan Chevening House Deklarasyonu ve 28 Haziran 2012'de imzalanan Dubai Bildirisi'nin içeriğini onayladılar.
3. Diyalogun Somali Federal Cumhuriyeti Hükümeti ve Somaliland Hükümeti arasında olduğunu belirttiler. Söz konusu süreci destekleyen uluslararası toplum, gerektiğinde sadece sürecin kolaylaştırılmasını sağlayacaktır.
4. Somaliland'e yönelik uluslararası yardım ve kalkınma desteğinin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi konusunda mutabık kaldılar.
5. Terörizm, aşırılıkçılık, korsancılık, yasadışı balıkçılık, zehirli atık, deniz suçları ve ağır suçlarla mücadelede daha etkin olabilmeyi teminen istihbarat paylaşımı ve güvenlik sektörü uzmanlarına eğitim ve burs sağlama yoluyla güvenlik sektörüne ilişkin işbirliğini güçlendirmeye ihtiyaç duyulduğuna dair mutabakata vardılar.
6. Tarihi bilahare kararlaştırılmak üzere doksan (90) gün içerisinde İstanbul'da buluşmayı önermişlerdir.
7. Tahrik edici bir dilin kullanımından ve diyalogun sürdürülmesini riske atacak herhangi bir eylemden kaçınılması hususunda mutabık kaldılar.

78. Goth Mohamed Goth, "Somaliland-Somalia Talks to Resume Next Week SL Foreign Minister", *Somaliland Press*, 3 Ocak 2014.

79. Ankara Bildirisi'nin tam metni için bkz., <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/85760/somali-ve-somaliland-arasindaki-sorunlarin-cozumune-turkiye-katkisi.html>.

ULUSLARARASI DESTEK SAĞLAMA ÇABASI

Türkiye 2011 yılından beri izlediği Somali politikasında Somali'nin yeniden yapılandırılması için dış destek arayışlarını hep sürdürmüştür. Bu konuda ilk başlarda öne çıkan en önemli konu Somali ve orada yaşanan kıtlık ve kuraklık olmuştur. Türkiye Somali'deki kıtlık krizi üzerine 17 Ağustos 2011 tarihinde ilk defa İslam Konferansı Örgütü'nü İstanbul'da acil gündemle toplantıya çağırması⁸⁰ ve bu toplantıya katılmak üzere 17 Ağustos'ta İstanbul'a gelen dönemin Somali Cumhurbaşkanı Şeyh Şerif Ahmet ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül görüşmelerde bulunmuştur. Somali'deki yaşanan kıtlığa karşı Türkiye'de düzenlenen kapsamlı yardım kampanyaları sonucunda yaklaşık 228 milyon lira toplandığı tahmin edilmektedir.⁸¹ Durumun dünya gündemine gelmesiyle birlikte bölgeye giden ilk yardım kuruluşlarından biri olan Türk Kızılay'ı Türkiye'den toplanan yardımların dağıtılmasını organize etmek işini de üstlenmiştir. Başbakan Erdoğan da hem yardımların dağıtımını hem de bölgedeki durumu yerinde görmek üzere, 19-20 Ağustos tarihlerinde önceden planlanan Batı Afrika ziyaretinin sonunda, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, iş adamları, medya mensupları, çok sayıda şarkıcı ve magazin dünyasında ünlü olan ismin içinde yer aldığı bir heyetle Somali'ye gitmiştir.⁸² Bu ziyaret sırasında yaptığı açıklamalarla dünya kamuoyunu Somali'ye yardıma çağıran Erdoğan, durumun gerçekten vahim olduğunu ve insanlığın vicdanının sınıdığını söylemiştir.⁸³ Erdoğan'ın bu çağırısı uluslararası toplumun ve özellikle de İslam dünyasının konuya duyarlılığının artması konusunda katkılar sağlamıştır.

Yine aynı şekilde Somali'ye uluslararası destek bulmak için Türkiye, Somali konusundaki çabalarını uluslararası alana da taşımıştır.⁸⁴ Bu çerçevede Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 22 Eylül 2011 tarihli BM Genel Kurul toplantısında yaptığı konuşmasının önemli bir bölümünü Somali'ye ayırmıştır. Erdoğan, "Somali'nin feryadını duymayan kimse dünyada barıştan, adaletten, medeniyetten söz edemez. Somali'de gördüğüm yoksulluğu ve acıyı tarif etmem imkânsızdır. Bir lokma ekmek ve bir damla su ihtiyacı karşılanmadığı için on binlerce çocuğun öldüğü Somali faciası birkaç kelimeyle veyahut da birkaç cümleyle geçiştirilecek

80. "Somali kıtlığı İKÖ gündeminde", *BBC Türkçe*, 17 Ağustos 2011.

81. "Türkiye Burada Sömürgeciler Nerede", *Sağlıkta Buluşma Noktası* sitesi, 15 Ocak 2012.

82. "Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Somali'de", *Euronews*, 19 Ağustos 2011.

83. Servet Yanatma ve Onur Çoban, "Somalililere Seslendi: Sıkıntıyı Birlikte Atlatacağız", *Zaman*, 20 Ağustos 2011.

84. Somali'de yaşanan sorunların bölgesel ve küresel boyutları ve bu çerçevede Türkiye'nin çabalarının nereye oturduyuyla alakalı olarak bkz. Mehmet Özkan, "Somali'ye barış nasıl getirilebilir?", *Dünya Bülteni*, 6 Eylül 2011.

bir konu değildir ve uluslararası toplum için yüzkarasıdır” şeklinde konuşmuştur. Konuşmasında insanlığın vicdanının sorgulandığını belirten Erdoğan, dünyanın yaşananları bir film gibi seyretmesini de eleştirmiştir.⁸⁵

Bu çağrılar yanında Türkiye, İstanbul'da Birleşmiş Milletler ile ortaklaşa toplantılar düzenlemiş ve Somali meselesinin uluslararası alanda karşılık bulması için çaba göstermiştir. Bunlardan ilki, organize edilmesinde Türkiye'nin başrol oynadığı ve Birleşmiş Milletler tarafından desteklenen 1. İstanbul Somali Konferansı'dır. 21-23 Mayıs 2010 tarihleri arasında İstanbul'da yapılan görüşmelerin Somali Uluslararası Temas Grubu'nun Aralık 2009'da Ciddé'de düzenlenen toplantısında alınan kararın ardından Cibuti Barış Süreci çerçevesinde ve BM himayesinde düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Aralarında BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un da bulunduğu birçok üst düzey yetkilinin katıldığı toplantıda 55 ülke ve 12 uluslararası örgüt temsil edilmiş ve konferans sonucunda Somali ile uluslararası kamuoyunun işbirliğini öngören “İstanbul Deklarasyonu” yayımlanmıştır. Yine aynı şekilde 31 Mayıs-01 Haziran 2012 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen II. İstanbul Somali Konferansı, “Somali'nin Geleceğinin Hazırlanması: 2015 Hedefleri” temasıyla toplanmış ve Konferansa 54 ülkenin Cumhurbaşkanı, Başbakanı veya Bakan seviyesinde üst düzey katılımının yanı sıra başta BM Genel Sekreteri, Afrika Birliği Komisyonu Başkanı, İslam İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreteri olmak üzere uluslararası ve bölgesel örgütlerin temsilcileri iştirak etmiştir.

Buna ek olarak, II. İstanbul Somali Konferansı öncesinde 26 Mayıs 2012'de İstanbul'da Somali Sivil Toplum Grupları Toplantısı düzenlenmiştir. Somali'nin Kurucu Meclis ve Parlamento üyelerini seçecek olan Geleneksel Kanaat Önderleri, ulema, sivil toplum ve diaspora temsilcileri, aydınlar, gençlik ve kadın temsilcileri ile Somali Sivil Toplum Grupları Toplantısı kapsamında Somali'nin mevcut sorunlarını ve geleceğini görüşmüşlerdir. Somali Sivil Toplum Grupları Toplantısı katılımcılarını temsilen bir sözcü ise II. İstanbul Somali Konferansı'nın siyasi oturumunda grup adına bir konuşma yapmış ve öneri ve taleplerini iletmiştir.

Türkiye bu çabalarını ayrıca Londra'da yapılan Somali toplantısına katılarak sorunun uluslararası boyut kazanması için çabalarda bulunmuştur. Ankara, Somali Sorunu'nu uluslararası bir irade oluşmadan çözümlenir ve istikrar sağlamanın zor olduğunu farkında olarak bu konuda her türlü çabaya destek vermektedir.

85. “BM Konuşmasının Tam Metni”, *USA Sabah*, 23 Eylül 2011.

SOSYAL DESTEK VE TOPLUMSAL YENİDEN YAPILANDIRMA

Türkiye'nin Somali politikasını diğer Batılı ülkelerden belki de en farklı kılan özellik, Türkiye'nin uyguladığı politikaların insanların hayatına doğrudan etkide bulunmasıdır. Bu çerçevede Türkiye, acil yardım ve kalkınma yardımının yanında sosyal anlamda Somali toplumunun yeniden yapılanmasına katkıda bulunmak amacıyla çeşitli projeler takip etmektedir. Bunlardan ilk akla gelen Türkiye Burslarıdır. Türkiye Bursları kapsamında Somali'den birçok öğrenci çeşitli alanlarda eğitimlerini ülkemizdeki çeşitli üniversitelerde almaktadır. İleri de kendi toplumunun kalkınmasına destek olması beklenen bu öğrencilerden kısa vadede çok bir şey beklemek zor olsa da, orta ve uzun vadede Somali'nin ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda yapılanmasında ciddi rol oynamaları beklenmektedir. Aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi, Somali 494 öğrenci ile Afrika kıtasından Türkiye'ye en çok öğrenci gönderen ülke konumundadır. Bu durum, Türkiye'nin Somali'nin yapılanmasına ne kadar önem verdiğine işaret etmektedir.

TABLO 1: YILLARA GÖRE AFRIKA ÜLKELERİNDEN GELEN BURLU ÖĞRENCİ SAYISI-İLK 10 ÜLKE																
Ülkeler	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
1 Somali								2	2	14	19	19	17	315	106	494
2 Mısır	1							2	6	21	25	31	30	35	85	236
3 Fas								3		7	11	21	71	26	57	196
4 Etiyopya					1		3	2	3	2	19	9	32	47	43	161
5 Tunus			1		1	1	2	1	3	3	5	21	27	32	47	144
6 Gana				1			4			1	5	10	21	48	52	142
7 Uganda	1				1				3	7	16	16	15	21	34	114
8 Demokratik Kongo Cumhuriyeti			2			1		7		6	9	12	5	36	30	108
9 Kenya					2	2			2	1	11	14	15	26	35	108
10 Gine Bissau								2	1	4	18	31	20	15	14	105
Tüm Afrika Ülkeleri Toplamı	2	6	12	4	9	11	38	71	61	94	294	334	492	1062	1091	3581

Kaynak: YTB Türkiye Bursları verilerinden derlenmiştir.

19 Ağustos 2011'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Somali'ye yaptığı ziyarette 1200'ü aşkın Somalili öğrenciye burs verilmesi hususunda verdiği sözün karşılığı olarak 2012 yılında 315 Somali uyruklu öğrenci Türkiye Bursları çerçevesinde burslandırılmıştır.⁸⁶ Sonraki yıllarda Türkiye Burslarını koordine eden

86. "Türkiye Afrika'yı sallıyor", *Sabah*, 21 Şubat 2013.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından yapılan çalışmalar neticesinde, bursların her ülkenin ihtiyacına göre verilmesi kararı alınmış ve bu şekilde burslandırılan öğrencilerden kendi ülkelerine maksimum anlamda katkı sağlamaları için çalışmalar yapılmıştır. Bu kitabın yazarının da Somalide bizzat gözlemlediği gibi, Türkiye okumak isteyen Somalili öğrenciler arasında sosyal bilimler, tarım, inşaat mühendisliği ve siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler gibi Somali'nin ihtiyacı olan bölümlere öncelik verilmektedir.

Türkiye'nin Somali'nin sosyal yapılanmasına katkı için yaptığı bir diğer çalışma, Somali diasporasının daha aktif bir şekilde Somali'deki gelişmelere katkı vermesi için yapılan çalışmalardır. Bu çerçevede, değişik ülkelerdeki Somali diasporası ile çeşitli seviyelerde görüşmeler yapılmış ve beraber hareket etmesi için destek verilmiştir. Bu bağlamda, 2014 yazında İstanbul'da geniş katılımlı bir Somali Diaspora Toplantısı düzenlenmesi yanında, yapılan çalıştaylar aracılığıyla hem sorunların tanımlanması hem de muhtemel işbirliği imkânları konuşulmuştur.

GÜVENLİK

Somali, 1990'ların başından itibaren güvenlik sorunlarıyla boğuşmaktadır. Türkiye'yi ve diğer Batılı ülkeleri belki de Somali'de zorlayan en büyük riskin de yine ülkedeki güvenlik sorunu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Genel politika açısından bakılınca Türkiye hem güvenlik sorununun kurbanı hem de güvenlik sorunu çözmeye çalışan en temel aktörlerden biridir.

Türkiye elçiliği Mogadişu'da faaliyette olan birkaç elçilikten birisi olup, özellikle ülkenin hastane ve okullarını da iyileştirme çalışmalarında en ön safta yer almaktadır. Türkiye'nin ülkedeki etkinliğinden rahatsızlık duyan El-Şebab bu yüzden Türk hedeflerine zaman zaman saldırılar düzenlemekte ve Türkiye'yi caydırmaya çalışmaktadır. Örneğin; 15 Nisan 2013'te Kızılay yardım konvoyuna yapılan saldırıda 16 Somalili yardım görevlisi ölmüş ve 4 Türk de yaralanmıştır.⁸⁷ 25 Mayıs 2012'de ise yine bir Türk işadamı Mogadişu'da kaldığı otelde suikasta kurban gitmiştir.

El-Şebab tarafından üstlenilen ve zararları ve etkileri itibariyle büyük olan iki saldırı daha gerçekleşmiştir. Bunlardan biri, Ekim 2011'de Mogadişu'da kamu binalarına intihar saldırısı düzenleyen El-Şebab'ın, Türkiye'nin verdiği eğitim burslarının sonuçlarını bekleyen 70 öğrencinin ölümüne yol açmasıdır. Bu durum birçokları tarafından Türkiye'ye yapılan bir saldırı olarak da algılanmış ve Türkiye bu saldırıda yaralan öğrencilerin tedavisi için Somali'ye ambulans uçak gön-

87. "Kızılay konvoyu hedef oldu", *Taraf*, 15 Nisan 2013.

dermiştir. Diğer büyük saldırı ise doğrudan bir Türk hedefine yapılan saldırıdır. 27 Temmuz 2013'te Mogadişu'da Türk Büyükelçiliğinin ek binası önünde canlı bomba saldırısı düzenleyen El-Şebab örgütü, twitter üzerinde yaptığı açıklamayla Türkiye'yi seküler ve İslam dışı bir siyasal yapının oluşmasına destek vermekle suçlamıştır. Bu saldırı sırasında dört Türk özel harekât polisinden biri çıkan çatışmada şehit olmuş, diğerleri ise yaralanmıştır. Türk büyükelçiliğine yapılan saldırı doğrudan Türkiye'ye mesaj olması anlamında önemli olup, özellikle çalışmalarını sonrası sosyal ve siyasal hayatı yeniden diriltmeye çalışan Türkiye'ye yönelik El-Şebab tarafından duyulan rahatsızlığın en temel göstergesi olmuştur.

Somali'de güvenlik sorununun doğrudan kurbanı olan Türkiye, Somali merkezi hükümetinin güvenlik hizmetlerini desteklemek için çeşitli çalışmaları teşvik etmektedir. Somali ordu ve polis teşkilatının yeniden yapılandırılması için 20 milyon TL'lik bütçe ayıran Türkiye, ilk aşamada 100 kişilik astsubay okulu kurmayı ve ardından profesyonel eğitimle Kara, Hava ve Deniz Okulları'nın temelleri atmak için çalışmalar yapmaktadır. Türkiye'nin 20 yıldır süren iç savaş sonunda tüm devlet kurumlarına varıncaya kadar harabeye dönen Somali'yi yeni baştan inşa ettiği yukarıda vurgulanmıştır. Yeniden yapılanmanın en önemli ayaklarından birisini güvenlik oluşturmaktadır. Ordunun ve polis gücünün yeniden yapılandırılması konusunda Türkiye'den destek isteyen Somali'nin talepleri doğrultusunda Emniyet Genel Müdürlüğü, Genelkurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'nda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Somali Polis Gücünün yapılandırılması ve ordunun eğitim ve modernizasyonu için de altyapı çalışmaları yapılmaktadır. Bunun ilk uygulaması olarak Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye'ye getirilen 60 Somalili polis, Polis Akademisinde eğitildikten sonra ülkelerine gönderilmiş olup, Somali polisi için uniformaların tasarımı da yine Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. 60 polisin ardından 500 kişilik bir ekibin de Türkiye'ye gelmesi beklenmektedir.⁸⁸

Yeniden yapılandırılacak Somali ordusunun da Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) tarafından eğitilmesi için Somali yönetiminin talebi üzerine Genelkurmay Başkanlığı'nın bölgeye gönderdiği 6 kişilik bir ekibin raporları doğrultusunda hazırlanan proje Dışişleri Bakanlığı tarafından değerlendirilmektedir. Bir Tuğgeneral, iki yarbay, iki binbaşı ve bir yüzbaşından oluşan TSK ekibinin Somali yetkilileriyle görüşerek hazırladığı proje kapsamında, ilk olarak 100 kişilik bir astsubay okulunun temellerinin atılması planlanmaktadır. Yine güvenlik sorununun çözümüne katkı sağlamak amacıyla Türkiye Somali ordusunun modernizasyonu için ilk

88. "TSK Somali Askerini Eğitecek", *Timetürk*, 4 Mart 2013.

etapta yaklaşık 20 milyon TL ayırmıştır.⁸⁹ Uluslararası fonlardan alınacak destekle bu miktarın daha yukarılara çıkarılabilmesi mümkündür.

Somali'deki ikinci güvenlik sorunu korsanlıkla mücadele olup Türkiye bu konuda 2009 yılından beri gerekli askeri desteği vermektedir. Bu çerçevede özellikle Aden Körfezi'ndeki korsanlık faaliyetleriyle mücadelede Türkiye aktif rol almıştır. TCG Giresun Firkateyni; Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla oluşan ve Görev Kuvveti-151 olarak adlandırılan Birleşik Görev Kuvveti'ne katılmıştır.⁹⁰ 4 aylık görevine 25 Şubat'ta başlayan Giresun Firkateyni, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin deniz unsurlarının Somali açıklarında görev yapmasını içeren Başbakanlık tezkeresinin 10 Şubat 2009'da TBMM tarafından kabul edilmesi çerçevesinde gönderilmiştir. 1 yıl geçerli olan tezkereye göre, TSK personeli; korsanlar ve silahlı soygun yapanlara karşı kara operasyonuna katılmayacak ve görev alanları içerisinde bulunan Türk ticaret ve askeri gemilerine refakat ederek koruma sağlayacaktır. Haziran 2009'da görev süresi dolan Firkateyn'de 32'si subay, 150'si astsubay, 9'u uzman erbaş ve 72'si erbaş-er olmak üzere 263 personel görev yapıyordu.⁹¹

Görev süresinin dolması üzerine Giresun Firkateyni, 2009 Haziran'ında Türkiye'ye dönmüş ve 19 Haziran 2009'da korsanlarla mücadele etmek için bu defa Gediz Firkateyni Aden Körfezi'ne gönderilmiştir. Gediz Firkateyninde 28 subay, 156 astsubay, 10 uzman erbaş ve 72 erbaş ile görevlendirilmiştir.⁹² 2009 Eylül'üne kadar bölgede kalan Gediz Firkateyni'nin görev süresinin dolması sonrasında ise TCG Gökova Firkateyni, korsanlarla mücadele etmek için Somali açıklarına gitmiştir. Aden Körfezi'nde 5,5 ay yani Şubat 2010'a kadar görev yapan firkateynde 30'u subay, 158'i astsubay, 79'u er ve erbaş olmak üzere toplam 267 personel bulunuyordu.⁹³

Türkiye'nin Aden Körfezi'ndeki korsanlık ile mücadeleye katılımı sonraki yıllarda da aktif olarak devam etmiştir. 20 Şubat 2010 tarihinde SAT komandoları Aden Körfezi'nde 7 deniz korsanını etkisiz hale getirmişlerdir. Genelkurmay Başkanlığı, korsanların Aden Körfezi'nde seyreden bir Japon gemisine saldırmak üzereyken yakalandığını belirtmiştir. TCG Gemlik (F-492) Firkateyni'nin olayı fark ettiği ve SAT komandolarının müdahalesiyle korsanların etkisiz hale getirildiği belirtilmiştir. Korsanlar, müdahale esnasında gerekli araç ve malzemeleri denize atmak zorunda kalmışlardır.

89. "Somali'de Türk elçilik çalışanlarına bombalı saldırı", *Hürriyet*, 28 Temmuz 2013.

90. "Giresun Firkateyni korsan avına çıkıyor", *Hürriyet*, 17 Şubat 2009.

91. "Mehmetçik Somali'ye Gitti", *Stratejik Boyut*, 17 Şubat 2009.

92. "TCG Gediz Firkateyni Aden Körfezi'ne uğurlandı", *Sabah*, 19 Haziran 2009.

93. "TCG Gökova, Korsan Avına Uğurlandı", *Deniz Haber*, 27 Eylül 2011.

Ayrıca 1 Nisan 2010 tarihinde Tayvan bandıralı bir gemi, 7 Nisan 2010 tarihinde ise YASIN-C adlı Türk yığma yük taşıyıcısı Kenya'nın Mombasa kentine giderken limanın 270 deniz mili açıklarında kaçırılmıştır. 25 Türk mürettebatı bulunan gemi, Ukrayna'nın Mariupol Limanı'ndan aldığı dökme buğdayı Mombasa'ya götürmekte idi. Türk Genelkurmay Başkanlığı'ndan 1 Nisan'da yapılan açıklamada ise Gelibolu Firkateyni'nin Aden Körfezi'nde bir korsan gemisine müdahale ettiği, gemilere saldırmaya hazırlanan 9 korsanın yakalandığı belirtilmiştir. Yine Genelkurmay Başkanlığı 18 Nisan 2010 tarihinde bir açıklama yaparak, Gelibolu Firkateyni'nin Seyşeller'in kuzeydoğusunda Türk bayraklı Servet-Y isimli geminin intikal rotasında tespit edilen ana korsan gemisine ve iki sürat teknesine operasyon düzenlenerek, 13 korsanın etkisiz hale getirildiğini ve kullanılan malzemelerin ele geçirildiği belirtmiştir.

Somalide güvenlik sorununun doğrudan kurbanı olan Türkiye, Somali merkezî hükûmetinin güvenlik hizmetlerini desteklemek için çeşitli çalışmaları teşvik etmektedir.

SOMALİ'DE FAALİYET GÖSTEREN KURULUŞLAR

Türkiye'nin Somali politikasının ne kadar çok-boyutlu ve çok-aktörlü olduğu önceki bölümlerde vurgulanmıştı. Bunun en temel göstergelerinden birisi olan aşağıdaki listeye bakılınca da görülebileceği gibi hemen hemen çoğu sivil toplum örgütü ve ilgili devlet kuruluşu Somalide bir şekilde proje yapmakta ya da projelere destek vermektedir. Somalide faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar olarak, eksikleri olabilmekle beraber, şunlar sıralanabilir: TİKA, Kızılay, Diyanet Vakfı ve Diyanet İşleri Başkanlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Devlet Su İşleri, Devlet Hava Meydanları, Sağlık Bakanlığı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Anadolu Ajansı, Yardımelî, IGMG Hasane Derneği, Beşir Derneği, Cansuyu, Deniz Feneri, İhlas Vakfı, Afrika Kardeşlik ve Yardımlaşma Derneği (AFKAD), İSRA Derneği, İHH Türkiye, İHH Avrupa, Kimse Yok mu, Nile Organization, Sadaka Taşı, Yeryüzü Doktorları, Ege Sağlık Dernekleri Federasyonu (ESAFED), AİD (Uluslararası Doktorlar Birliği), Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı.⁹⁴

94. Mensur Akgün, "Somalide Yeni bir Devlet İnşa Ediyoruz", *Star*, 22 Aralık 2012.

Bu kurumların hepsinin detaylı faaliyetlerine bu çalışma çerçevesinde yer verilmeyecek olup daha çok ana çalışmalarını yapan kurumlara atıf yapılacaktır. Ayrıca Somali konusunda ciddi birçok kurum yaptığı çalışmayı ya rapor etmemekte ya da paylaşmak istememesi sonucu o bilgiye ulaşmak araştırmacılar açısından zor olmaktadır. Ama genel olarak bakıldığında, birçok küçük kurum ya da sivil toplum örgütünün diğer ana kuruluşların yaptıkları faaliyetlere paralel çalışmalar yaptıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı daha önceki bölümde de vurgulandığı gibi Türk dış politikasının genel paradigması çerçevesinde dünyada kalkınma yardımlarını uygulayan ve koordine eden kurumdur. TİKA, Somali'de başından beri faaliyet gösteren en temel kuruluşlardan biri olup, 2011 yılından beri çalışmalar yapmaktadır. TİKA'nın Somali'de Ofisi olduğu için yeni projeler yapmakta ve eskiden kalan projeleri de bitirmektedir. Bütününü kapsamama ihtimali olsa da TİKA'nın gerçekleştirdiği projeler olarak şunlar sayılabilir:⁹⁵

- Galkayo Hastanesi Acil Bölümü Rehabilitasyon Projesi,
- Galkayo Mesleki Eğitim Merkezi ve Gençlik Spor Merkezi Projesi,
- Galkayo Yetimhanesi Bilgisayar ve Tefrişat Projesi,
- Galkayo Hapishanesi Havalandırma Avlusu Rehabilitasyonu Projesi,
- Tevekkül Kampı'nda 2 Su Kuyusu ve 4 Duksi Yapımı,
- Tevekkül Kampı'nda Universal Islamic Cultural Trust İşbirliğinde Keçi Dağıtımı,
- Universal Islamic Cultural Trust Bilgisayar Sınıfı ve Tefrişat Projesi,
- Galkayo Bölgesel Sağlık İdaresi Donanım Destek Projesi,
- Hargesia Bölgesel Eğitim İdaresi Projesi (Eğitim ve konferans salonu ile ofislerden oluşan bina inşası ve tefrişat),
- Barbera Hastanesi Tadilat Projesi,
- Barbera Eğitim Merkezi Tadilat, Bakım, Onarım ve Tefrişat Projesi,
- DSİ'ye ait ekip ve ekipmanların Somaliland bölgesine intikali ve yerleştirilmesi,
- DSİ Genel Müdürlüğünden Mogadişu'ya gelen gölet ekiplerinin kuzeye yönlendirilmesi ve gerekli gölet projeleri hazırlığı için teknik araştırmalar gerçekleştirilmesi,
- Mogadişu havaalanı etrafının 9 km'ye yakın tel örgü ve duvar inşaatının yapımı,

95. Bu projelerin kısa bir listesi için bkz. <http://www.kdk.gov.tr/haber/bekir-bozdog-ve-cevdet-yilmaz-somali-ve-sudani-ziyaret-etti/226>.

- Mogadişu havaalanı VIP ve Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü binalarına ilişkin tadilat, tefrişat ve rehabilitasyon çalışmalarının yapımı,
- Mogadişu havaalanına uçakların güvenli iniş ve kalkışının sağlanabilmesi için DHM'den ,teknik bir ekiple VOR cihazlarının kurulumunun gerçekleştirilmesi,
- Mogadişu havaalanında, 7 yıl boyunca süren iç savaştan dolayı piste düşürülen uçak enkazının kaldırılması sağlanmış olup, pist eski haline getirilmiştir,
- THY güvenlik ekiplerine Mogadişu havaalanı içinde konaklama alanı için bir yer tahsis edilmiş olup, gerekli tüm lojistik destek sağlanmıştır. Böylece THY uçaklarının iniş ve kalkışlarının öncesinde ve sonrasında tüm güvenlik önlemleri sağlanmaktadır,
- Havalimanının uluslararası uçuşlara hazır hale gelmesi için elektronik modernizasyon, güvenlik alt yapısı ve fiziki tadilat çalışmaları yapılmıştır,
- Ülkenin yeniden yapılanması sürecinde toplanacak olan Anayasa Kurucular Konseyi için Konferans Salonu ve Eklentilerinin Tadilat-Onarım ve Tefrişatı işi TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir,
- Meslek liselerinde eğitilecek olan 450 Somalili öğrencinin ülkemize intikali, Türkçe öğrenim sürecindeki iase ve ibateleri ile her türlü ihtiyaçlarının karşılanması,
- Mesleki eğitim merkezlerinde MEB tarafından eğitilecek 114 Somalili öğrencinin tüm giderlerinin karşılanması,
- Somali Ulusal Gençlik Konseyi (Somalia National Youth Council - SNYC) üyelerine “Masabaşı Yayıncılık, Proje Döngüsü Yönetimi, STK Kurma, Yönetme ve Vakıf Medeniyeti, Pratik Türkçe, Türkiye'nin Tanıtımı” gibi konularda seminerlerden oluşan bir eğitim programının uygulanması,
- Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) işbirliğinde, Somali'deki belediyelerin kapasitesini geliştirmeye yönelik bir eğitim projesi gerçekleştirilmiş, özellikle kuzey bölgelerinin de Mogadişu'daki Geçici Federal Hükûmet bölgesindeki yerel yöneticilerle birlikte bir tecrübe paylaşımı programına iştirak etmeleri sağlanmıştır. Bu kapsamda Kenya içinde Somalililerin yaşadığı Garissa Kenti yerel yöneticileri de aynı gruba eklenmiştir.
- Sağlık Bakanlığının Mogadişu'da bulunduğu süre içerisinde güvenlikten ulaşıma ve diğer tüm koordinasyon alanı ile ilgili projelerde teknik, ayni ve maddi olarak desteğin sağlanması,
- Mogadişu Üniversitesi başta olmak üzere, ülkedeki önemli eğitim kurumlarına bilgisayar, projeksiyon, jeneratör vs. teknik donanımın hibe edilmesi planlanmış, koordinasyon kurulu toplantısında Mogadişu Üniversitesi başta olmak üzere, Somali'deki önemli eğitim kurumlarına, bilgisayar, projeksiyon,

jeneratör ve teknik donanım eksikliklerinin TİKA tarafından tespit edilip, hibe edilmesi kararı verilmiştir. 26 Haziran tarihi itibarıyla 400 bilgisayar ve 100 yazıcı Mogadişu'ya nakledilmiştir. Jeneratörlerin, AFAD ile işbirliği kapsamında gemi ile nakli sağlanmıştır.

Bunların yanında TİKA ileride değinileceği gibi, çeşitli sivil toplum örgütleriyle sosyal ve ekonomik kalkınmayı amaçlayan ortak projeler yapmaktadır. Özellikle İHH ile açılan tarım okulları bu çerçevede önemlidir, çünkü Somali toprakları tarımsal anlamda çok verimlidir. TİKA hayvancılığı geliştirmek için de çeşitli hibeler vermiştir. Yine aynı minvalde 2013 yılında Somali'de balıkçılık sektörü ve sorunlarıyla alakalı bir rapor hazırlamıştır. Bunun yanında, hibe için YTB (Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı) desteğiyle üniversitelerde hibe analizi yapılmış ve 400 bilgisayar ve 100 yazıcı hibe edilmiştir. Bütün bu projelerin yanında TİKA, asıl olarak diğer kurumların organizasyonu ve koordinasyonundan sorumlu olarak hareket etmektedir. TİKA ayrıca, Somali koordinasyon kurulunun da sekreteryaya görevini yapmakta olup, kurul ilgili başkan yardımcısı başkanlığında her ay en az bir kere toplanır.

Türkiye'nin Somali politikasının ne kadar çok-boyutlu ve çok-aktörlü olduğu uygulanan projelere bakılınca net bir şekilde görülecektir.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

AFAD, adından da anlaşılacağı gibi daha çok acil ihtiyaçların giderilmesi çerçevesinde projeler yapmaktadır. Özellikle Somali'de kuraklık ve açlık sorununun baş gösterdiği 2011 yılında AFAD faaliyetleri daha çok öne çıkmıştı fakat zamanla acil yardımlardan çok kalkınma yardımlarının gerekliliğinin ortaya çıkmasıyla beraber, önceki yıllara göre Somali'de daha az faaliyet göstermektedir. Onun yerine daha acil ihtiyaçları olan Suriye meselesi AFAD'ın en temel çalışma alanlarından birisine dönüşmüştür. Her ne kadar AFAD 2011 öncesi de Somali'de projeler yapmış olsa da, 2011 sonrasında yaptığı çalışmaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Ağustos 2011'den beri, Somali'de yaşanan açlık ve kuraklık nedeniyle, bugüne kadar, 16 uçak ve 8 gemi ile 22.128 ton ağırlığında ve 92.690.000 TL tutarında insani yardım malzemesi bölgeye gönderilmiş olup, ülkelerinde te-

davi imkânı bulamayan 57 yaralı ve refakatçisi ise Türkiye'ye getirilerek tedavi altına alınmıştır.⁹⁶

- 9 Şubat 2012: Somali'ye 40 ton ilaç ve tıbbi malzeme gönderilmiştir.
- 13 Şubat 2012: Somali'de bombalı saldırıda yaralan 19 yaralı ve 16 refakatçi Türkiye'ye getirilmiştir.
- 28 Şubat 2012: THY kargo uçağı ile 40 ton ilaç ve tıbbi malzeme Somali'ye gönderilmiştir.
- 5 Mart 2012: Somali'ye Sağlık Bakanlığı (7 ton), Kızılay (650 kg) ve TİKA (7 ton) koordinasyonunda toplam 15 ton insani yardım malzemesi gönderilmiştir.
- 1 Mayıs 2012: Somali'ye insani yardım kapsamında, 47 ton ağırlığında ve 1.193.471 TL tutarında insani yardım malzemesi THY kargo uçağı ile gönderilmiştir.
- 26 Haziran 2012: Somali'ye Sağlık Bakanlığı, Aselsan, Emniyet Genel Müdürlüğü, Kızılay, TİKA ve çeşitli STK'ların koordinasyonu ile 60 ton insani yardım malzemesi kargo uçağı ile gönderilmiştir.
- 26 Haziran 2012: Somali'de bulunan Sahra hastanelerinin ihtiyacı olan ilaç ve tıbbi malzemeler, EGM'ye ait personel kıyafetleri ve Aselsan'ın haberleşme cihazları, THY'ye ait kargo uçağı ile Mogadişu'ya gönderilmiştir.
- 22 Temmuz 2012: AFAD koordinasyonunda TİKA, Kızılay ve çeşitli STK'lar tarafından sağlanan 6.493.553 kg ve 15.036 hacminde insani yardım malzemesi gemi yoluyla Somali'ye gönderilmiştir.
- 24 Şubat 2012: 27 ton insani yardım malzemesi Somali'ye AFAD tarafından gönderilmiştir.⁹⁷
- Somali'ye insani yardım malzemeleri gönderilmesi, Sahra hastaneleri yaptırılması, sağlık personellerinin ulaşım ve malzeme giderleri ile 5 adet ambulans giderleri için 27.563.092,28 TL ödenmiştir.
- Somali/Mogadişu Havalimanı ve İçme Suyu Hattı Projeleri ile Somali Anayasa Kurucular Konseyi Konferans Binası tadilat işlemlerinin yaptırılması, makine teçhizat parçalarının gönderilmesi, Somali'den yaralılar ve refakatçiler ile öğrencilerin getirilmesi ve eğitim giderleri için 22.561.058,87 TL ödenmiştir. Mogadişu'daki çalışmalar neticesinde 20 adet su kuyusu inşa edilmiş, yaklaşık 175.000 kişiye yetecek içme ve kullanma suyu elde edilmiştir.
- 200 yataklı hastane yaptırılması için 19.862.439,74 TL ödenmiştir.

96. AFAD, 2011 Yılı İdari Faaliyet Raporu, (AFAD, Ankara: 2012), s. 45.

97. AFAD, 2012 Yılı İdari Faaliyet Raporu, Ankara: AFAD, 2012, s. 73-74.

- Somali-Mogadişu Büyükelçiliği ve bölgede yardım faaliyetlerinde bulunan kurum ve kuruluşların güvenliğinin sağlanması ve hizmetlerin güvenli bir şekilde devam etmesi için haberleşme sistemi kurulmuştur.
- 22.07.2012: AFAD Başkanlığı ile Ümraniye Belediyesi Ramazan ayı boyunca devam edecek olan Somali Yardım Kampanyası'nı başlattı.
- Eğitim alanındaki faaliyetler kapsamında AFAD ve Türk Diyanet Vakfı ortaklığı ile 400'den fazla Somalili genç Türkiye'ye eğitimlerini devam ettirmek için getirilmiştir.

AFAD da aynı TİKA gibi diğer kurumlarla sürekli bir istişare halinde olmuştur ve özellikle yardımların nakliyesindeki kargo ödenekleri, havaalanı projeleri vb. gibi yatırımların finansmanında bulunulmuştur. 2013 Aralık ayı itibariyle Somali için toplanan mevcut kaynakları tüketmiş durumdadır.

Kızılay

Kızılay'ın Somali'ye insani yardım faaliyetlerinin detaylarını aktaran bir rapor yayımlanmıştır. Bu rapora göre, Somali'ye 8 Ağustos 2011 – 29 Mart 2013 tarihleri arasında havayolu ile 10, denizyolu ile 6 olmak üzere toplam değeri 56.881.905,72 TL tutarındaki yardım malzemeleri toplamda 16 sevkiyat ile gönderilmiştir.⁹⁸ Bunun dışında toplam operasyon maliyeti 141.970.304,52 TL olarak hesaplanmıştır. Bu yardımlar ana başlıklar halinde toparlanacak olursa, şu alanlarda projeler yapılmıştır:

- Barınma
- Zemin düzenleme ve yol çalışmaları
- Su ve sanitasyon işlemleri
- Eğitim hizmetleri
- Sosyal hizmetler
- Sağlık ve hijyen hizmetleri
- Yemek ve gıda dağıtım hizmetleri
- Yardım malzemelerinin dağıtımı
- Çöp toplama ve badana projesi
- Kurban kesimi ve soğuk hava deposu projesi
- Kemik yakma ünitesi projesi
- Kemik ve hayvan atığı alanı rehabilitasyonu ve Türk Kızılay'ı Stadyumu projesi
- Ortak yol ve köprü temizlik çalışması (Katar Kızılay'ı ile İşbirliği)

98. Kızılay'ın http://www.kizilay.org.tr/dosyalar/1371624027_170613D_Somali_Insani_Yardim_Operasyonu.pdf adresinde yer alan raporuna bkz.

Yine Türk Kızılay'ı Afet Yönetim Müdürlüğü'nün Ocak 2012'de yayımladığı *Somali İnsani Yardım Operasyonu Faaliyet Raporu*'na göre, aynı ve nakdi toplam 99.264.498,55 TL yardım toplanmıştır. Kızılay sürecin başından beri en temelde gıda ve ilaç yardımında bulunmakta olup, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile bazı projelerde bir ortaklık söz konusudur. Kızılay'ın faaliyetleri genelde başkent Mogadişu'da yoğunlaşmış durumda olup, çevreye çok fazla açılmamıştır. Fakat yaptığı çalışmalar dolayısıyla Somali'de iş istihdamına da katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede, orada yapılan çalışmalarda 280'den fazla yerel işçi istihdam edilmektedir. Ayrıca Kızılay tarafından hibe edilen teknik cihazların kullanımını Somalililer yapmakta olup, yerel insan yetiştirmeye katkı sağlamaktadır.

Tüm bu çalışmaların yanında Kızılay 25.000 kişilik çadır kent kurmuş olup, buraya gerekli desteği vermektedir. Fakat bu çadırların kaldırılması son dönemde gündeme gelmiştir, çünkü nüfusu tekrar tarım arazilerini işletmek için kırsala gönderme projelerine yönelik eğilim artmıştır. Önceki bölümlerde belirtildiği gibi, Somali zengin tarım potansiyeli olan ve bunun değerlendirilmesi gereken bir ülkedir. Kızılay çadır kentinin kaldırılması ve sonrası ile ilgili İçişleri Bakanlığıyla çalışma halindedir.

Sağlık Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı Türk dış politikasının Afrika açılımında özellikle açtığı hastaneler ile ciddi katkılar sağlamıştır. Özellikle Sudan ve Somali'deki çalışmaları bu açıdan öne çıkmaktadır. 2011 yılından sonra Türkiye'nin Somali'ye yönelik politikasında açlık ve salgın hastalıkları önlemek bir öncelikti. Bu önceliğe binaen Somali'de 2011 yılı Ağustos ayından itibaren devam eden insani yardım faaliyetleri kapsamında bölgeye iki set Ağır İklim Tipi Sahra Hastanesi kuruldu.⁹⁹

Sağlık Bakanlığı bunun yetersizliğini dikkate alarak tam teşekküllü bir hastane yapımı için gerekli incelemeleri yaptırdı ve sonrasında belki de Doğu Afrika'nın en kapsamlı hastanesi olacak bir projeye imza attı. Doğu Afrika'nın en teknolojik hastanesi olan ve Mogadişu'nun en yüksek tepesinde Sağlık Bakanlığı tarafından yaptırılan hastanenin inşaatı bitmiş durumdadır.¹⁰⁰ Albayrak İnşaat ve Siyah Kalem İnşaat'ın ortaklaşa inşa ettiği bu hastane, toplam 200 yatak kapasitelidir. Bu hastanenin Somali'de en büyük sıkıntı olan ortopedi, göz, çocuk hastalıkları ve

99. Sağlık Bakanlığı'nın <http://www.sgb.saglik.gov.tr/index.php?lang=tr&page=55&newsCat=3&newsID=687> adresinde yer alan raporuna bkz.

100. "Somali'ye sağlığı Türkler getirecek", *Yeni Şafak*, 7 Mayıs 2013.

kadın hastalıklarının tedavi edildiği bir merkez olarak öne çıkması beklenmektedir. Sağlık Bakanlığı, hastanenin işletilmesi ve idaresini belli bir süre sonrasında Somali devletine devredecektir. Bu çerçevede, 27 Haziran 2013 tarihinde Somali ile Hastane İşletme ve Devir Protokolü ve Sağlık Alanında İkili İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.¹⁰¹ Somali'de hastaneye ek olarak bakanlık tarafından yaptırılan hemşirelik okulu inşaatı devam etmektedir.

Sağlık Bakanlığı ayrıca 2012 yılı sonu itibarıyla 72 hekim, 3 eczacı, 174 yardımcı sağlık personeli, 6 teknisyen ve 10 aşçı olmak üzere toplam 265 sağlık personelini Somali'de görevlendirmiş olup, toplam 263.380 hastaya bakılmış ve 1.928 ameliyat gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 5 adet ambulans acil müdahale ve sevk hizmetleri için hazır bulundurulmaktadır. Ayrıca 16 Somalili sağlık personeline eğitim verilmiştir.¹⁰²

Sağlık Bakanlığı ayrıca kendi alanına giren konularda küçük koordinasyon toplantıları da yapmaktadır. Bu amaçla bakanlık tarafından hazırlanan Somali Sağlık Yardımları 2011-2014 Eylem Planı'nda yer alan projelerin geliştirilmesi ve projelerin uygulanmasında bölgede çalışan Sivil Toplum Kuruluşları ile işbirliği ve koordinasyonun sağlanması amacıyla, 1 Mart 2012 tarihinde İstanbul'da Sağlık Bakanlığı Somali Sağlık Yardımları-STK Koordinasyon Toplantısı'nı organize etmiştir. Bu toplantıda Somali'ye yapılacak sağlık alanındaki çalışmalar değerlendirilmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı

Din ve tarih Türkiye-Afrika ilişkilerine meşruluk kazandıran en önemli unsurlardır. Bu bağlamda dinin rolü hem devlet açısından hem de sosyal açıdan dikkate değerdir. Yakın zamana kadar Diyanet dış politikada etkin bir role sahip değildi ve sadece ülke içindeki Müslümanların dini problemlerine odaklanmıştı. Türkiye'nin çok boyutlu dış politika yaklaşımıyla din, özellikle Afrika'da Türkiye'nin yumuşak güç unsurlarından biri haline gelmiştir.

Genel olarak Diyanet Vakfı ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaptığı çalışmalar olarak iki kategoride değerlendirilebilecek Diyanet'in Somali'deki faaliyetleri, bir aciliyet sonucu başlamıştır ve planlı bir girişim değildir. Fakat zamanla yaptığı çalışmalar ile ve özellikle de Büyükelçiliğin açılmasıyla yapılan faaliyetler daha orga-

101. Sağlık Bakanlığı'nın <http://sgb.saglik.gov.tr/content/files/haberler/20136/Malidurumraporu.pdf> adresinde yer alan "mali durum" raporuna bkz.

102. Sağlık Bakanlığı'nın <http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-82968/h/faaliyetraporu2012.pdf> adresinde yer alan "2012 faaliyet raporu"na bkz.

nize hale gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı 2014 yılında Mogadişu'ya din işlerinden sorumlu bir ateşe atamayı planlamaktadır.

Diyanet'in Somali'de faaliyetleri ilk başlarda yardımlar ve özellikle de gıda yardımı şeklindeydi. Fakat sonrasında eğitim ve din hizmeti boyutuna geçilmiş ve Diyanet asıl alanı olan İlahiyat ve İmam-Hatip Liselerine öğrenci getirmeye başlamıştır. Şu an Türkiye'de Diyanet desteğiyle okuyan 304 öğrenci bulunmaktadır. Somali için bunların dışında yapılan harcamalar 3,5 milyon dolardır.

Bunların yanında Diyanet aşağıdaki çalışmaları yapmıştır:

- 11 Ağustos 2011 tarihinde “Her Evden Bir Fitre Bir İftar Afrika'ya” kampanyası kapsamında Diyanet tarafından toplanan ve 40 tondan oluşan gıda paketleri Somali'de bulunan Diyanet yetkilileri tarafından ihtiyaç sahiplerine dağıtıldı.¹⁰³
- 9 Ağustos 2011 tarihinde Diyanet İşleri Başkanı, nakdi yardımların 222 milyon 416 bin TL'ye ulaştığını bildirmiş ve bunun yanı sıra aynı yardım olarak Somali'ye 5 kargo uçağı ve 1 yük gemisiyle toplam bin 470 ton yardım gönderilmiştir.
- Mogadişu'nun en büyük hastanesi olan ve bin 500 kişinin tedavi gördüğü Banadir Hastanesi'nde ve Rehabilitasyon Merkezi'nde hastalara ve hasta yakınlarına 3 öğün sıcak yemek veriliyor.

Türkiye'nin çok boyutlu dış politika yaklaşımıyla din, özellikle Afrika'da Türkiye'nin yumuşak güç unsurlarından biri haline gelmiştir.

- Ramazan Bayramı'nda 461 yetim çocuk giydirildi.
- Şu an itibarıyla Türkiye'deki İmam-Hatip Liselerinde ve İlahiyat Fakültelerinde 304 Somalili öğrenci eğitim almaktadır.¹⁰⁴
- 31 Ocak 2012 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile Türkiye Diyanet Vakfı, 400 Somalili öğrenciyi çeşitli üniversitelerde eğitim vermek üzere Türkiye'ye getirdi. Kastamonu, Samsun ve İstanbul 'da eğitim gören öğrenciler ile Somali'de görevli müftü, Kur'an kursu hocası ve imamlardan oluşan 40 kişilik grup da Konya'da hizmet içi eğitim aldı.¹⁰⁵

103. DİB'in <http://www.diyamet.gov.tr/tr/icerik/yaritim-paketleri-somaliye-gonderilmeye-devam-ediyor/6975> adresinde yer alan haberine bkz.

104. DİB'in <http://www.diyamet.gov.tr/tr/icerik/tesekkurler-turkiye/7039> adresinde yer alan haberine bkz.

105. DİB'in <http://www.diyamet.gov.tr/tr/icerik/somalili-ogrenciler-2-subat%E2%80%99ta-ankara%E2%80%99da/7346> adresinde yer alan haberine bkz.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)

Türkiye'nin Somali'ye yönelik politikasında önceki bölümde de vurgulandığı gibi eğitim ayağı ciddi bir yer tutmaktadır. YTB özellikle öğrenci ayağını koordine etmekte ve 2014 yılı bahar ayı itibarıyla yaklaşık 494 öğrenciye burs vermektedir. Bunun yanında YTB eğitim alanında çalışmalar ve özellikle de Somali'deki üniversite sistemi üzerine araştırmalar yaptırmaktadır. Buna paralel olarak üniversitelerin fiziki imkânlarının iyileştirilmesiyle ilgili de altyapı çalışması yaptırmıştır.

YTB'ye paralel olarak Somali ile alakalı olarak öğrenci meselesinde Diyanet ve Milli Eğitim Bakanlığı da katkılar vermektedir. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Başbakan'ın 2011 Somali ziyaretinden sonra 450 Somalili öğrenciye ortaöğretim ve yükseköğretim eğitimi, 280 öğrenciye ise meslek edindirme kursları düzenleneceğini belirtmişti. Bu proje çerçevesinde 25 Haziran 2012 itibarıyla meslek eğitimleri Ankara'da başlamıştır.

YTB'nin Somali konusundaki en büyük katkısı kendi bünyesinde Somali'yi yakından takip eden ve güncel gelişmeleri değerlendirebilen donanımlı bir personel kadrosuna sahip olmasıdır. Özellikle her burs mülakatı döneminde arazi tecrübesine yenilerini ekleyen ve bu şekilde sürekli olarak gelişmeleri yakından takip eden YTB, bir nevi Somali konusunda bilgi merkezine dönmüştür. YTB ayrıca İstanbul'da bir Somali Diaspora Toplantısı organize etmiş ve bu konularda çalışmalar yapmaktadır. YTB özellikle bu konuyla Türkiye'de Somali konusunun anlaşılmasında yapacağı yayınlar üzerinden ciddi katkılar verme potansiyeline sahiptir.

Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü (KDK)

KDK kuruluş amacı gereği Türkiye hikâyesinin yurtiçi ve yurtdışına anlatılmasını önceleyen ve bu şekilde diğer kurumların yaptığı çalışmaları yakından takip eden bir kuruluş hüviyetindedir. Bu amaçla KDK Somali konusunda doğrudan bir faaliyet yapmasa da yaptığı çalışmalar ile Somali konusunun Türkiye'de anlaşılmasına ciddi katkılar sağlamıştır. Kendi web sitesinde Somali'de yapılan projelerle ilgili olarak düzenli ve kapsamlı olarak yayımladığı rapor ve yazılar, bu konuda Türkiye'nin faaliyetlerini görmek isteyenler için ilk derli toplu başvuru kaynaklarından biridir.

KDK ayrıca çeşitli ülkelerden gazeteciler getirmekte ve yapılan çalışmalarını bir nevi ilgili kurumlarla doğrudan onlara aktarmaktadır. Bu minvalde özellikle Afrika'dan KDK organizasyonu çerçevesinde getirilen gazeteci heyetlerinin Somali konusuna yönelik ilgisi büyüktür. Bu tür gazeteci heyetlerinin ülkemizi ziyareti, Afrika kıtasında Türkiye'nin Somali'deki çalışmalarının daha iyi anlaşılmasına ve Türkiye'nin Afrika açılımının genişlemesine ciddi destek sağlamaktadır. KDK bü-

tün bunların yanında Türk kamuoyunda Somali konusunun daha iyi anlaşılması için bir belgesel hazırlanmış ve ulusal kanallarda yayınlanmıştır.¹⁰⁶ Ayrıca Somali'ye çeşitli gazeteci programları düzenleyerek özellikle de muhabirler götürmüştür. Bunun bir sonucu olarak Türkiye'de Somali ile ilgili 200'den fazla haber yapılmıştır.

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Türkiye'nin Somali politikasının en temel özelliği çok boyutlu ve çok aktörlü olmasına rağmen, bu politikayı asıl kalıcı kılan sivil toplum örgütlerinin bütün çabalarıyla bu sürece destek vermeleridir. Türkiye'nin Somali politikası genel Afrika politikasına benzer bir şekilde sivil toplum-devlet-iş dünyası üçlüsünün beraber hareket edip destek verdiği bir alan olmuştur. Ve bu durum, kalıcı politikalar üretmenin önünü açmıştır. Önceki bölümde bahsedildiği gibi, Somali'de birçok sivil toplum örgütü faaliyet göstermektedir. Fakat burada Somali'de proje yürüten en temel STK'lardan birisi olan İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı'nın (İHH) çabalarına kısaca değinilecektir. İHH'nin özellikle seçilmesinin bir başka özelliği devlet-sivil toplum işbirliği çerçevesinde TİKA ile yapmış olduğu çeşitli projelerdir.

İHH, kalıcı projeleri hayata geçirerek kuraklık ve kıtlıklara karşı Somali halkının yardıma muhtaç hale gelmemesi için çalışan bir Türk sivil toplum kuruluşu olarak 1996'dan bu yana faaliyetlerini sürdürdüğü Somali'de toplam 40 milyon dolar harcamıştır. İHH ayrıca 2011 yılında açlık ve kuraklığın en yoğun yaşandığı dönemde başkent Mogadişu'ya 50 km uzaklıkta bulunan Güney Şebella Bölgesi'ne giren ilk yabancı yardım kuruluşu olmuştur. Ciddi sorunların yaşanması hasebiyle Somali için daha çok kalıcı projelerin üretilmesi gerekmektedir. İHH bu çerçevede çamur, mikrop ve salgın hastalıkları taşıyan suların halka daha fazla zorluk yaşatmaması için 'Su Kuyusu Projelerini' yoğunlukla Afrika ülkelerinde ve Somali'de gerçekleştirmektedir. Temiz içme suyuna erişimi kolaylaştırmak isteyen İHH, Somali'de 340 su kuyusu yaptırmış olup her açılan su kuyusundan 4000 insan faydalanabilmektedir.

Somali'de iç sorunlar yüzünden mağdur durumda kalan başka büyük bir kitle ise yetimler ve çocuklardır. Sürekli çatışmaların ve çekişmelerin olduğu ülkede yetim kalan çocukların sayısı oldukça yüksektir. Bu nedenle İHH tarafından bu çocukları koruma ve kollama amaçlı Mogadişu'da 10.000 m² bir alan üzerine 'Anadolu Eğitim Merkezi ve Yetimhanesi' açılmıştır. Kompleks üzerinde Okul, Sağlık Merkezi, Kuran Okulu, Su Kuyusu ve Cami bulunmaktadır. 400 Yetimin barınabi-

106. KDK'nın <http://www.kdk.gov.tr/haber/2-yil-sonra-somali/285> adresinde yer alan "İki Yıl Sonra Somali Belgeseli" başlıklı haberine bkz.

leceği ve 1400 öğrencinin okuyabileceği kapasiteler mevcuttur. Ayrıca Güney Şebella Bölgesi'nde bir köyün komple yanarak yok olması ile İHH tarafından tekrar inşa edilmiştir. Somali genelinde birkaç camii, okul ve ücretsiz sağlık merkezleri Somalili halka hizmet sunmaktadır.

Türkiye'nin Somali politikası genel Afrika politikasına benzer bir şekilde sivil toplum-devlet-iş dünyası üçlüsünün beraber hareket edip destek verdiği bir alan olmuştur.

İHH bu çalışmaları yanında, sadece acil yardımların fayda etmeyeceği ve kalıcı yardımların gerekli olduğu kanaatine vararak, TİKA ile ortaklaşa Tarım Okulu açmıştır.¹⁰⁷ Çiftçilikte ve tarım sektöründe çok geride olan Somali halkını bu yönde eğitmek ve balık vermek yerine balık tutmayı öğretmek bu projede hedeflenen amaçtır. TİKA tarafından görevlendirilen ziraat mühendisleri, öğrencilere kurak şartlarda sebze yetiştirme, sulama teknikleri ve su tasarrufu gibi konularda eğitim vermektedir. Bu proje kapsamında Somali'de ilk kez sera kurulmuş ve ilk defa kavun, patlıcan gibi ürünler yetiştirilmiştir. Ayrıca TİKA ve İHH'nın açtığı okulla birlikte şu ana kadar 50 çeşit sebze ve meyvenin üretimi gerçekleştirilirken, kuyuların açıldığı bine yakın köyden, birer tane öğrenci burslu olarak bu okulda eğitim görmektedir. Öğrenciler bir aylık hızlı teorik ve pratik eğitimin ardından, tekrar köylerine gönderilerek kontrollü bir şekilde üretim yapmaya başlamaktadır. Türkiye'den özel getirilen sebze ve meyve tohumlarıyla da Somali'de modern tarım tekniklerinin kullanılarak ürün elde edilmesinin önü açılmakta ve bu şekilde Somali'de sosyal ve ekonomik hayatın canlanmasına katkı sağlanmaktadır.

• • •

Buraya kadar aktarılan bilgilere bakılacak olursa, özellikle sağlık konusunda yapılan çalışmalar dikkat çekmektedir. Hastane inşaatı ve hasta-refakatçilerinin Türkiye getirilmesi yaygın bir yardım faaliyeti olarak göze çapmaktadır. Ayrıca TİKA, AFAD, Diyanet ve YTB başta olmak üzere Türkiye'ye getirilen öğrenciler, orta öğretim, üniversite ve mesleki eğitim alanlarında eğitime tâbî tutulmaktadırlar. Kızılay ve AFAD başta olmak üzere; barınma, su, sanitasyon, hijyen, zemin düzenleme ve çöp toplama vb. benzeri çalışmalar devam etmektedir.

107. "Somali'de Türk izleri artıyor", *Sabah*, 6 Şubat 2013.

Başbakan Erdoğan'ın 19 Ağustos 2011 ziyareti ile başlayan son dönem Türkiye-Somali ilişkileri, 1 Kasım 2011 tarihinde Mogadişu'da büyükelçiliğin devreye girmesiyle daha da artmıştır. Bu ilişkiler Başbakan'ın başkanlığında ulusal kampanya düzenlenmesiyle büyük bir ivme kazanmış olup, toplumun her kesiminden ciddi destek görmüştür. Türkiye'nin Somali politikası konusunda diğer bir dönüm noktası THY'nin Somali'ye uçuşması olmuştur. Çünkü THY uçuşlarıyla beraber Somali'nin neredeyse 20 yıl sonra ilk defa uluslararası toplumla bir bağlantısı kurulmuştur.

2011 yılında başlayan çalışmalarla Türklere giderek artan oranda bir sempati başladı ve ilk başlarda her yerde Türk bayrağıyla karşılaşıldı. Fakat bu durum şu an yerini biraz daha farklı algılara bırakmıştır. Bu durum Türkiye'ye yönelik algının negatif olduğunu vurgulamak anlamında değil, aksine en azından 2011 yılında olduğu gibi Türkiye'nin bir süper-devlet olma statüsünden yavaş yavaş normalleşmeye gittiğinin işaretidir. Bu normalleşme hem Somali halkı nezdinde hem de Türkiye'deki devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları nezdinde kendini bulmaktadır.

Doğu Afrika siyasetini yakından takip eden herkes Somali'nin Türkiye sayesinde uluslararası toplumun gündemine taşındığında hemfikirdir. Bugün için Somali ile ilgili hemen hemen her türlü haberlerde kesinlikle Türkiye'ye değinilmektedir. Bu durum, Türkiye'ye Somali halkı ve diasporasının güvenini kazandırmış ve her kesimin takdirini toplamıştır. Türk yardım etkisi diğer Afrika toplumlarının dikkatini çekerek, Türk yardım modelinin Afrika sorunlarına çözüm yolunda incelenmesine yol açmıştır. Fakat bu durum Somali özelinden yola çıkarak Türkiye'nin tüm Afrika'da etki uyandırmasının önünü açtığı için, Batılıların ve bazı yerel güçlerin tepkisini çekmeye başlamıştır.

Türkiye'nin Somali'de yürüttüğü gerek politik destek içeren gerek ülkede yaşanan kaynak kıtlık sorunun giderilmesi için gerçekleştirdiği ekonomik ve teknik yardımlar, ülkenin istikrarsızlığında rol oynayan önemli aktörlerden El-Şebab örgütünü rahatsız etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye ile ilgili olarak konvoylara, kişilere saldırılar düzenleyen El-Şebab örgütü, en son 27 Temmuz 2013 tarihinde Türkiye Somali Büyükelçiliği ek binası önünde bir intihar saldırısı gerçekleştirmiştir. El-Şebab örgütünün üstlendiği bu olayda, büyükelçilikte görevli bir polis memurumuz şehit olurken, üç görevli polisimiz de yaralanmıştır. Ayrıca, saldırı da büyükelçilikte görev yapan Türk vatandaşları dışında, 2 kişi daha hayatını kaybetmiş, 6 kişi de yaralanmıştır. 2014 yılı itibarıyla tüm Doğu Afrika bölgesinde Türk büyükelçiliklerine ve Türk varlığına yönelik El-Şebab tehditleri göreceli olarak artmıştır. Bunda özellikle Türkiye'nin Somali'de devlet inşası konusundaki göreceli başarısı ve bunun sonucu olarak kendi alanının daraldığını düşünen örgütün bundan rahatsızlığı rol oynamaktadır.

Somali tecrübesi ülke yönetimi açısından bakılınca Türkiye için kamu ve özel sektör ortaklığında bir başarı örneği sergilemiştir. Başbakanlık bünyesinde bir araya gelen kurumlar önemli bir çalışma yürütmüş ve devletin demokratikleşmesinin de bir yansıması olarak STK ve devlet ilişkisi Somali örneğinde iyi bir görünüme bürünmüştür. Aslında yardım kuruluşları daha önceden de bu bölgelerde faaliyet göstermelerine rağmen Somali tecrübesi sonrası dış politika vizyonu ile ilgili olarak ciddi bir şekilde ufuk genişletmişler ve ölçek büyütmüşlerdir.

Türkiye tarafından Somali'de harcanan para miktarını net bir şekilde tespit etmek çok kolay olmasa da, bu rakamın 300 milyon doları aştığı tahmin edilmektedir. Bu konuda Batılılarla bir mukayese yapıldığında, Batılıların daha çok yardımda bulunmalarına rağmen, Türkiye'nin yardımları daha somut yardım şeklinde gerçekleştiği için kalıcı ve etkili bir iz bırakmıştır. Genel istatistiklere bakıldığında Batılıların yardımları daha çok güvenlik alanlarına yoğunlaşmıştır.

DEĞERLENDİRME: TÜRKİYE SOMALİ'DE NE KADAR BAŞARILI?

Başbakan Erdoğan'ın 2011 Ağustos'unda Somali'ye yaptığı ve birçokları tarafında 'cesurca' ilan edilen gezisi hem Türkiye'nin Afrika politikası hem de Somali'nin geleceği açısından yeni bir dönemin önünü açmıştır. Açlık ve kıtlık sorunlarının öne çıktığı geçen yıllara oranla ise Somali bu yıl daha çok siyasi meseleleriyle gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, geçici hükûmetin yerine seçimle iş başına gelen bir liderin geçmesi fevkalade önemlidir. Her ne kadar Somali kalıcı bir yapısal çözüme hâlâ kavuşamamış olsa da, bu süreçte en etkili ya da itekleyici faktörlerden birinin Türkiye olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türkiye'nin Somali'ye yönelik bu ilgisi Batı'nın da ilgisini çekmiş ve birçok tartışmaya yol açmıştır. Özellikle "Türkiye Somali'de ne yapmaya çalışıyor?" sorusu, en çok sorulan sorulardan birisi olmuştur. Fakat üzerinden üç yıl geçmesine rağmen Türkiye'nin Somali politikasını genel anlamda analize, eleştiriye ve tartışmaya açan çok nadir çalışmalar yapılmıştır.¹⁰⁸ Birkaç küçük rapor ve yazı dışında bu anlamda 8 Ekim 2012 tarihinde Uluslararası Kriz Grubu (UKG), bir nevi Batı'nın bu ilgisinin toplu bir şekilde değerlendirilmesi olarak da görülebilecek 15 sayfalık bir rapor yayımlamış ve Türkiye'nin Somali'deki varlığını çeşitli boyutlarıyla mercek altına almıştır.¹⁰⁹

108. Bunlar çok nadir olup, öne çıkan bazı değerlendirmeler şunlardır: Pınar Tank, "Turkey's New Humanitarian Approach in Somalia", *The Norwegian Peacebuilding Resource Centre (NOREF) Policy Brief*, Aralık 2013; Teri Murphy ve Auveen Woods, "Turkey's International Development Framework Case Study: Somalia", *IPC-Mercator Policy Brief*, Şubat 2014.

109. International Crisis Group, "Assessing Turkey's Role in Somalia", *Africa Briefing*, no.92 (8 Ekim 2012).

UKG raporu, genel olarak Türkiye’nin Somali ile olan tarihi ilişkilerinden başlayarak son dönemde hızla artan süreci detaylı bir şekilde incelemektedir. Türkiye’nin sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri; TİKA, Diyanet ve Kızılay gibi devlet organlarının katkıları ve en önemlisi bu gelişmelerin Türkiye’nin genel olarak Somali politikasında nereye oturduğu meselesi geniş hatlarıyla tartışılmıştır. Kısaca belirtecek olursak; raporun ana fikri, Türkiye’nin Somali ile ilişkilerinde insani yardım üzerinden oluşturulan ‘balayı’ devrinin bittiği ve artık Türkiye’nin sert ve meşakkatli Somali sularında yüzmesini öğrenmesi gerektiğidir. Bu çerçevede rapor bir nevi Türkiye’ye nasıl hayatta kalması gerektiği konusunda fikir veren ve yönlendiren bir yapıya sahiptir. Bu açıdan genel hatlarıyla bakıldığında UKG’nin Türkiye’ye tavsiyeleri şu şekilde özetlenebilir: Yalnız hareket etme, aktivitelerini Mogadişu dışına genişlet, Somali içi siyasetinde tarafsız ol, kurumsal yapılanmaya odaklan ve bunları yaparken BM Gücü AMISOM ve diğer geleneksel aktörleri dışlama, aksine onlarla işbirliği yap.

Raporda da vurgulandığı gibi, Türkiye’nin Somali’ye müdahil olması birçok Somalili tarafından iyi karşılanmış ve hatta Batı’yı eleştirmek için bir sebep bile teşkil etmiştir. Özellikle Somalililer Türklerin kendilerine saygılı ve eşit bir muamele gösterdiğini vurgulamakta ve Batılıların yardımlarının çoğunun Nairobi’deki ofislerde ya da araçlar tarafından harcandığını belirtmektedirler. Dolayısıyla aslında Batı’dan rakamsal olarak yüksek miktarda bir yardım gitmiş gibi gözükse de, Somalililerin hayatlarını doğrudan etkileyen miktar son derece azdır. Bu açıdan raporda atıf yapılan bir Somalili liderin şu sözleri anlamlıdır: “21 yılda kimse yapamadığını Türkiye bir yıldan daha az bir sürede yapmıştır.”¹¹⁰

Türkiye’nin Somali Sorunu’na dahil, ortaya çıkardığı bu tür iç tartışmalar nedeniyle bir nevi Batı’nın konforunu bozup, rahatsızlık yaratmıştır. Aslında Batılıların bu rahatsızlıklarının temel sebebi, Türkiye’nin – farkında olarak ya da olmayarak – Afrika’da ekonomik ve diğer alanlar yanından siyasi bir aktör olarak da önce çıkmak istemesidir. Bu açıdan bakılınca rapor başından sonuna kadar ince bir ‘ayar’ çekme çizgisinde ilerlemektedir. Bir yandan Türkiye’nin aktivitelerinin etki bırakması açısından aslında çok mütevazı ve sınırlı olduğuna atıf yaparken, diğer yandan bu çalışmaların büyük bir etkisi olduğunu vurgulayan tonu ve yaklaşımı genel ve kesin yargılardan uzak fakat Ankara’yı dikkatli olmaya çağırان ve uyaran bir tarz olarak da okunabilir. Raporda, Türk dışişlerinde sadece 5 kişinin Arapça bildiği konusuna ve Somali büyükelçiliğinde sadece iki kişinin çalıştığı-

110. International Crisis Group, “Assessing Turkey’s Role in Somalia”.

na dair özel vurgu, sanki lojistik yetersizlikler üzerinden yola çıkarak yapılan bir uyarı anlamındadır.

Ayrıca rapor, Batılı diplomatlarla yapılan söyleşilere atıfla, aslında Türkiye'nin aktif rolünden bazı Batılı ülkelerin rahatsız olduğunu net bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan "Türkiye'nin tek başına hareket etmesinin yanlış sonuçları olabileceğine" dair yapılan özel vurgu, aslında siyasi anlamda gerçeği yansıtmamasına rağmen raporun genel çerçevesi ve diline bakıldığında bir tür uyarı moduna dönüşmektedir. Somalide yaşanan korsanlık olayları ve ticari yansımaları dolaısıyla uluslararası toplumun Türkiye'nin Somalide yönelik politikayı tek başına yönlendirmesine izin vermeyeceğine dair vurgu ise bunu destekler niteliktedir.

Raporun en büyük eksikliği Türkiye'ye yönelik olarak "tek başına bir şey yapamazsın dikkatli ol" şeklinde özetlenebilecek uyarısından öte, Türkiye'nin Somalideki varlığını anlamlandırmaktan aciz olmasıdır. Özellikle Türkiye'nin Somalide olan ilgisinin Afrika ile ticareti artırma amacına yönelik olduğu vurgusu, sadece yanlış bir yorumlama değil aslında gerçekten uzaktır. Çünkü Türkiye'nin Somali ile olan ticareti diğer birçok küçük Afrika ülkesiyle karşılaştırıldığında bile küçük bir miktardır.

Türkiye'nin Somali politikası genel bir değerlendirmeye tâbî tutulduğunda birçok alanda ilklerin yaşandığını söylemek mümkün olduğu gibi bazı alanlarda fırsat ve tehlikelerin olduğunu da vurgulamak gerekir.

Raporda bahsedilmeyen fakat dikkatlerden kaçırılmaması gereken asıl nokta ise Somali ile beraber Türkiye-Afrika ilişkilerinde yepyeni bir dönemin başladığıdır. Bu dönem şimdiye kadar oluşturulan güç temerküzünün Afrika'da sorun çözmek için etkin bir şekilde kullanılması zorunluluğunu getirmesi yanında bir nevi Türkiye'nin Afrika'daki gerçek etkisinin ölçülmesi için de temel bir veri olacaktır. Bu açıdan bakılınca, Türkiye'nin Afrika'daki ilk sınavı Somali olacak gibidir. Başbakan Erdoğan'ın açlık ve Somalide çözüm bulma konusunu BM'ye taşıması, Somalide yeni bir elçinin atanması ve şimdilik niyette de kalsa Somalide kalıcı çözüm bulma isteği Türk hükümetinin bu konuda kararlı olduğunun göstergesidir.

Türkiye'nin Somali politikası genel bir değerlendirmeye tâbî tutulduğunda birçok alanda ilklerin yaşandığını söylemek mümkün olduğu gibi bazı alanlarda

fırsat ve tehlikelerin olduğunu da vurgulamak gerekir. Bu kitabın amacı çerçevesinde şu değerlendirmeler yapılabilir:

- Türkiye'nin Somali politikası 1998 yılından beri olgunlaşan ve derinleşerek devam eden Türkiye'nin Afrika politikasından ayrı düşünülemez. Somali politikası, Türkiye'nin genel Afrika siyasetinde kendi konumunu ilk başlarda ticaret ve yardım merkezli bir söylemle güçlendirmesi sonrasında, artık kıtadaki sorunlarla ilgili siyasal alan ve güvenlik konusunda da söz söyleme ve politika üretmek istemesinin bir sonucudur. İlk başlarda net olarak görünmese bile Somali konusu Türkiye'nin Afrika siyasetinde kendisini geleneksel aktörler seviyesine çıkarma ve *high politics* (yüksek siyaset) denilen güvenlik ve siyasal başlıklı konuların artık Türkiye'nin Afrika politikasında önemli bir yere sahip olduğunun işaretidir. Dolayısıyla Somali politikası Türkiye'nin Afrika politikası için hem bir dönüm noktasını teşkil eder hem de sonuçları itibariyle kalıcı izler bırakmaya ve sonraki politikaları şekillendirmeye adaydır.
- Her ne kadar Türkiye'nin ilgi göstermesi sonrasında uluslararası toplum genelde Somali'yle ilgileniyormuş gibi gözükse de, aslında uluslararası toplum Somali Sorunu'nu çözme konusunda isteksiz davranmaktadır. İngiltere büyük oranda ülkesinde yaşayan Somali diasporasını dikkate alıp politika üreterek, bir şekilde Somali Sorunu'nda pasif konumda olmadığını gösterme niyetindeyken; Amerika Birleşik Devletleri ve diğer Batılı devletler Somali Sorunu'na hâlâ güvenlik ve terörizm merkezli bir yaklaşım göstermektedir. Bu durum hem bölgede aslında güçlü Somali devletini istemeyen Etiyopya ve Kenya gibi ülkelerin elini güçlendirmekte hem de bir nevi ne halleri varsa görsünler modunda bir politikaya yol açmaktadır. Tabii, özellikle Batı'nın bu tür bir yaklaşım göstermesinin en temelinde her ne kadar kavramsal yaklaşım ve ürettiği söylemin politik tutarlılığı son dönemde tartışılrsa da, Somali'yi aslında bir *'failed state'* olarak görmeleri yatmaktadır.
- Somali siyasetindeki en temel sorunlardan birisi, ülkedeki mevcut yönetimin uzmanlık ve teknik bilgi eksikliğidir. Özellikle kalifiye ve yetişmiş insanların ülkeyi terk etmiş olması bu durumun üstesinden gelinmesini zorlaştırmaktadır. Fakat bütün bu eksikliğe rağmen yine Türkiye'nin tek meşru birim olarak muhatabı, ülkedeki resmi yönetimdir. Türkiye'nin sadece bu yönetimi muhatap alması muhalif kanatta tepkiye neden olmakta ve kuşkuların artmasına sebep olmaktadır. Fakat bu konuda Türkiye son yıldaki adımlarıyla, biraz daha anlaşılır ve normal karşılanır hale gelmiştir.

- Türkiye'nin Somali politikasına yönelik en büyük ve doğru eleştiri aslında Türkiye'nin bir Somali politikasından ziyade bir Mogadişu politikası olduğuydu. Bu eleştiride özellikle Türkiye'nin Mogadişu merkezli çalışması örnek gösterilmekteydi. Bu eleştiri ayrıca fiilen yarı-bağımsız statüde olan Somaliland ve diğer bazı bölge yöneticilerinden gelmekteydi. Türkiye son yılda bu noktada ciddi bir açılım yapmış olsa da, bu konunun özellikle dikkate alınması önemlidir. Somaliland ve diğer bölgelerde TİKA gibi kurumların projeler yapması bu algıyı yıkma amacına hizmet etse de, en temelde Türkiye'nin Somali politikası halen merkezi hükûmetin bulunduğu Mogadişu'da yoğunlaşmaktadır. Somaliland'de Başkonsolosluk açılması, Başbakan yardımcısı ya da bir bakanın Somali ziyaretinde Somaliland'e uğraması bu tür algının en azından siyasal anlamda yok olmasını kolaylaştıracaktır.
- Dış politikada Afrika'ya yönelik çalışmalarda sürdürülebilirliğin temel hedeflerden biri olması gerekmektedir. Her ne kadar Türkiye'nin Afrika politikası belki de en başarılı alanların başında gelse de, özellikle Somali konusunda sürdürülebilirlik meselesi tartışılmalıdır. Ankara çok iyi bir başlangıç yaptığı Somali siyasetinde iyi bir şekilde bitirmeyi de hedeflemektedir. Fakat bunun yapılabilmesi için Türkiye'de Somali'ye yönelik ilgi, araştırma ve alâkanın ilk yıllara oranla artması ve sürekli bir şekilde Somali meselesindeki gelişmeleri doğru bir yönde değerlendiren ve politika üreten bir mekanizmaya ihtiyaç vardır.
- Genel olarak sürece bakılınca, Türk kurumları teorik altyapıyı oluşturmadan Somali'ye gittiği için bazı negatif tecrübeler ve hayal kırıklıkları yaşandı. Buna bir de dil problemini ekleyince, bu durum Türkiye ve kurumları için çok ciddi bir sınavdı. Türkçe bilen Somalili bir anda çok değerli hale geldi. Türk kurumlarının bu konudaki tecrübesinin gerek kurumsal gerekse teorik altyapı anlamında Türkiye'nin başka yerlere yapacağı açılımlarda dikkate alınması ve çeşitli dersler çıkarılması gerekmektedir.
- Türkiye ilk başlarda tamamen insani amaçlarla Somali'ye gitti ve bunun getirdiği prestij gerek Afrikalıların gerekse diğer ülkelerin dikkatini çekti. Zamanla Türkiye'nin etki alanı genişleyince, bu durum özellikle İngilizler olmak üzere bölgesel devletler olan Etiyopya ve Kenya'yı rahatsız etti. Zamanla El-Şebab'ın da meşruiyetini sorgulayan politikaların başarılı olması, El-Şebab ve diğer aktörler arasında zimmî bir Türkiye karşıtlığı ittifakına yol açmış durumdadır. El-Şebab'ın üstlenmesine rağmen halen tam olarak aydınlatılamamış olan Türk Büyükelçiliğine yönelik saldırı ve ilerideki saldırı ihtimalleri, bu geniş yelpaze dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

- Bu çerçevede etki alanını genişleten Türkiye'nin, El-Şebab gibi terör örgütlerinin saldırılarına hazırlıklı olması gerekir ve Türk dış politikası geliştikçe bu durumun kaçınılmaz bir sonuç olduğu gerçeği hem kamuoyunca hem de siyasi çevrelerce kabul edilmeli ve hazırlıklı olunmalıdır.
- Somali politikası Türk dış politikasında kurumlararası koordinasyonda en başarılı olunan alanların başında gelmektedir. Fakat belirli aralıklarla yapılan koordinasyon toplantılarına rağmen artık daha planlı bir vizyon geliştirilmeli ve koordinasyon maksimum seviyeye çıkartılmalıdır. Türkiye devletinin haberdar dahi olmadığı çok sayıda irili ufaklı yardım kuruluşları halen Somali'de faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türkiye için Somali politikasındaki asıl mesele artık yardım koordinasyonu değil, siyasal vizyonu yönlendirmek ve politikayı şekillendirmektir.

- Somali koordinasyon toplantılarının, genel anlamda nelerin yapıp yapılmadığına dair bir kontrol mekanizmasından öteye geçmesi ve artık teknik ve insani yardımların koordinasyonundan daha öteye yani siyasal vizyon üretme anlamında ciddi bir boşluk bulunmaktadır. Bu çerçevede belki de Türk dış politikasında bir ilk olabilecek bir Somali Özel Temsilcisi atanması bir zorunluluktur. Somali meselesi bütün boyutlarıyla büyümektedir, dolayısıyla siyasal anlamda gelişmelerin gün be gün değerlendirilip, karar alma sürecine katılımı yapılmalıdır. Bu durum siyasal misyona sahip bir Özel Temsilci'nin atanmasını daha da zorunlu kılmaktadır. Türkiye için Somali politikasındaki asıl mesele artık yardım koordinasyonu değil, siyasal vizyonu yönlendirmek ve politikayı şekillendirmektir.
- Somali konusunda faaliyet gösteren bazı devlet kurumlarında 'Somali yorgunluğu' denilebilecek bir durumdan bahsetmek mümkündür. 1990 sonrasındaki tecrübeler, Batı merkezli çalışan sivil toplum kuruluşları ve Batılı devletlere bu yorgunluğu getirmişti. Türkiye'de de bu durum yavaş yavaş kendisini göstermeye başladı denebilir. He ne kadar çok fazla dillendirmese de bu durumun asıl sebebi bir sonraki adımın ve planın ne olduğu ve olması gerektiği konusundaki yol haritası eksikliğidir. Özellikle gelecekte ne olacağına dair bakış açısı olmayan kurumlar, yer yer en kötüyü senaryoyu düşünerek kendi yaptık-

ları politikalara bile eleştirel bakabilmektedirler. 'Somali yorgunluğu' ancak siyasal anlamda bölgeyi bilen ve Türkiye için vizyon oluşturmada öncülük edebilecek bir Özel Temsilcinin atanmasıyla çözülebilir. Bazı kurumların kendi tecrübelerini aktarma ve hatta bazı politikalara eleştirel bakabilmelerinin bile zor olduğu şu anki konjonktürde, herkesin yaklaşımını dikkate alan ve mevcut analizlerin ötesinde geniş bir bakış açısı üreten bir mekanizma Türkiye'nin Somali politikası için artık bir zorunluluktur.

- Genel olarak Somali'de görev yapmış personel ile yapılan görüşmelerde insanların Somali'ye gitme konusunda yer yer çekingen davrandıkları tespit edilmiştir. Özellikle devlet ve yardım kuruluşları adına Somali'deki görevliler için bu görevi daha cazip kılmak, örneğin, harcırah miktarında düzeltmeler yapılması gerekmektedir. Zira diğer güvenlik konuları da dikkate alınınca, bazen Somali'de görev yapan insanların psikolojik sorunlarla dahi yüzleşebileceği ve bu durumun en azından Somali'de görev yapmayı çekici hale getirmek için tekrardan değerlendirilmesini gerektirmektedir. Özellikle kalifiye eleman sorununun yaşandığı bu alanda, bu durum ayrıca önem arz etmektedir.
- Somali tecrübesi; Türkiye'nin insanı yardım politikasına birkaç açıdan ciddi katkı yapmıştır. Bunlardan ilki; Somali Türkiye'ye bu konularda bir arşiv oluşturması açısından güzel bir örnek teşkil etmiştir. Daha önce yapılan yardım çalışmalarında hem sivil hem de kamu kuruluşlarının ciddi bir arşiv tutanağı yoktu. Bir anlamda Somali tecrübesi bu konuda profesyonelleşme konusunda ciddi katkı sağlamıştır denilebilir. İkincisi; Türk yardım kuruluşları diğer ülke yardım kuruluşları gibi yardım yaparken yerel unsurlardan yardım olarak değil de, doğrudan Somali'ye ulaşmayı tercih ettiği için, bu durum, Türk yardım kuruluşlarının soru(n)larla ilgili olarak doğrudan bilgi almasının önünü açmıştır. Bu durum, aynı zamanda sorunun tespiti ve hemen yapılması gerekenin belirlenmesi konusundaki zaman aralığını ciddi şekilde azaltmıştır. Üçüncüsü, Türkiye zaten insani ve kalkınma yardımı konusunda bir model arayışı noktasında olduğundan Somali tecrübesi bu anlamda Türkiye'nin kendisine özgü fiili olarak bir yaklaşım üretmesine katkı sağlamıştır. Örneğin, Türkiye daha çok boşlukları doldurmakta ve doğrudan insanların hayatına etki eden bir yardım politikası uygulamaktadır. Bu anlamda tabiri caizse Türkiye'nin gönderdiği bir bardak su, diğer ülkelerin ve örgütlerin gönderdiği bir tanker sudan daha fazla dikkat çekmiş ve bu da Somali toplumunda saygınlıkları bulunan ve kabileleri temsil eden Ak Sakallılar tara-

findan ülkelerinin ilerlemesi noktasında Ankara'nın fikrine danışma fırsatını dahi doğurmuştur.

- Türkiye'nin Somali tecrübesi üzerinden hem yardım modelinin teorik anlamda tartışılıp kavramsallaştırılması hem de bu modelin kurumsallaştırılması anlamında ciddi bir birikim oluşmuş durumdadır. Bu anlamda Somali tecrübesi, kurumsal anlamda yenilenme konusunda faydalar sağlayabilir. Türkiye merkezli bir yardım konsepti çıkar mı tartışmalarında özellikle STK ile devlet kurumları arasındaki ilişkinin uyumu ve "Anadolu Mayası" söylemi üzerinde durulabilir.
- Türkiye'de gerçekleşen Somali konusundaki çalışmalar ve tecrübeye bakılınca, üzerinde en fazla durulması gereken nokta üniversite ve düşünce kuruluşlarının bu konuda fazla kafa yormamasıdır. Türkiye'deki Somali çalışmalarında resmi kurumların arazi tecrübesi üzerinden edindiği bilgi hem akademyanın hem de düşünce kuruluşlarının bilgisinden çok daha fazladır. Bu anlamda öne çıkan ciddi bir akademik çalışmanın olmaması, üzerinde durulması gereken bir konudur. Akademisyenler ve düşünce kuruluşlarının Somali ve Afrika siyaseti konusunda tartışmalara analiz ve eleştirileriyle destek vermesi için onların da sürece dâhil olduğu bazı politikaların yapılması gerekmektedir. Türkiye Bursları mülakatları çerçevesinde YTB tarafından araziye gönderilen akademisyenlerin tecrübeleri, akademisyenler ile devlet kurumları arasındaki işbirliği anlamında iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu tür karşılıklı bilgi-belge paylaşımını destekleyen ortak çalışmaların artırılması, genişleyen Türk dış politikası için bir zorunluluk haline gelmiştir.
- Türkiye'nin özellikle Somali politikasının sürdürülebilirliği konusunda bazı politikalarını gözden geçirmesinin vakti gelmiştir. Özellikle sağlık alanında, arazide iyileştirilmesi gereken hastaneler varken, temelden birçok yeni hastane yapmaya kalkmak anlamlı olsa bile o hastanelerin faaliyetlerine devam edebilmesi için gerekli sağlık personelini bulma konusunda sorunlarla karşılaşması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca bu hastanelere kurulan ya da kurulacak son model teknoloji ürünlerinin Somali şartları düşünülünce hem kullanımını hem de arıza çıkması halinde tamiri konusunda ciddi sorunlar olabilir. Dolayısıyla yerel şartları dikkate alarak, sürdürülebilirliği olan araç-gereç ve insan potansiyeli birçok projede tekrardan gözden geçirilmelidir.
- Türkiye; Somali diasporası dâhil bütün Somalililerle iletişim içinde olmasına rağmen, bu konuda daha fazla iletişim kanalı açılmalıdır. Örneğin; Somaliland

halen Türkiye'nin kendilerine yeterince ilgi göstermesini beklemektedir. Aynı şekilde Puntland ve Somaliland ile ilişkiler siyasal anlamda da geliştirilmeli ve mümkünse özellikle Somaliland'de siyasal bir ziyaret yapılmalıdır. Yeraltı kaynakları açısından da zengin olan Somaliland bölgesinde Türk firmaları için çeşitli yatırım imkânları mevcut olup, bu konu üzerinde durulması gerekmektedir. Somaliland'de Türk Hava Yolları uçuşunun sağlanması, hem Türkiye'ye yönelik algıyı değiştirecek hem de Türkiye ile ticari ilişkilerin gelişmesine ciddi katkılar sağlayacaktır.

- Türkiye'nin genel anlamda Somali politikasına bakılınca Ankara'nın Somali Sorunu'nun bölgesel ve küresel boyutlarını daha iyi değerlendirmesi gerekmektedir. Örneğin; Kenya'da yaşayan Somali diasporasındaki birçok zengin işadamı özellikle Kenya'nın kendilerine yönelik sert tutumundan dolayı elindeki maddi servetini götürebileceği yer aramaktadır. Türkiye'ye özel bir sempatiye sahip Somalili işadamları eğer imkân verilirse yatırım amaçlı servetlerini Türkiye'ye getirmek istemektedirler. Bu konularda Kenya Büyükelçiliğinin daha fazla devreye girmesi ve Türkiye'de Kenya'daki Somalililere alan açılması Türkiye- Somali ilişkilerine bölgesel boyut katacak ve Türkiye açısından da faydalı olacaktır.
- Türkiye'nin Somali politikasında son zamanlarda en çok öne çıkan mesele, Türkiye'nin Somali'deki gelişmeler konusunda neredeyse tek aktör konumundaki görüntüdür. Diğer ülkeler hiçbir şey yapmadığı için, Türkiye'nin yaptığı en küçük bir faaliyet bile birçok ülkenin gözüne batmaktadır. Türkiye'nin bu aşırı dominant görüntüsü bazılarını rahatsız etmektedir. Bu durum Türkiye'ye zamanla negatif olarak dönmekte olup, 2014 yılı itibariyle Türkiye artık bu aşırı dominant görüntüsünü düzeltmek adına bazı ülkelerle ortak projeler yapmanın kapısını aralamalıdır. Bu durum siyaseten bir nevi ölçek büyütme-yi ve diğer taraftan ise kredi paylaşımını getirmesine rağmen, Ankara'ya yönelik yavaş yavaş oluşmaya başlayan negatif algıyı değiştirmese bile, en azından başka ülke ya da aktörlerin devreye girmesiyle bir rahatlama sağlayabilir. Türkiye artık Somali'de yaptıklarından dolayı 'süper ülke' imajından kurtulup 'normal ülke' imajına geçmelidir.
- Türkiye'nin Ortadoğu'daki politikaları aslında dolaylı olarak Somali'deki politikalarını da etkilemektedir. Örneğin; Ortadoğu'da Müslüman Kardeşler hareketini bitirmeye yönelik hamleler yapan ve onu terör örgütü ilan eden Birleşik Arap Emirlikleri, Somali'de çok açık bir şekilde Türkiye'nin aleyhine

çalışmaktadır. Türkiye'nin yaptığı her tür projenin aynısını yapmaya çalışan ve özellikle finansal destek ile Somali siyasetini bir nevi Türkiye aleyhine propaganda ile şekillendirmeye çalışan Birleşik Arap Emirlikleri'nin, bu konuda bazı devletlerle işbirliği içinde olduğuyla alakalı bilgiler de bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin yakından takip etmesi gereken bir konu olup, oluşmaya başlayan Türkiye karşıtı söylemin güçlenmesine katkı yapabilir.

- Genel olarak bir devlet ya da sivil toplum kuruluşu bir yere yardım yaptığı zaman bu durumun dört aşamasından bahsedilir. İlk olarak, hizmetin gitmesi sonrasında yerel aktörlerin çoğu bu durumu takdirle karşılar ve destek verir. Daha sonra, ilgili devlet ya da kurumların hizmet ve yardımları yıllardır olmuş olan çatışma ekonomisini rahatsız etmeye başlayınca, bu devletin çeşitli ithamlarla karşılaşması kuvvetle muhtemeldir. Bu ithamların artması sonrasında ise eğer gerekli momentum ve destek sağlanırsa, o ülke ya da kurumu faaliyet yaptığı ülkeden ihraç etmek en temel amaç olabilir. Hizmet-Takdir-İtham-İhraç formülü olarak ifade edilen bu yaklaşım, özellikle Somali konusunda 1990'larda Batı için ciddi bir sorun olmuştur. Türkiye açısından bakılınca, Somalililerin en azından bazıları açısından Türkiye'nin varlığı artık İtham düzeyinde eleştirilere maruz kalmaktadır. Türkiye bu durumun farkına varmalı ve buna yönelik çeşitli hamleler yapmalıdır. Türkiye'nin çeşitli ülkeleri Somali'deki yardımlara ve projelere ortak edebilmesi ve bu konuda sadece kendisinin öne çıkmayacağı bir şekilde politikasını revize edebilmesi, Türkiye'nin bir tür ihraç durumuyla karşılaşmamasının da garantisi olacaktır.

SONUÇ: TÜRKİYE'NİN AFRİKA VE SOMALİ POLİTİKASININ GELECEĞİ

Türkiye ile Sahra-Altı Afrika'sında bulunan devletler arasında son yıllarda hızla gelişen siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin temeli 1998 yılında Afrika Açılım Planı çerçevesinde atılmış ve 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesi sonrasında uygulanmaya konulmuştur. Orijinal plana göre daha kapsamlı ve sofistike bir ilişki biçimi geliştirilen bu dönemde, Türkiye hızla Afrika'daki varlığını artırmış ve önemli bir aktör olarak öne çıkmıştır. Birçok konuda sivil toplumun öncülük ettiği ve çok ciddi bir şekilde desteklediği Türkiye-Afrika ilişkileri, 2011 yılında Somali'de yaşanan açlık ve kuraklık krizi sonrasında farklı bir eğilim göstermiştir. Somali konusunu Türkiye'nin uluslararası alana taşıması ve ülkenin yeniden yapılanmasına öncülük eden tavrı, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal etmenler yanında artık Afrika'da siyasi bir aktör olarak öne çıkma isteğinin en büyük belirtisi olarak yorumlanmıştır.

İLİŞKİLERİN GENEL ÇERÇEVESİ

Türkiye-Afrika ilişkilerinin genel seyrini belirleyen en önemli etkenler arasında karşılıklı siyasi ilişkileri geliştirmek ve bu çerçevede yeni elçilikler açmak gelmektedir. 2002 yılına kadar Sahra-Altı Afrika'sında sadece 7 elçiliği bulunan Türkiye, 2014 yılı itibariyle elçilik sayısını 35'e çıkarmıştır. Bu bağlamda ayrıca 2003 yılında "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" hazırlanmış ve 2005 yılı ise Türkiye'de "Afrika Yılı" ilan edilmiştir. Her yıl karşılıklı olarak ziyaret sayısının artması ise hem tanışıklığı artırmak hem de işbirliği imkânlarını yerinde

değerlendirmek için fırsatlar doğurmuştur. Türkiye'nin kıtaya yönelik izlediği bir diğer politika ise kıtadaki uluslararası örgütlerle olan ilişkilerini geliştirmesidir. Afrika Birliği ve diğer bölgesel örgütlerle siyasi danışma mekanizmasını geliştirmek hem kıtadaki gelişmelere yönelik olarak kıtasal yaklaşımını daha yakından görme hem de muhtemel işbirliği imkânları için önem taşımaktadır.

Bu gelişen siyasi ilişkilere paralel olarak Türkiye'nin Afrika ile olan ticareti 2002 yılında yaklaşık 3 milyar dolar iken 2013 yılı sonunda bu rakam 19 milyar doların üzerine çıkmıştır. Özellikle iş dünyasından kuruluşların her yıl düzenlediği ticareti artırmaya yönelik toplantıları, hem sivil toplumun bu ilişkilerdeki katkısını göstermekte hem de sivil toplum örgütlerinin Afrika konusunda birçok açıdan devletin önünde gittiğine işaret etmektedir.

Türkiye-Afrika ilişkilerinin çerçevesini belirleyen ve n en çok öne çıkan öge olarak da kabul edilen bir diğer boyut ise insani ve kalkınma yardımı meselesidir. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA), bugüne kadar birçok Afrika ülkesinde proje gerçekleştirmiş ve açtığı ülke ve bölgesel ofisleriyle buna devam etmektedir. İHH, Yardımcı, Cansuyu gibi onlarca yardım kuruluşu, birçok alanda yaptığı katkılarla insani yardım konusunda öne çıkmaktadır. Ayrıca 2000 yılından bu yana Afrika ülkelerinden 2500'ü aşkın öğrenciye yükseköğrenim bursu tahsis edilmiş olup, bu sürecin 2012 yılında yapılan yeni düzenlemeyle daha kontrollü ve sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Ulaşım açısından ise Türk Hava Yolları, Afrika Kıtası'nda 20'den fazla noktaya doğrudan uçuş gerçekleştirmektedir.

Son yıllarda Türkiye-Afrika ilişkilerinde en öne çıkan öğelerden birisi de din olmuştur. Diyanet'in 2006 yılında birincisine, 2011 yılında ise ikincisine ev sahipliği yaptığı Afrika Dini Liderler Toplantısı, bunun sadece kurumsal işbirliği ayağını teşkil etmesine rağmen, hem sivil toplum kuruluşlarının Afrika'ya artan ilgisi hem de halkın yardım etme isteğinin altında yatan en temel sebep ortak dini değerlerdir. Aynı şekilde Müslümanların yoğun yaşadığı yerlerde Türkiye'nin kolayca kabul görmesinde din öğesinin etkisini görmezden gelmek mümkün değildir.

SORUN ALANLARI

Türkiye'nin kıtaya yönelik ilişkilerinde çok ciddi bir sorundan bahsetmek mümkün değildir. Bu açıdan bakınca hem kıtada Türkiye son derece pozitif karşılanmakta hem de destek görmektedir. Fakat sorun alanlarından ziyade belki birkaç eksiklikten söz edilebilir. Bunlardan en önemlisi Türkiye'nin kıtada artan etkisini nasıl olup da bölgesel ve küresel ölçekte anlamlı hale getirebileceği meselesidir. 2011 yılına kadar Güney Afrika gibi Afrikada kilit ülkeler diyebileceğimiz bazı ülkeler, Türki-

ye'nin kıtaya ilgisinin ekonomik merkezli bir macera olduğuna yönelik kanıya sahiplerdi. İşte bu yüzden, “Türkiye'nin uzun vadeli katkılarından ziyade kısa süredeki varlığından biz ne kazanabiliriz” fikri yaygındı. 2011 yılında Türkiye'nin Somali'ye yönelik cesur politikası, Afrika'da gerek kilit devletler gözünde gerek ise bölgesel kurumlar düzeyinde algısının değişmesine yol açmıştır. Özellikle 2011 yılında hem Başbakan Erdoğan'ın hem de Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Güney Afrika ziyaretleri bu değişen algının perçinleşmesine ciddi katkı sağlamıştır. Buna, pekiştirilerek devam edilmesi ve Türkiye'nin aynen Fransa, İngiltere ve Amerika gibi meşruiyeti sorgulanmayan bir aktör olarak kıtada varlığını kabul ettirmesi önem arz etmektedir. Önümüzdeki yıllar bunun için test niteliğinde olacaktır.

Aynı şekilde kilit ülkelerle ikili ilişkilerin derinleştirilmesi ve bu ilişkinin küresel boyutta alan açması bir diğer konudur. G-20 üyesi olan Afrika ülkeleriyle güçlü ortak yaklaşım zemini yakalamak ve bu çerçevede küresel sistem düzeyinde işbirliği imkânlarını elde etmek hem Türkiye'nin kıtadaki etki ve varlığı üzerinde çarpan etkisi yapacak hem de yukarıda belirtilen Türkiye'nin kıtadaki varlık ve meşruiyetini tartışmasız olarak perçinleyecektir.

Türkiye'nin Afrika açılımının başlangıcından beri vurgulanan ve hâlâ en az mesafe alınmış bir konu ise Türkiye'de Afrika konusunda uzman insan sayısı eksikliğidir. Çeşitli kurumlarda Afrika Araştırma Merkezleri açılmasına rağmen, bu kurumlar hem donanım açısından oldukça eksik hem de son derece oryantalist bir yaklaşımla hâlihazırda Batı'da kıta üzerine var olan literatürü ballandırarak bize sunmaktadırlar. Batı'da bile terk edilmeye başlanan yaklaşımların bize yeniymiş gibi sunulması, Türkiye'nin kıtada artan varlığıyla bile paralel değildir. Bu açıdan Türkiye'nin acilen Afrika kıtasına devlet kanalıyla yüksek lisans ve doktora için öğrenci göndermesi ve kıtadaki gelişmeleri yerinde takip ederek anlamlandırması elzemdir. Ayrıca Türkiye'de çeşitli üniversitelerde Afrika Araştırma Merkezi kurularak, Afrika'nın önde gelen akademisyenlerinin davet edilmesi, kıtadaki hatırı sayılır entelektüellerin bizi yakından tanınmasına doğrudan katkıda bulunacaktır.

ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İlk olarak, Türkiye artık Afrika kıtasında bir siyasi aktör olma isteğini, yani kıtadaki sorunların çözümüne doğrudan katkı yapma iradesinde olduğunu, daha net konuşmalı ve bunu açıkça ifade etmelidir. Özellikle Somali konusunun dünyada gündeme gelmesi sonrasında bu konuda Batı'da ciddi bir kafa karışıklığı vardır. “Türkiye ne yapmaya çalışıyor?” türü sorular artık bir rutin olmuştur. Siyasi aktör olmak demek her konuda bizim bir çözümümüz var demekten ziyade, bizim de o konuda söyle-

yecek sözüümüz var anlamında alınıp, bu çerçevede Türkiye'nin de artık kıtadaki sorunlara yönelik söylem üretmede varlığını hissettirmesi gerekmektedir. Türkiye'nin bunu tek başına yapamayacağı yerlerde muhtemel işbirlikleri önem kazanabilir. Afrika kıtasındaki aktörlere bakınca, kısa vadede Türkiye'nin kıtadaki en ciddi ortağı Rusya olabilir. Rusya hem kıtaya geri dönmeye çalışmakta hem de kıtaya Soğuk Savaş döneminden gelen bir yakınlığı bulunmaktadır. Birçok alanda varlığını öncesine göre kaybetmesine rağmen Rusya'nın bilgi birikimi ve tecrübesi, Türkiye'nin ise yeni aktivizmi ve artan meşruiyeti bu şekilde bir işbirliğini anlamlı kılabilir. Kıtadaki diğer aktörlerden Fransa, İngiltere, Amerika ve İtalya gibi geleneksel ülkeler artık hem yorgunluk hissetmekte hem de sadece eski sömürgelerine yönelmektedirler. Kıtadaki yeni aktörlerden Çin, Hindistan ve Brezilya ise daha çok ticari oportünizm denilen bir yaklaşımla hareket etmekte ve kalıcı siyasi katkı yapma konusunda hâlâ çekinmektedirler. Türkiye'nin konumu her ikisinin arasında bir yerde bulunmaktadır ve bu açıdan iki farklı üç noktaların kesişme noktası olabilir.

İkinci bir nokta, Türkiye hâlâ kıtaya yönelik politikalarında bölgesel dengeleri anlamaktan uzak ya da görmezden geliyor havası vermektedir. Örneğin; Somali meselesini ne Somali içinde kurulacak yeni bir siyasi denge tek başına çözebilecektir ne de devletlerin yeniden yapılanma konusundaki yardımları oyun değiştirici olacaktır. Somali'nin istikrara kavuşması Afrika Boynuzundaki bölgesel dengelerin yeniden yapılandırılmasından geçmektedir. Bu çerçevede Nil Sorunu, Kenya'ya Batının açık desteği ve Sudan'ın bölünmesinin yankıları aslında Somali Sorunu'nu doğrudan etkilemektedir. Bu açıdan, Türkiye'nin bir soruna yaklaşırken bölgesel denge kurulmasının önünü de açabilecek adımlara diğer yaptıklarına paralel olarak öncelik vermesi, hem Türkiye'nin kıtadaki etkisini artıracak hem de yaptıklarının kalıcı barışa hizmet etmesinin önünü açacaktır. Bu tür daha geniş kapsamlı bir yaklaşım geliştirilmesi ve bu çerçevede politika eksikliğinin kapatılması gerekmektedir.

Üçüncü bir nokta olarak din ögesi üzerinde ciddiyetle durulmalıdır. Her ne kadar Türkiye din ögesinin dış politikada bir etken olduğunu resmi olarak kabul etmese de, artık din Türk dış politikasının ana öğelerinden birisidir ve büyük ihtimalle bu şekilde kalmaya devam edecektir. Türkiye Afrika'ya yönelik politikasında dini boyutu sadece zimmî olarak öne çıkarmaktadır. Hâlbuki hem uluslararası toplum hem de kıtadaki gelişmeler Türkiye'nin din ögesini Afrika'da daha etkin bir şekilde kullanmasına imkân sağlamaktadır. Özellikle Batı Afrika'daki sorunların çözümünde bu ciddi bir açılım sağlayabilir. Örneğin; Nijer ve çevresinde yoğun olarak bulunan Sufi dergâhları her yıl geniş katılımlı toplantılar düzenlemektedir. Bu toplantılardan birisine ülkeye yapılan bir ziyaret çerçevesinde yapılacak kısa bir katılım,

bütün Batı Afrika'daki dini gruplar için son derece anlamlı olacaktır. Bu küçük jestin siyasi çıktısı ise her ne kadar Fransa'yı kızdıracak olsa da, Mali dâhil birçok Batı Afrika ülkesinde yaşanan sorunlara Türkiye'nin doğrudan bir aktör olarak girmesinin önünü açacaktır. Batı Afrika'da çoğu Müslüman olan halk belki bu şekilde yapılacak küçük jestler sonucu yönünü Fransa yerine Türkiye'ye de çevirebilirler. Ki bu şekilde bir talep ve ilginin varlığı bölgeye gidenler tarafından gözlemlenmektedir.

Dördüncü nokta, Afrika'nın beklentileri ve Türkiye'nin politikaları arasındaki eşgüdümün devamlılığıdır. Afrikalıların Türkiye'den beklentileri, sürdürülebilir bir kalkınmayı gerçekleştirecek tecrübesini paylaşması, sahip olduğu teknolojiyi paylaşması ve kendilerine rehberlik etmesidir. Afrikalılar Türkiye'de teknolojinin, Afrıkada ise kaynak ve insan gücünün bulunduğunu belirterek, Türkiye ile ilişkilerinin eşitlik temelinde karşılıklı güven ve saygı anlayışı ile gelişmesinden memnuniyet duymaktadırlar. Birçok ülke Afrika'daki elçiliklerini kapatırken, Türkiye'nin çeşitli Afrika ülkelerinde elçilik açmasını ise takdirle karşılamaktadırlar. Bu çerçeveden bakılınca, ekonomik olarak Afrika kıtası sahip olduğu çok zengin yeraltı kaynaklarına ve bütün dünyayı besleyebilecek verimli tarım arazilerine sahiptir. Afrika'nın ihtiyacı olan ekonomik yardımlar değil, kaynakların uygun şekilde yönetilmesidir. Türkiye'nin bu kaynakların kullanım ve idaresi konusunda Afrikalıların yararına olacak şekilde yardımcı olmaya çalışması çok faydalı olacaktır.

Her ne kadar bu konuda hassas davranılmasına çalışılıyorsa da hatırlatmak babından, Türkiye'nin Afrika-yardım, Afrika-yoksulluk, Afrika-fakirlik kavramlarını yan yana kullanmaktan, Afrika'nın fakirliğini dile getirmekten kaçınması daha doğru olacaktır. İnşa edilmiş bu yoksul Afrika resminin ortadan kalkmasını sağlamak Afrikalıların özgüvenlerini kazanmalarını sağlayacaktır. Bunların yerine Afrika-kalkınma, Afrika-gelişme kavramlarının daha sık kullanılması, Afrika'nın kültürel ve ekonomik zenginliklerinin tanıtılması için gayret sarf edilmesi Afrika ile ilgili kavramsal çerçevede değişiklik meydana getirecektir. Buna ek olarak, kalkınma programlarının bölgesel kaynakların kullanıldığı üretime dayalı ve sürdürülebilir olması önem taşımakta ve eğitim çalışmaları yapılırken, ülkelerdeki kültür, dil, din, mezhep hassasiyetlerinin ve etnik hassasiyetlerin göz önünde bulundurulması daha sağlıklı olacaktır.

Türkiye, Afrika politikalarını şekillendirirken bütün bu unsurları dikkate alan bir perspektifle çalışmalar yaptığı zaman daha sağlıklı neticeler elde edilecektir. Çatışma ve diyalog teorilerine dayanan değil, tarihte tecrübe edilmiş ilişkilere dayanan bir perspektif benimsenmesi hayati önem taşımaktadır. Dayanışma, tarihî bilgi, birikim ve tecrübeleri paylaşma üzerine inşa edilmiş bir Afrika pers-

pektifine sahip olunmalıdır. Sömürgeciliğin eski ve yeni bütün formlarıyla Afrika Kıtası'na yeniden dönüşünün planlarının yapıldığı ve yeni sömürgeci güçlerin ortaya çıktığı bir zamanda, Türkiye'nin işbirliği ve dayanışma merkezli Afrika açılımı tarihî bir değer ifade etmektedir.

ÖNGÖRÜLER

Türkiye iç siyasetinde çok ciddi bir siyasi değişiklik ya da ciddi bir ekonomik kriz olmadığı sürece Türkiye-Afrika ilişkilerinin önümüzdeki yıllarda aynı hızla devam etmesi beklenmelidir. Özellikle yoğun sivil toplum katılımından dolayı artık ilişkilerin kalıcı olma yolunda hızla ilerlediğini vurgulamak gerekir.

Afrika'nın önümüzdeki dönemde dünya siyasetinde artan önemini koruması kuvvetle muhtemel, fakat özellikle Çin'in farklı bir politika ile Afrika'da kalıcı altyapı hizmetleri kurması ve kısa süre içinde yaptıklarının yıllardır Batı'nın yaptıklarından bile daha gözle görünür hale gelmesi, kıtadaki genel eğilimin Batı yerine Çin tarafına kayma ihtimalini öne çıkarmaktadır. Bu açıdan hem kalkınma yardımları konsepti hem de kıtanın kalkınmasına yönelik olarak atılması gereken adımların neler olacağı meselesi, önümüzdeki yıllarda entelektüel ve siyasi çevrelerce en ciddi tartışma konusu olmaya adaydır. Türkiye'nin bu tür söylem ve tartışmalara kendi tecrübelerinden yola çıkarak katkıda bulunması ve takip etmesi hem kıtaya yönelik yaklaşımlardaki değişimi yakında izlemesine hem de yeni politika üretimine ciddi katkıda bulunacaktır.

Kıtaya artarak devam eden küresel ilgi her ne kadar bugüne değin ciddi (ve açık) bir rekabetle sonuçlanmasa da, orta vadede bu yöne eğilmesi kuvvetle muhtemeldir. Kıtadaki geleneksel aktörler eski konumlarını korumaya çalışırken kıtadaki yeni aktörler bir nevi güç temerküzü yapmaktadırlar. Kıtada halen güvenlik ve siyaset konuları geleneksel aktörlerin tekelindeyken, özellikle ekonomik konular yeni aktörlerin en öne çıkan boyutudur. Aynı şekilde geleneksel aktörlerin kıtada meşruiyeti yerel aktörler tarafından yer yer sorgulanırken, kıta yeni aktörlere daha fazla teveccüh gösterir havası vermektedir. Türkiye'nin konumu ve etkisi, güvenlik meselesi ve siyasi açıdan ne geleneksel aktörler kadar güçlü ne de yeni aktörlerin ekonomik gücüyle rekabet edecek düzeydedir. Ama Türkiye'nin ortak dini değerler, adil yaklaşım ve karşılıklılık esaslı yaklaşımı onu farklı bir kategoriye koymaktadır. Bu açıdan, Türkiye'nin diğer aktörlerin konumunu yakından takip etmesi ve gerektiği zaman çeşitli konularda bazı aktörlerle beraber hareket etmesi, Türkiye'nin kıtadaki etkisini uzun vadede artırabilir.

Türkiye'nin Somali politikasının genel Afrika politikasından ayrı düşünülmemesi ve atılan adımlarda bu genel çerçevenin gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

tedir. Türkiye'nin başarılı bir şekilde takip ettiği Somali politikası sonrası hem Somali uzun yıllar sonra tekrardan uluslararası toplumun gündemine girdi hem de Somalililer uzun yıllardan beri ilk defa kendilerini kendi kaderlerini belirleme konusunda bir 'aktör' olarak hissetti. Ankara'nın yaptığı çalışmalar birçok açıdan yıllardır Somali'de oluşmuş olan 'çatışma ya da kriz ekonomisini' yıkmaya çalışsa da, bu konuda hâlâ atılacak adımların olduğunun farkına varmak gerekir. Bir yerde çatışma ekonomisinin yıkılması ancak ve ancak o bölgede sürdürülebilir normal bir ekonomik hayatın kurulmasıyla olabilir. Mogadişu merkezli bakılırsa, henüz bu tür bir yapılanmadan bahsetmek zor görünmektedir. Fakat bu tür bir ekonomi; güvenlik sorununun Mogadişu'ya göre daha az olduğu Somaliland bölgesinde varlığını sürdürmekte ve hatta gelişmektedir.

Türkiye'nin Somali politikasında kullandığı en büyük ve temel söylem en net ifadeyle 'iyi niyet ve insani yardım' olarak özetlenebilir. Artık üçüncü yılını tamamladığımız Somali politikasını bu tür bir duygusal yaklaşımdan çıkarıp, bu söylemi rasyonelleştirme vakti gelmiştir. Bu yeni söylem ancak ve ancak son yıllarda Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun dillendirdiği 'entegre' Doğu Afrika politikasının altının entelektüel, lojistik ve ekonomik altyapı ile desteklenmesiyle mümkündür. Davutoğlu'na göre entegre politikanın özü, Doğu Afrika'daki sorunları birbirinden ayrı sorunlar olarak görmek yerine hepsini bağlantılı ve birbiriyle yakından ilintili bir şekilde değerlendirerek sorun merkezli değil bölge merkezli bir politika üretmektir. Resmi söyleme bakılınca, bu entegre politikanın en temel dinamiğinin Doğu Afrika'daki bütün ülkelerde büyükelçiliklerin açılması en temel politika olarak zikredilmektedir. Bu çok ciddi bir adım olmakla beraber, bölgeyle alakalı çalışmaların içinde bulunan birçok bürokrat ve uzman dâhil Türkiye'nin geniş kesimlerinde bu 'entegre' politikanın aslında ne olduğu konusunda ciddi bir algı ve bilgi eksikliği vardır. Bu durum Türkiye'deki birçok siyasi yetkili için geçerlidir. Türkiye'nin önümüzdeki süreçte kısa vadede yapması gereken en temel işlerden biri, 'Somali'ye nasıl bakılmalı?' sorusuna kapsamlı ve anlaşılabilir bir şekilde cevap verilmesidir. Bu tür bir kapsamlı yaklaşım eksikliği 'Somali yorgunluğu' denilebilecek bir durumun ortaya çıkmamasının da en garanti yolu olacaktır.

Türkiye kısa ve hatta orta vadede Somali'de iki temel sorunla karşı karşıyadır. Bunlardan biri, kısıtlayıcı bir faktör olarak güvenlik meselesidir. Bu durum hem Somali hükümetinin ve devlet yapısının doğasından hem de El-Şebab'ın Türkiye'yi açık bir şekilde tehdit etmesinden ileri gelmektedir. Somali devlet teşkilatında özellikle çift ajan denilebilecek hem devlete hem de El-Şebab'a çalışan bazı insanların olduğu özellikle bazı Somalili gazeteciler tarafından vurgulanmaktadır. Bu durum dışarıdan bakınca birbiriyle savaş halindeymiş gibi gözükken El-Şebab ile devlet ara-

sındaki ilişkinin çok keskin olmadığını, aksine ciddi geçişkenlikler olduğuna işaret etmektedir. Benzer şekilde Somali ordusu içinde El-Şebab'a silah ve mühimmat desteği veren bazı grupların olduğundan da bahsedilmektedir. Türkiye'nin, Somali devletinin güçlendirilmesi için yaptığı her çalışmanın ve çabanın yalnızca belirli kesimlerin rahat etmesine neden olması durumunda, rahatlıkla Türkiye aleyhine kullanılabileceğini vurgulamak gerekir. El-Şebab'ın açık bir şekilde Türkiye'yi tehdit etmesi ise özellikle takip edilen politikalar sonrası kendi meşruiyetinin en azından Somali'de bazı kesimler tarafından sorgulanmaya başlaması düşünüldüğünde anlaşılabilir bir durumdur. Fakat El-Şebab'ın farklı fraksiyonlardan oluştuğu ve bazı grupların kendi başlarına hareket edebildiği düşünüldüğünde, Türkiye'nin politikalarından rahatsız olan bazı devlet ve kesimlerin El-Şebab içindeki bazı fraksiyonları Türkiye'ye karşı kullanabileceğini düşünmek gerekir.

Türkiye'nin karşılaştığı ikinci temel sorun, Türkiye aleyhine yapılan yanlış-yanlış bilgi paylaşımıdır. İletişimin sınırlı olduğu Somali'de iletişim teknolojilerini iyi bir şekilde kullanmak Ankara'nın ana politikalarından birisi olmalıdır. Özellikle bu çerçevede Türkiye'ye yakın bir radyonun kurulması ya da kurdurulması ve bunun üzerinden doğru bilgilerin verilmesi ciddi önem arz etmektedir. Yanlış bilgi ve propaganda Türkiye'nin Somali'deki politikalarından rahatsız olan bazı kesimlerin ilk elden kullanabilecekleri bir durum olup, özellikle Türkiye ile ilgili pozitif algının eskisi kadar olmadığı ve yer yer Türkiye'nin tartışıldığı bir süreçte, aciliyetle üzerine eğilmeyi gerektiren bir konudur.

Batılı devletler Somali konusunda son derece siyasi bir dil kullanıp aslında arazide gerçek anlamda çok az şey yaparken, Türkiye alanda birçok çalışma yapmasına rağmen en az siyasi dil kullanan ülke konumundadır. Türkiye'nin Somali politikasında artık siyasi bir dil kullanması hem bir zorunluluk hem de kendisine alan açabilmesi için bir fırsattır. Bu çerçevede siyasi dili yönetecek, bölgeye yönelik entegre politikayı içeride ve dışarıda açıklayıp uygulayabilecek ve gerektiği zaman özel görevli bir siyasi figür olarak devlet adına görüşmeler yapabilecek bir Somali Özel Temsilcisi'nin atanması gerekmektedir. Bu tür bir atama hem Ankara'daki koordinasyonun ve planlamanın zamanında ve hızlı bir şekilde yapılmasına katkı sağlayacak hem de Türkiye'nin Afrika politikasında Somali'nin nereye oturduğu ve geleceği konusunda ana söylemi oluşturup şekillendirecektir. Eğer bu tür özel yetkili bir kişi yakın vadede atanmazsa, Somali'ye yönelik politikaların üst perdeden yönetimi Ankara'nın siyasi krizlerinin kurbanı olabilir. Belki de başka bölge ve konularda gerekmeyecek bu tür bir uygulamanın önemi ancak ve ancak Somali'nin Türkiye'nin hem genel dış politikasında hem de Afrika politikasındaki yerinin ne kadar önemli olduğunun farkına varılmasıyla anlaşılabilir. Türkiye

ister bilinçli olsun isterse farkına varmasın, ilk defa kendisinden uzak bir coğrafyada devlet inşası denilebilecek bir sürecin içine girmiş bulunmaktadır. Bu devlet inşası politikası ayrıca Türkiye'nin Afrika açılımı için ciddi bir test niteliğindedir. Bu politikadaki başarı, doğrudan Ankara'nın ileride bu tür politikalara yönelip yönelmemesini belirleyici bir öneme sahiptir. Başarı özgüveni getirecekken, her türlü başarısızlığın maliyeti beklenenden daha büyük olacaktır. Başarısızlık durumunda 1993 yılında Amerika'nın Somali'de askerlerinin öldürülmesi sonrasında yaşadığı psikolojik sendromun Türkiye'de de yaşanması hiç de göz ardı edilmemelidir. Devlet ve sivil toplum düzeyinde şu ana kadar başarılı bir şekilde sürdürülen dış politika aktivizminin Somali üzerinde başarısız olması durumunda, önümüzdeki dönemde Türk dış politikası açısından ters etkiler yapabilecektir. Yine aynı şekilde Türkiye'nin Somali'deki başarı ya da başarısızlığı Türkiye'nin genel Afrika politikasını ve özellikle de Afrikalı devletlerin Türkiye'ye bakışını derinden etkileyecektir. Afrikalıların şu ana kadar gösterilen başarı sonrası gıpta ile baktığı bu politikanın bir şekilde başarısızlıkla sonuçlanması, Türkiye'ye yönelik bütün algıyı değiştirebileceği gibi, Türkiye'nin bütün Afrika'daki politikaları bir nevi maceracılık gözüyle görülebilir.

Bütün bunlar dikkate alındığında, Türkiye'nin Somali politikası başka bir bölge ya da devlete uyguladığı politikadan çok daha fazla çarpan etkisine ve öneme sahiptir. Türkiye'deki siyasiler dâhil geniş kitlelerin bunun farkına varması ve bu çerçevede bütün boyutlarının takip edilip siyasal süreci ve dengeleri önceleyen ve yardım konusunu aşan politikalara ağırlık veren bir özel temsilcilik biriminin kurulması ciddi şekilde tartışılmalı ve düşünülmelidir. Yine aynı çerçevede Doğu Afrika'daki bütün büyükelçilikler dâhil diğer personelin bu konuda bilinçlendirilmesi ve daha entegre bir şekilde çalışması gerekmektedir. Çeşitli gezi ve ziyaretlere akademisyen ve araştırmacıların dâhil edilerek Türkiye'de Somali konusundaki akademik çalışmalarının teşvik edilmesi de bu süreci güçlendiren bir boyut olacaktır. Bundan sonraki süreçte sorunların çözümünde farklı stratejiler uygulanabilir. Bunların başında Somali'nin inşası sürecine El-Şebab örgütünü katmak gerekir. El-Şebab şu an ülkenin güney kısmına kadar geri çekildiyse de, örgütün hâlâ çok güçlü olduğu biliniyor. Bunun dışında örgütün halk nezdinde meşruiyeti var. El-Şebab sürece dâhil edilerek ülkede meşruiyet krizi aşılabılır. Somali'nin geleceği dış güçlerin talepleri ve çıkarlarına göre değil, Somali halkının isteklerine göre inşa edilmelidir. Siyasi sürece müdahale edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- AFAD, *2011 Yılı İdari Faaliyet Raporu*, Ankara: AFAD, 2012.
- AFAD, *2012 Yılı İdari Faaliyet Raporu*, Ankara: AFAD, 2012.
- Abdullahi, Abdurahman Moallim, *The Islamic Movement in Somalia: A Historical Evolution with a Case Study of the Islah Movement (1950-2000)*, Basılmamış doktora tezi, Montreal: McGill University, Mayıs 2011.
- Akpınar, Pınar, "Turkey's Peacebuilding in Somalia: The Limits of Humanitarian Diplomacy," *Turkish Studies*, Cilt 14, No 4, 2013, s. 735-757.
- Anthony, Ross, "Infrastructure and influence: China's presence on the coast of East Africa", *Journal of the Indian Ocean Region*, Cilt 9, No 2, 2013, s. 134-149.
- Aynte, Abdi, "Al-Shabaab and Post-Transition Somalia", *African Arguments*, 3 Eylül 2012.
- Badahur, Jay, *The Pirates of Somalia: Inside their Hidden World*, New York, NY: Pantheon, 2011.
- Barnes, Cedric, ve Harun Hassan, "The Rise and Fall of Mogadishu's Islamic Courts", *Journal of Eastern African Studies*, Cilt 1, No 2, 2007, s. 151-160.
- Bingöl, Oktay, "Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü", *Akademik Bakış*, Cilt 7, No 13, Kış 2013, s. 81-106.
- Bir, Çevik, *Somali'ye Bir Umut*, İstanbul: Sabah Kitapları, 1999.
- Davutoğlu, Ahmet, *2013 Yılına Girerken Dış Politikamız*, Ankara: Dışişleri Bakanlığı, 2012.
- Fitzgerald, Nina J., *Somalia: Issues, History, and Bibliography*, Nova Publishers, New York: 2002.
- Gei, Robin, ve Anna Petrig, *Piracy and Armed Robbery at Sea: The Legal Framework for Counter-Piracy Operations in Somalia and the Gulf of Aden*, Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Hammond, Laura, "Somalia rising: things are starting to change for the world's longest failed state", *Journal of Eastern African Studies*, Cilt 7, No 1, 2013, s. 183-193.
- Haşimi, Cemalettin, "Turkey's Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation", *Insight Turkey*, Cilt 16, No 1, 2014, s. 127-145.
- Hazar, Numan, "The Future of Turkish-African Relations", *Dış Politika*, Cilt 25, No 3-4, 2000, s.107-114.
- Heally, Sally, "Seeking Peace and Security in the Horn of Africa: the Contribution of the Inter-Governmental Authority on Development", *International Affairs*, Cilt 87, No 1, 2011, s. 105-120.

- International Crisis Group, *Assessing Turkey's Role in Somalia*, Africa Briefing No: 92, 8 Ekim 2012. <http://www.crisisgroup.org/-/media/Files/africa/horn-of-africa/somalia/b092-assessing-turkeys-role-in-somalia.pdf> (Erişim: 8 Şubat 2014).
- Lewis, I. M., *A Modern History of the Somali: Nation and State in the Horn of Africa*, 4. Baskı, Ohio: Ohio University Press, 2003.
- Lewis, I. M., *Understanding Somalia and Somaliland: Culture, History, Society*, New York: Columbia University Press, 2008.
- Majid, Nisar ve Stephen McDowell. "Hidden Dimensions of the Somalia Famine", *Global Food Policy*, Cilt 1, No 1, 2012, s. 36-42.
- Maden, Tuğba Evrim, "Somali'de Bitmeyen Siyasi Kriz", *ORSAM Rapor*, no. 163 (Temmuz 2013).
- Marchal, Roland, "Islamic Political dynamics in the Somali Civil War", *Islamism and its Enemies in the Horn of Africa* içinde, der. Alex de Waal, (Hurst, Londra:2004), s. 114-145
- Marchal, Roland, "A tentative assessment of al-Shabaab", *Journal of Eastern African Studies*, Cilt 3, No 3, Kasım 2009, s. 381-404.
- Marchal, Roland, "Somali Pircay: the local contexts of a global obsession", *Humanity*, Cilt 2, No 1, Mayıs 2011, s.31-50.
- Murphy, Martin N., *Somalia: the New Barbary? Piracy and Islam in the Horn of Africa*, New York: Columbia University Press, 2011.
- Murphy, Teri, ve Auveen Woods, *Turkey's International Development Framework Case Study: Somalia*, IPC-Mercator Policy Brief, Şubat 2014, <http://ipc.sabanciuniv.edu/en/wp-content/uploads/2014/02/SOMALIISBN1.pdf> (Erişim: 20 Aralık 2013).
- Okonjo-Iweala, Ngozi, "Securing Development: Challenges of Economic Inclusion", *Survival*, Cilt 55, No 4, Ağustos-Eylül 2013, s. 121-128.
- Orakçı, Serhat, "The Emerging Links between the Ottoman Empire and South Africa", *International Journal of Turkish Studies*, Cilt 14 No 1-2, 2008, s. 47-60.
- Özkan, Mehmet, "Turkey Discovers Africa: Implications and Prospects", *SETA Policy Brief*, No: 22, 2008.
- Özkan, Mehmet, ve Birol Akgün, "Turkey's Opening to Africa", *The Journal of Modern African Studies*, Cilt 48, No 4, 2010, s. 525-546.
- Özkan, Mehmet, "What Drives Turkey's Involvement in Africa?", *Review of African Political Economy*, Cilt 37, No: 126, 2010, s. 533-540.
- Özkan, Mehmet, "Türkiye'nin Afrika Politikası 2010", Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Özcan (Edts.), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, SETA: Ankara, 2011, s. 501-527.
- Özkan, Mehmet, *Foreign Policy After Tabrir Revolution: Re)-Defining the Role of Egypt in the Middle East*, Lap Lambert: 2011.
- Özkan, Mehmet, "A New Actor or Passer-by? The Political Economy of Turkey's Engagement with Africa", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol 14, No 1, 2012, s. 113-133.
- Plaut, Martin, "How Unstable is the Horn of Africa?", *Review of African Political Economy*, Cilt 40, No 136, 2013, s. 321-330.
- Roque, Paula Cristina, "Somalia: Understanding Al-Shabaab", *Institute for Security Studies Situation Report*, 3 Haziran 2009.
- Seay, Laura, "Understanding Somali Piracy", *The Journal of Modern African Studies*, Cilt 51, No 1, Mart 2013, s. 169-175.
- Shire, Mohammed Ibrahim, *Somali President Mohammed Siad Barre, His Life and Legacy*, Cirfe Publications, Londra: 2011.
- Stevenson, Jonathan, "Jihad and Piracy in Somalia", *Survival*, Cilt 52, No 1, 2010, s. 27-38.
- Swaniker, Fred, "Africa's Rising Economis", *Survival*, Cilt 55, No 4, Ağustos-Eylül 2013, s.129-142.
- Tadesse, Medhane, *Al-Ittihad: Political Islam and the Black Economy in Somalia*, Addis Ababa: Meag, 2002.

- Tank, Pinar, *Turkey's New Humanitarian Approach in Somalia*, The Norwegian Peacebuilding Resource Centre (NOREF) Policy Brief, Aralık 2013.
- Taylor, Ian, "China's oil diplomacy in Africa", *International Affairs*, Cilt 82, No 5, 2006, s. 937-959.
- Taylor, Ian, *China and Africa: Engagement and compromise*. Abingdon: Routledge, 2006.
- Vidino, Lorenzo, Raffaello Pantucci ve Evan Kohlmann, "Bringing Global Jihad to the Horn of Africa: al Shabaab, Western Fighters, and the Sacralization of the Somali Conflict", *African Security*, Cilt 3, No 4, 2010, s. 216-238.
- Wheeler, Tom, *Turkey and South Africa: Development of Relations 1860-2005*, SAIIA Report No. 47, 2005.

MEHMET ÖZKAN

Lisans eğitimini İstanbul Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamladıktan sonra Johannesburg Üniversitesi (Güney Afrika) ve Linköping Üniversitesinde (İsveç) Afrika ve Avrupa siyaseti üzerine master yaptı. İspanya'daki Sevilla Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler alanında doktorasını alan Özkan, 2009 yılında Kolombiya'nın Medellin şehrinde bulunan Universidad Pontificia Bolivariana'da, 2010'da Hindistan Yeni Delhi'de bulunan Institute for Defense and Security Analysis (IDSA) adlı araştırma merkezinde ve 2011 yılında Mısır'daki Kahire Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulundu. 2012 yılında ise Bosna-Hersek'te bulunan Uluslararası Saraybosna Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak dersler verdi. Halen SETA Dış Politika biriminde araştırmacı olması yanında Polis Akademisi'nde öğretim üyesi ve Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Araştırma Merkezi (UTSAM) Direktörüdür. İngilizce bir kitabı yanında akademik çalışmaları İspanyolca, İngilizce, Arapça ve Türkçe dillerinde birçok uluslararası dergide yayımlandı.

DOĞU AFRIKA JEOPOLİTİĞİ VE TÜRKİYE'NİN SOMALİ POLİTİKASI

MEHMET ÖZKAN

Türkiye'nin Afrika açılımı ve yankıları Türk dış politikası açısından son derece önemli olmakla beraber, 2011'in Ağustos ayından bu yana derinleşerek artan Türkiye'nin Somali politikası gerek muhtemel sonuçları gerekse önemi itibariyle titizlikle incelenmesi gereken bir konudur. Ankara'nın Somali politikası artık Afrika politikası için bir test niteliğine bürünmüştür. Bu test, hem sonuçları ve yankıları itibariyle Türkiye'nin muhtemel Afrika politikasını önümüzdeki süreçte şekillendirecek hem de Afrika devletleri ve diğer ülkelerin Türkiye'ye yönelik bakış açısını şekillendirecektir.

Türkiye'nin Somali politikası birçok açıdan Türkiye için bir tür ilkleri barındırmaktadır. İlk defa bilmediği bir coğrafyada devlet inşası denilebilecek şekilde bir politika uygulamaya başlayan Türkiye'nin Somali politikası, hem Ankara'daki kurumsal yapılar arasında hem de devlet kuruluşları ile sivil toplum arasında yeni ilişki türleri geliştirmesi dolayısıyla dış politika yapımında yenilikler getirmiştir. Artık bir nevi Türkiye'nin bir iç sorunu haline gelmiş olan Somali sorunu nadir bir şekilde muhalefetten iktidara bütün siyasal partilerin destek vermesi sonucu geniş bir konsensüsün olduğu az sayıdaki dış politika konularındandır.

Bu çerçevede bu kitap, şu ana kadar konu ile ilgili üretilen genel literatür ve tartışmaları değerlendirmesi yanında, hem alanda yapılan mülakatlardan hem de konu ilgi çeşitli kurumların katıldığı çalıştay sonuçlarından beslenmiştir. Elinizdeki bu çalışma, Türkiye'nin kurum ve kuruluşlarının Somali'deki faaliyetlerine yönelik bir bakış açısı vermeyi amaçlasa da, asıl amacı "Somali'ye nasıl bakılmalı?" sorusuna bölgesel ve küresel ölçekten bir analiz sunmaktır. Türkiye'nin Somali tecrübesini değerlendiren bir tür paradigmatik bakışa sahip yol gösterici çalışmaların artık bir zorunluluk olduğu gerçeğini göz önüne alan bu çalışma, bu konuda öncü ve mütevazı bir katkı sağlamak amacındadır.